

Význam dávania darčkových predmetov v marketingovej komunikácii

Silvia ANTOLOVÁ

Katedra mediamatiky a kultúrneho dedičstva

Abstrakt

Článok sa zaoberá zisťovaním vzťahu spotrebiteľov k darčkovým predmetom. Cieľom nie je odhaľovanie a analyzovanie hlbších príčinných súvislostí, iba popisuje javy a skúma vzťahy medzi rôznymi premennými. Výsledkom je lepšie poznanie a pochopenie vzťahu spotrebiteľov a darčkových predmetov, ako súčasti marketingovej komunikácie. Vďaka zisteným faktom sa dá lepšie a pružnejšie reagovať na rôzne ekonomické situácie, rovnako ako aj rozhodovať pri plánovaní a tvorbe reklamných a PR aktivít.

Kľúčové slová: propagačné predmety, marketingová komunikácia, podpora predaja

Abstract

The article is discussing the relationship of customers toward presents. The objective is not to uncover and analyse the causality; it is rather the description of observed phenomena and relations between different variables. The result is better comprehension of the relationship between the consumers and presents, as a part of marketing communication. With the help of the discussed facts it might be possible to react better and in a more flexible way to different economic situations, as well as to take decisions when planning and designing advertising and PR activities.

Key words: promotional items, marketing communication, sales promotion

Úvod do marketingového výskumu

Dnešný marketingový výskum zahŕňa plánovanie, zber a analýzu údajov, ktoré sú súčasťou objektivizovaných systematických postupov o ktoré sa opierame pri poznávaní spotrebiteľov. Bez neho sa už nezaobídú prakticky žiadne podnikateľské a obchodné aktivity. Nie je problém veci vyrábať či poskytovať služby rôzneho druhu. Umením je dokázať tovar či služby predať a na to potrebujeme poznať spotrebiteľov. Poznanie zákazníkov siaha ďaleko do histórie. Pravdepodobne už prví remeselníci a predajcovia si všímali, ako si ich zákazníci vyberajú ponúknutý tovar, ako na ponuku reagujú a skúmali, čo najviac chcú a potrebujú. Všetky tieto oblasti poznávania spotrebiteľov majú vplyv na ich vzťah k reklamným predmetom ako súčasti propagácie, marketingovej a firemnej komunikácie.

Rozoznávame dva postupy výskumu. Kvantitatívny a kvalitatívny. Ondrejko (2005) definuje kvantitatívny výskum: „*Kvantitatívne postupy vo výskume sa usilujú poznávať predmety, javy a procesy prostredníctvom ich rozľahlosti, množstva, t.j. kvantity, teda prostredníctvom ich vlastností a merania. Výhodou takéhoto postupu na rozdiel od kvalitatívneho postupu je práve možnosť zovšeobecňovania a odhaľovania zákonitostí. Takýto postup nazývame nomotetický. Postupovať nomoteticky znamená postupovať na základe zákonitostí, poznávajúc zákony vývoja a fungovania spoločnosti alebo vývoja a priebehu javu.*“ Ferjenčík (2010) o kvantitatívnom výskume hovorí: „Výskumník stojaci pred mnohorozmernosťou objektu skúmania si uvedomuje nemožnosť zachytiť ju presne vo všetkých jej podobách. Vyberá preto len niektoré z nich a tie potom dôkladne študuje. Jeho zistenia môžu byť presnejšie, ale často im chýba kontext.“ Firme a rovnako aj reklamným agentúram môže pri plánovaní reklamy pomôcť kvalitatívny výskum.

Marketingový výskum môžeme ďalej rozlíšiť na primárny a sekundárny. Foret (2008) o druhoch marketingového výskumu hovorí: „*Primárny výskum zahŕňa vlastné zistenie hodnôt vlastností u samotných jednotiek. Jedná sa o tzv. zber informácií v teréne. Sekundárny výskum naproti tomu znamená spravidla dodatočné, ďalšie využitie dát, ktoré už skôr niekto zhromaždil a spracoval ako primárny výskum.*“

Pre úspech propagačnej kampane sú kľúčové informácie nielen o produkte či službe, ale aj o spotrebiteľoch. Až so všetkými týmito údajmi sa môže začať vytvárať a neskôr aj realizovať kampaň. Ako hovorí Steel (2003): „*Najlepšia reklama vychádza z informácií z maximálneho možného počtu hľadísk a celok je niečím viac než sumou jej častí.*“

V našom výskume sa budeme zaoberať postojmi spotrebiteľov. Ich poznanie môže výrazne ovplyvniť zaradenie a výber reklamných predmetov v rámci reklamnej kampane. Jednou z metód, ktorú môžeme v marketingu využiť je dotazovacia metóda, ktorú sme využili aj v našom výskume.

Podľa Ondrejka (2005) je dotazník jedným z najčastejších výskumných nástrojov v kvantitatívnom výskume. Rovnako sa najčastejšie stretávame aj s chybami pri jeho konštrukcii, aplikácii aj pri spracovaní výsledkov. Stupeň štandardizácie je pri aplikácii dotazníka vyšší, ako pri rozhovore, pretože nedochádza k priamej interakcii medzi respondentmi a výskumníkom. Medzi výhody tejto metódy Ondrejko radí anonymitu, ktorá prehlbuje dôveru k výskumníkom. Dotazníková metóda umožňuje kontakt s obrovským množstvom respondentov, pretože výskumník nemusí byť fyzicky prítomný. Respondenti môžu byť oslovení prostredníctvom emailu, webu, pošty a pod. medzi výhody môžeme zaradiť aj dostatok času na premyslenie si odpovedí dotazníka. Nevýhodou však je, že si nemôžeme byť istí, či respondenti vyplnili dotazník samostatne. Ako problém sa javí aj návratnosť dotazníkov.

Podľa Steela (2003) sú najčastejšou chybou kladené nesprávne otázky. Často sa kladú nesprávnym ľuďom na zlých miestach a v nesprávnej dobe čo sa vo výsledku odrazí ako súhrn nesprávnych odpovedí. Dotazník má byť konštruovaný tak, aby zaistil čo najviac

efektívne skúmanie kľúčových otázok. Netreba však zabúdať ani na jeho štruktúru a dĺžku. Príliš dlhé a členité dotazníky dokážu respondentov odradiť.

Jadrom dotazníka by mali byť otázky, ktoré potvrdia alebo vyvrátia výskumné hypotézy. Najčastejšie sa v dotazníkoch vyskytujú otázky uzavreté, otvorené, polootvorené, škálové, identifikačné a iné. Podľa Ondrejkooviča (2005) sa tvorba dotazníka riadi nasledujúcimi zásadami:

- Jasné a zrozumiteľné znenie otázok dotazníka
- V dotazníku nie je miesto na nadbytočné a s výskumom nesúvisiace otázky
- Otázky by mali mať logickú následnosť
- Formulácia otázok by mala viesť k dôvere a záujmu respondentov
- Dotazník by mal obsahovať aj otázky preverujúce pravdivosť odpovedí
- V dotazníku by sa nemali vyskytovať sugestívne otázky
- V jednej otázke by sa výskumník nemal pýtať na dve veci súčasne

Výskum vzťahu spotrebiteľov k reklamným predmetom

Jedným z cieľov marketingového výskumu je poskytovanie informácií o situácii na trhu a hlavne o spotrebiteľoch. Naš výskum je rovnako zameraný na spotrebiteľov. Konkrétne budeme skúmať ich vzťah k reklamným predmetom. Výsledkom by malo byť lepšie poznanie správania zákazníkov vo vzťahu k reklamným predmetom, relevantné pre marketingové rozpoznávanie, rozhodovanie a reagovanie na rôzne ekonomické príležitosti. Tento výskum zákazníkov je možné chápať ako zjednodušenú variantu dlhodobého marketingového výskumu, kombinujúceho niekoľko výskumných postupov a vyhodnocujúceho výsledky z rôznych zdrojov, pričom dochádza k podrobnejším poznatkom a hlbším súvislostiam, prípadne odhaľujúceho vývojové trendy. V našom marketingovom výskume vzťahu zákazníkov k reklamným predmetom popisujeme javy, ktoré sa v tejto oblasti propagácie vyskytujú. Zachytávame problém v danom okamihu výskumného záujmu a odhaľovanie hlbších príčinných súvislostí a ich analyzovanie ponechávame ako predmet ďalšieho výskumu.

Podstatou empirického výskumu, ktorý sme realizovali na súbore takmer 500 respondentov je to, že premenné neovplyvňujeme, iba ich meriame a hľadáme vzájomné vzťahy. Využívame pritom metódy dvojrozmernej induktívnej štatistiky. Pre naše potreby je treba zistiť vlastnosti skúmaných jednotiek problému. Hodnotu týchto vlastností meriame pomocou znakov - premenných. Vzhľadom na to, že sme využili dotazovaciu metódu (dotazník), naše premenné sme operacionalizovali do podoby otázok. Na určenie štatistickej závislosti či nezávislosti vzťahu premenných sme zvolili chí-kvadrát (χ^2). Chí-kvadrát vychádza z kontingenčnej tabuľky a testuje nulovú hypotézu, ktorá vyjadruje nezávislosť premenných. Z kontingenčných tabuliek (riadkových a stĺpcových) početností sme určili χ^2 . Jeho hodnotu sme porovnali s hodnotou testovacieho kritéria s príslušným stupňom voľnosti a na zvolenej hladine významnosti 5% ($p = 0,05$). Ak nám vyšla hodnota χ^2 vyššia alebo rovná hodnote testovacieho kritéria na zvolenej hladine významnosti 5%, potom sme považovali zistený vzťah medzi dvomi premennými za preukázaný. Ak bola hodnota χ^2 nižšia, ako hodnota testovacieho kritéria, bol tento vzťah štatisticky nepreukázaný. Ak sa vzťah dvoch

testovaných nominálnych premenných preukázal, zisťovali sme silu tohto vzťahu pomocou Pearsonovho koeficientu kontingencie, ktorý nadobúda hodnoty od 0 do 1. Ak nám koeficient vyšiel okolo 0, vzťah medzi premennými je slabý, čím bližšie k číslu 1, tým je sila vzťahu väčšia (Foret 2008).

Overenie nulovej hypotézy

H0: Neexistuje štatistická závislosť medzi zobrať si užitočného reklamného predmetu a častotou používania reklamného predmetu umiestneného v blízkosti respondentov

Na overenie hypotézy sme použili z dotazníka dve otázky.

Ak máte možnosť zobrať si zadarmo reklamné predmety v rámci akcií, výstav, konferencií, čo urobíte?

- Zbral(a) by som si reklamný predmet, ak by bol pre mňa užitočný?
 - áno
 - nie

Ak majú respondenti možnosť zobrať si pre nich užitočný reklamný predmet, tak to urobí až 80% z nich. Pre inzerentov je toto číslo dôležitým ukazovateľom pri výbere reklamných predmetov. Dôležitou sa ukazuje potreba prispôbenia výberu darčeka praktickým potrebám cieľovej skupiny. Až pre 80% respondentov je užitočnosť najdôležitejšou vlastnosťou reklamných predmetov.

Ako často používate reklamný predmet, ktorý máte umiestnený vo svojej blízkosti (pracovný stôl, kuchyňa...)?

- Niekoľkokrát za deň
- Raz za týždeň
- Raz za mesiac
- Raz za rok
- Nepoužívam vôbec

Iba 15% respondentov vôbec nepoužíva reklamné predmety, ktoré dostali. Takmer 70% respondentov ich používa aspoň raz za týždeň a 37% respondentov dokonca niekoľkokrát za deň. Pre marketingových manažérov je dobré vedieť, že ak príjemcovia dostanú darčeky, veľká väčšina ich používa, dokonca aj niekoľkokrát denne. Z toho vyplýva, že respondenti opakovane a hlavne dobrovoľne, často aj podvedome prichádzajú do styku s logom, sloganom alebo kontaktnými údajmi spoločnosti, ktorá im darček dala. Ak teda výber darčkového predmetu bude vhodne zacielený a dokonca potlačený identifikačnými znakmi spoločnosti, je veľká pravdepodobnosť, že reklamné posolstvo či dobrý dojem z firmy sa bude šíriť účinnejšie, ako inými reklamnými kanálmi.

Nasledujúce kontingenčné tabuľky zobrazujú vzťah medzi odpoveďami na vyššie uvedené otázky.

Zo skupiny respondentov, ktorí by si zobrali reklamný predmet, ak by bol pre nich užitočný, ho používa každý deň niekoľkokrát 39,2% (148) respondentov. Raz za týždeň ho používa 31% (117) respondentov, raz za mesiac 13,5% (51) respondentov, raz za rok 2,9% (11) ľudí a vôbec ho nepoužíva 13,5% (51), opäť zo skupiny respondentov, ktorí by si zobrali reklamný predmet, ak by bol pre nich užitočný. (tab. 1)

Tabuľka 1 Kontingenčná tabuľka absolútnych a relatívnych početností

		Ako často používate reklamný predmet, ktorý máte umiestnený vo svojej blízkosti?					Spolu
		Niekoľko krát za deň	Raz za týždeň	Raz za mesiac	Raz za rok	Nepoužívam vôbec	
Zobral(a) by som si reklamný predmet, ak by bol pre mňa užitočný	áno	148	117	51	11	51	378
		39,2%	31,0%	13,5%	2,9%	13,5%	100,0%
	nie	27	32	13	3	18	93
		29,0%	34,4%	14,0%	3,2%	19,4%	100,0%
Spolu		175	149	64	14	69	471
		37,2%	31,6%	13,6%	3,0%	14,6%	100,0%

V skupine ľudí, ktorí by si nezobrali reklamný predmet, ak by bol pre nich užitočný, vychádzajú takmer rovnaké percentá tých, ktorí používajú predmet niekoľkokrát za deň 29% (27), raz za týždeň 34,4% (32), raz za mesiac 14% (13), raz za rok 3,2% (3) a vôbec ho nepoužívajú 19,4% (18), ako pri skupine respondentov, ktorí by si zobrali reklamný predmet, ak by bol pre nich užitočný. (tab. 1)

V skupine 175 respondentov, ktorí používajú reklamný predmet niekoľkokrát za deň je až 84,6% (148) respondentov, ktorí by si zobrali reklamný predmet, ak by bol pre nich užitočný a len 15,4% (27) ľudí takých, ktorí by si užitočný reklamný predmet nezobrali. Zo skupiny ľudí, ktorí používajú reklamný predmet raz za týždeň, by si reklamný predmet zobralo viac ako tri štvrtiny respondentov 78,5% (117) a iba menej ako štvrtina 21,5% (32), by si nezobrala reklamný predmet, ak by bol užitočný.

Poukazuje to na skutočnosť, že respondenti, ktorí prakticky využívajú reklamné predmety veľmi často, a tých je najviac, si taký predmet vo väčšine prípadov aj zoberú, ak majú na to príležitosť. Keď spotrebitelia často používajú užitočný reklamný predmet, ktorý je potlačený logom, sloganom a pod., vedie to k ľahšiemu zapamätaniu si názvu inzerenta, reklamného posolstva a pod. Zo skupiny respondentov, ktorí používajú reklamný predmet raz za mesiac, je opäť vyše troch štvrtín respondentov 79,7% takých, ktorí by si zobrali reklamný predmet, ak by bol pre nich užitočný a nezobralo by si ho iba 20,3% (64). Z respondentov, ktorí používajú reklamné predmety iba raz za rok, by si tak isto zobralo reklamný predmet, ktorý je užitočný až 78,6% (11) a nezobralo 21,4% (3) respondentov. Zo skupiny respondentov, ktorí

nepoužívajú reklamné predmety vôbec, by si opäť zobralo tri štvrtiny z nich 73,9% (51) reklamný predmet, ktorý by bol pre nich užitočný. Zaujímavé zistenie je, že napriek tomu, že respondenti by reklamný predmet nepoužili, zobrali by si užitočný predmet. Je možné, že ho darujú ďalej a reklama sa tak šíri ďalej, aj bez pričinenia inzerenta. Zostávajúcich 26,1% (18) respondentov by si užitočný reklamný predmet nezobralo. (tab. 2)

Tabuľka 2 Kontingenčná tabuľka absolútnych a relatívnych početností

		Ako často používate reklamný predmet, ktorý máte umiestnený vo svojej blízkosti?					Spolu
		Niekoľko krát za deň	Raz za týždeň	Raz za mesiac	Raz za rok	Nepoužívam vôbec	
Zobral(a) by som si reklamný predmet, ak by bol pre mňa užitočný	áno	148	117	51	11	51	378
		84,6%	78,5%	79,7%	78,6%	73,9%	80,3%
	nie	27	32	13	3	18	93
		15,4%	21,5%	20,3%	21,4%	26,1%	19,7%
Spolu		175	149	64	14	69	471
		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Zhrnutie

Z predchádzajúcich grafov a tabuliek vyplýva, že skutočnosť, že si niekto zobral alebo nezobral reklamný predmet, ak mu je ponúkaný zadarmo nerozhoduje o tom, ako často respondenti používajú reklamné predmety umiestnené v ich blízkosti. A tiež frekvencia používania reklamných predmetov neformuje postoj k odpovedi na otázku, či by si respondenti zobrali reklamný predmet, ak by bol pre nich užitočný. Skupiny sa pri odpovediach správajú rovnako.

Nulová hypotéza H_0 hovorí, že neexistuje štatistická závislosť medzi zobrať si užitočného reklamného predmetu a častotou používania reklamného predmetu umiestneného v blízkosti respondentov. V našom prípade z kontingenčných tabuliek vyplýva, že hodnota štvorcovej kontingencie (χ^2) je nižšia, ako kritická hodnota na hladine významnosti 0,05 a 4. stupni voľnosti. Nulová hypotéza sa preto zamietnuť nedá, z čoho vyplýva, že neexistuje vzťah medzi zvolenými premennými. Výsledky, ktoré vyšli z predošlých tabuliek môžu byť pre marketingových pracovníkov smerodajné. Až 80% respondentov si zoberie pre neho užitočný reklamný predmet, ak ma možnosť získať ho zadarmo. Ak je predmet užitočný, zvyšuje sa pravdepodobnosť, že ho respondenti budú používať. Otázkou je, ako často? Zistilo sa, že viac ako dve tretiny respondentov používajú darčkové predmety, ktoré majú vo svojej blízkosti minimálne raz za týždeň, čo je vysoká frekvencia, vzhľadom na šírenie reklamného posolstva.

Zistenie vyplývajúce z kontingenčnej tabuľky hovorí, že až 85% respondentov, ktorí používajú reklamný predmet niekoľko krát za deň, by si zobrali užitočný reklamný predmet, ak by mali takú možnosť. Užitočnosť reklamného predmetu, dávaného bežným spotrebiteľom je dôležitou vlastnosťou, pretože jeho častým používaním v domácnosti alebo na pracovisku

sa šíri povedomie o značke, reklamný slogan a ďalšie informácie o spoločnosti rýchlo, účinne a jednoducho.

Zoznam bibliografických odkazov

DE PELSMACKER, P., GEUENS. M. a J. VAN DEN BERGH, 2003. *Marketingová komunikace*. Praha: Grada, 2003. 583 s. ISBN 80-247-0254-1.

FERJENČÍK, J., 2010. *Úvod do metodológie psychologického výskumu. Jak skoumat lidskou duši*. Praha: Portál, 2010. 255 s. ISBN 978-80-7367-815-9.

FORET, M., 2008. *Marketingová komunikace*. Praha: Computer Press, 2008. 444 s. ISBN 80-251-1041-9.

FORET, M., 2008. *Marketingový průzkum. Poznáváme svoje zákazníky*. Brno: Computer Press, 2008. 115s. ISBN 978-80-251-2183-2.

ONDREJKOVIČ, P., 2005. *Úvod do metodológie sociálnych vied. Základy metodológie kvantitatívneho výskumu*. Regent, 2005. 174 s. ISBN 80-88904-35-8.

STEEL, J., 2003. *Reklama. Průzkum, příprava a plánování*. Brno: Computer Press, 2003. 256 s. ISBN 80-251-0065-0.

Neformálne vzdelávanie prostredníctvom náučno vzdelávacieho chodníka

Vladimír Filip

Katedra mediamatiky a kultúrneho dedičstva

Neformálne vzdelávanie

„Prvé impulzy toho, čo tvorí dnešné neformálne vzdelávanie môžeme hľadať už v staroveku u Sokrata a Platóna. Snaha o demokraciu ako všeobecný ideál či učenie sa v dialógu majú svoje opodstatnenie v teórii a praxi neformálneho vzdelávania“ (Fudaly a Lenčo 2008, s. 4).

Výrazný vplyv na neformálne vzdelávanie mal aj stredoveký empirizmus. Hlavný predstaviteľ filozofie empirizmu Francis Bacon vo svojom diele *Advancement of Learning* (1605) poukazuje na to, že tradičné učenie sa z kníh je skôr naháňanie sa za slovami, ako hľadanie ich skutočného zmyslu a významu. Za kľúčový faktor je považovaný empiria, pozorovanie, experiment. Dochádza k odsudzovaniu neplodného filozofovania a tradičného teoretizovaného učenia sa (Stanford Encyclopedia of Philosophy 2013).

Tu môžeme nachádzať paralelu so súčasným neformálnym vzdelávaním, kde skúsenosť a odklon od teoretického učenia sa chápeme, ako jeho základne znaky.

Hlavná myšlienka neformálneho vzdelávania sa utvárala koncom 60. a začiatkom 70 rokov 20. storočia v období, tzv. vzdelávacej krízy (Coombs 1968). Na konci tohto obdobia, a teda v 70. rokoch boli taktiež definované štyri charakteristiky neformálneho vzdelávania:

- relevantnosť potrebám znevýhodnených skupín,
- zameranie na špecifické kategórie ľudí,
- jasne definovaný účel učenia sa,
- flexibilita organizácie a metód učenia sa (Fordham 1993).

Myšlienka neformálneho vzdelávania, ako uvádza Fordham (1993) vznikla na medzinárodnej konferencii vo Williamsburgu v USA (1967), ktorej výsledky boli publikované následne v Analýze rastúcej svetovej vzdelávacej krízy.

Chisholm (2005, s. 49) definuje neformálne učenie ako: *„Zámerné učenie, avšak dobrovoľné, ktoré sa uskutočňuje v rozličných typoch prostredí a situácií, v ktorých vzdelávanie/tréning a učenie sa nie je nevyhnutne ich jedinou alebo hlavnou aktivitou.“*

Pri neformálnom vzdelávaní asi nie je možné vyhnúť sa trom významným predstaviteľom, ktorí sa podieľali na formovaní jeho základov.

- **John Dewey**

- Americký pedagóg, psychológ a reformátor vo vzdelávaní, známy ako zakladateľ pragmatizmu. Základným dokumentom americkej pragmatickej pedagogiky je jeho pedagogický spis *Demokracia a výchova* z roku 1916 (Bandurová 2015).

- **Marie Montessori**

- Talianska lekárka, ktorá sa zaoberala problémami výchovy a vzdelávania detí. Predstavuje zakladateľku dnešnej Montessori pedagogiky, ktorej prioritami sú: vlastné objavovanie poznatkov samotným dieťaťom; princíp individuality dieťaťa ako k hotovému človeku; samostatná práca jedincov; práca s chybou a práca s pochvalou (Meniarová 2012).

- **Célestin Freinet**

- Francúzsky pedagóg, ktorý opustil klasický koncept učebne a presunul prostredie výučby i do externých priestorov (UNESCO 2002).

Medzi ďalších významných predstaviteľov rozvoja myšlienky neformálneho vzdelávania môžeme zaradiť Ivana Illicha a Carla Rogersa (Fudaly a Lenčo 2008).

Prvý z menovaných najviac prispel rozvoju neformálneho vzdelávania svojim dielom *Deschooling Society*, ktoré tvrdí: „Univerzálne vzdelanie cez školské vyučovanie je neuskutočniteľné. Nebude viac uskutočniteľné, ak sa alternatívne inštitúcie budú pokúšať budovať na štýle súčasných škôl. Ani nové prístupy učiteľov k svojim žiakom, ani rozširovanie vzdelávacieho hardvéru alebo softvéru, či snaha rozšíriť pedagogovu zodpovednosť až kým neovládne žiakov život nesprostredkuje univerzálne vzdelanie. Súčasné hľadanie nových ciest vzdelávania sa musí zamerať na hľadanie ich inštitucionálnych protikladov: vzdelávacích sietí, ktoré zvyšia príležitosť pre každého, aby transformoval každú chvíľu svojho života do chvíle učenia sa, zdieľania sa a starostlivosti“ (Illich 1973).

Carl Rogers rozvíjal svoju teóriu predovšetkým na základe praktických skúseností. Dospel k názoru, že základnou silou, ktorá motivuje organizmus človeka, je tendencia k uplatneniu alebo naplneniu všetkých možností organizmu (Atkinson 2003).

„Neformálne vzdelávanie je každé vzdelávanie organizované mimo formálneho vzdelávania. Neformálne vzdelávanie v oblasti práce s mládežou je ďalšie vzdelávanie mládeže, mladých

vedúcich, mládežníckych vedúcich a pracovníkov s mládežou, ktorého cieľom je získanie nových vedomostí, praktických skúseností a zručností potrebných pre prácu s mládežou. Účastníkom tak umožňuje doplniť, rozšíriť a prehĺbiť si získané vzdelanie“ (Iuventa.sk 2019).

Zdôrazňuje organizáciu učenia sa mimo školského systému. Často vidáme aj absenciu možnosti získať záverečný certifikát, resp. možnosť získať určitý stupeň vzdelania. *„Neformálne učenie sa pozostáva z učenia sa založeného na plánovaných aktivitách, ktoré nemusia byť explicitne určené na učenie sa, ale vždy obsahujú dôležitý prvok učenia sa.“*

Pri definícií formálneho vzdelávania sú zdôrazňované tri základne prvky:

- škola,
- štruktúra,
- záverečný certifikát.

Inak povedané, celé pozostáva z učenia sa, ktoré je realizované v organizovanom a štruktúrovanom kontexte, zvyčajne má stanovený obsah, trvanie, úlohy vzdelávateľov a vzdelávaných. Finálne má viesť k formálnemu uznaniu výsledkov (Detko a kol. 2016).

Macaláková¹ (2019) sa zameriava na potrebu otvoreného a bezpečného priestoru, pre mladých ľudí, kde by sa mladí ľudia mohli stretávať za účelom prípravy spoločenských aktivít, mimo školského prostredia, na základe priamych aktivít - konzultácií s mladými ľuďmi (ľudia vo veku 15 – 20 rokov), v priebehu rokov 2014 – 2016, prostredníctvom 19 stretnutí po celom území Slovenska. *„Takýto priestor poskytuje mladým ľuďom bezpečné a rešpektujúce prostredie, tolerantné k ich potrebám a odlišnostiam“, ďalej dodáva: „Mladým ľuďom, ktorým vytvoríme prostredie s rešpektom, sa priblížime ľahšie a ich reakčný čas na zapájanie sa do aktivít bude stále kratší“* (Macaláková 2019).

„Problémom, ako obvykle, zostáva financovanie. No aj v tejto oblasti je možné využívať dnes už moderné zdroje financovania, ako je napríklad participatívny rozpočet samospráv, granty od nadácií, či európske granty“ (Macaláková 2019).

¹ Koordinátorka aktivít v Združení Informačných a poradenských centier mladých (ZIPCeM)

Prostredie náučno-vzdelávacieho chodníka

„Región Kysuce sa rozprestiera v severozápadnej časti Slovenskej republiky na rozlohe 934 km², na území dvoch administratívnych celkov, a to okresu Čadca a Kysucké Nové Mesto, čo predstavuje 1,9 % rozlohy Slovenskej republiky“ (regionkysuce.sk 2019).

Pôvodne boli Kysuce krajinársky pomerne rovnorodé, až kým si túto krajinu nepodrobil človek. Veľké plochy súvislého lesa boli vypálené alebo vyklčované a nahradené lúkami a pasienkami. *„Dnes sú Kysuce malebnou mozaikou harmonicky vyskladanou z prírodných a človekom vytvorených krajinných prvkov“ (kysuceonline.sk 2002).*

Prvá písomná zmienka je z roku 1244, kedy Kráľ Belo IV. túto zem zvanú „Kis Zudcze“ daroval Bohumírovi synovi Subislava za verné služby (Fejér 1829).

„Obec Rudinka bola samostatnou osadou, ktorá vznikla v chotári obce Rudina. Prvá písomná zmienka je z r. 1506 ako Minor Rudina, r. 1522 Also Rwdyna, r. 1773 Malá Rudinka a r. 1888 Rudinka (Kisrudina, Kistrudas). Pôvodná roľnícka obec bola v 17. storočí ovplyvnená valašskou kolonizáciou“ (obecrudinka.sk 2019).

Pôvodne patrila panstvu Budatín a niektoré časti zemianskym rodinám. Na základe Konventu z Turca na príkaz kráľa Alberta boli v roku 1438 spísané hranice panstva Budatín. V osade sa nachádzal v roku 1720 majer a v roku 1784 mala osada už 27 domov a 157 obyvateľov. Nie je známy rok pričlenenia k obci Rudina. Počas tohto obdobia bola známa ako „malá Rudina“. V roku 1950 sa osada odčlenila a stala sa samostatnou obcou s názvom Rudinka.

Obec sa nachádza v priamom susedstve Kysuckej brány, ktorá bola vyhlásená za prírodnú pamiatku v roku 1973 uznesením Rady ONV v Čadci č. 86/1973 z 20.4.1973. Predmetom ochrany je: *„Ochrana významného geologického profilu, ktorý vznikol zarezávaním rieky Kysuce do súvrstiev bradlového pásma. Dôvodom ochrany je vedecký význam profilu ako typického územia pre poznanie bradlového pásma Západných Karpát.“* Celková výmera chráneného územia je 6 120m² (Štátny zoznam osobitne chránených častí prírody SR 2007).

Prírodný útvar Kysuckej brány – úžinu vytvorila rieka Kysuca zarezaním do vápencovej kryhy bradlového pásma. *„Strategická a výhodná poloha tejto úžiny bola známa už ľudom neskorej doby kamennej (pred 4000 rokmi) čo dokladujú archeologické nálezy z tejto lokality. Rochovica bola opevnená. Na temene vrchu postavil ľud púchovskej kultúry hrádok opevnený valom“ (kysuce.sk 2011).*

Kysucká brána predstavuje strategické miesto nakoľko sa tu nachádza okrem samotného koryta rieky Kysuce aj cesta prvej triedy I/11, cesta III / 2095² a železničná trať č. 127 Žilina – Mosty u Jablunkova. Táto trať bola súčasťou Košicko-bohumínskej železnice, ktorá bola oficiálne odovzdaná do prevádzky už v roku 1871 (Hámar 2018).

Samotný náučno-vzdelávací chodník/náučno-oddychová zóna Pánske Vŕšky Rudinka, ďalej iba NOZ, sa nachádza v regióne Kysúc, konkrétne v regióne Dolných Kysúc, v katastri obce Rudinka. Jeho aktuálny začiatok sa nachádza na súradniciach 49°16'27.0"N 18°44'50.3"E. Koniec chodníka sa nachádza na súradniciach 49°16'34.9"N 18°44'26.8"E, ktoré zodpovedajú miestu „Pánske Vŕšky“. Ide o miestne pomenovanie danej lokality, ktoré je používané do dnes. Celková dĺžka chodníka je približne 550m s výškovým prevýšením 99m.

Pri plánovaní tejto trasy bolo nutné zohľadňovať viaceré faktory. Jedným z najdôležitejších faktorov bolo trasovanie po parcelách katastrálneho územia Rudinka, ktoré sú vo vlastníctve obce Rudinka, alebo miestneho Združenia majiteľov lesov a pasienkov p.s. Rudinka, ktorý prisľúbili maximálnu podporu pri realizácii projektu. Jednotlivé informačno-náučné tabule, ktoré sú súčasťou NOZ sú umiestnené na parcelách: E č.3379/2, E č.3379/1 a E č.2848/1. Veľmi dôležitým aspektom počas vytýčenia trasy boli turistické možnosti a možnosť vytvorenia prípadného napojenia na už existujúce trasy, čo dokladuje aj predkladaný projekt.

„Oblasť predstavuje dostatočne nevyužitý potenciál lokálneho turizmu s výbornou dostupnosťou k mestám Žilina a Kysucké Nové Mesto. Taktiež s vynikajúcou infraštruktúrou – dostupnosť prímestskej a železničnej dopravy. Prístrešok na Pánskych vŕškoch sa nachádza asi 15min chôdze od turistickej modrej trasy 2744 v Javorníkoch. Je 30 minút chôdze od železničnej zastávky Brodno, 25 min od miestnej autobusovej zastávky. Turistické možnosti ponúkajú aj kopce Kysuckej brány, kde sa nachádzajú pôvodné serpentínové chodníky na vrcholy s možnosťou zápisu výstupu“ (Filip 2018, s. 3).

Celkovou myšlienkou NOZ je stať sa súčasťou prepojenia obce Rudinka na vyššie spomínanú modrú turistickú trasu v bode S. pod Závrším. Tento bod reprezentuje križovatku modrej a žltej turistickej trasy, vedúcou do obce Divina, ktorá je 2,3 km dlhá s celkovým prevýšením 155m.³

² Na základe dokumentu Cesty II. a III. triedy a MO, dostupný na https://www.zilinskazupa.sk/files/odbory/financie/2018/rozpocet-2018/rozpocet_2017_pdf/2-ur-17-priloha-13.pdf

³ Zmerané pomocou portálu: <https://mapy.hiking.sk/>

Príprava a realizácia projektu „Náučno-vzdelávací chodník Pánske Vršky Rudinka“

Projekt bol vypracovaný v marci 2018, následná realizácia prebiehala od 2.7.2018 do 13.10.2018. Finančne bol podporený Nadáciou Orange prostredníctvom grantového programu „Spojme sa pre dobrú vec“, ktorý priamo nadväzuje na program „Šanca pre váš región“. *„Dlhodobým cieľom programu je podporovať zmysluplné, inovatívne projekty, ktoré prispievajú k zvyšovaniu kvality života obyvateľov v jednotlivých regiónoch“* (nadaciaorange.sk 2018).

Nadácia Orange je nezisková organizácia, ktorá združuje a prerozdeľuje peňažné prostriedky určené na verejnoprospešné účely (zachovanie prírodných a kultúrnych hodnôt; ochrana a podpora zdravia a vzdelávania, ...). Tieto prostriedky sú prerozdeľované prostredníctvom grantových programov, ktoré sa zameriavajú na tri kľúčové oblasti:

- vzdelávanie;
- sociálna integrácia;
- regionálny rozvoj (Ministerstvo kultúry SR 2011).

V roku 2018 bolo celkovo podporených 46 projektov spolu vo výške 80 000€. Projekt „Náučno-vzdelávací chodník Pánske Vršky Rudinka“ získal finančnú podporu vo výške 677€ (nadaciaorange.sk 2018).

Samotný projekt predkladala neformálna skupina občanov. *„Považujeme sa za aktívnych občanov, ktorí majú záujem o kultúrno-sociálny rozvoj v našom okolí, kde sa snažíme zapájať miestne rôznorodé záujmové skupiny. Predkladaný projekt nadväzuje na naše aktivity, našou snahou je rozšíriť sociálno-kultúrne možnosti, už nie len miestnych občanov, ale aj občanov z blízkeho okolia, prostredníctvom informačno-vzdelávacieho chodníčka, ktorý môže vzdelávať svojim obsahom, ale i potešiť svojim okolím“* (Filip 2018, s. 2).

Ciele boli stanovené nasledovne:

- „kultúrno sociálny rozvoj v našom okolí,
- podpora a propagácia miestneho turizmu,
- propagácie miestnej fauny a flóry s cieľom tvorby pozitívneho vzťahu k prírode,
- podpora neformálneho – voľnočasového vzdelávania,
- podpora zlepšovania a tvorba nových sociálnych väzieb v spoločnosti,
- spolupráca rôznorodých záujmových skupín“ (Filip 2018, s. 4).

Hlavnou snahou bolo spájanie miestnych skupín, ktoré prostredníctvom spoločného podujatia vytvorili 3 náučno-vzdelávacie tabule. Tieto sú súčasťou priestoru, ktorý ma motivovať prechádzajúcich turistov zdržať sa, s možnosťou neformálneho vzdelávania zameraného na spoznávanie miestnej fauny a flóry. Pri tvorbe grafického a obsahového rámca jednotlivých tabúl participovali odborníci, ktorí sa v danej problematike orientujú. Dôležitým faktorom boli predovšetkým ich praktické skúsenosti a ochota pracovať v tíme. Na vypracovaní obsahu sa podieľali:

- poľovnícke združenie Tri kopce;
- Združenie majiteľov lesov a pasienkov p.s. Rudinka.

Na základe sedení bol vytvorený koncept, ktorého cieľom bolo neformálne vzdelávať návštevníkov NOZ o faune a flóre, ktorú môžu reálne pozorovať návštevníci aj na mieste. Preto boli vybrané jednotlivé rastliny a zvieratá, ktoré sa fyzicky vyskytujú alebo sú pozorované v tejto oblasti.

Obrázok 1 - Grafické spracovanie rubovej strany cedule⁴

Ostatné združenia resp. organizácie participovali predovšetkým ľudskými zdrojmi. Došlo k vyčisteniu jednotlivých úsekov od náletových drevín, buriny a technickej prípravy miest pre

⁴ Grafické spracovanie vyhotovil Vladimír Filip

inštaláciu jednotlivých náučno-vzdelávacích tabúlí a lepenie grafického materiálu. Do tejto časti projektu boli zapojené:

- obec Rudinka;
- klub historických motocyklov Arielklub;
- DHZ Rudinka;
- dobrovoľníci a široká verejnosť.

Zaujímavosťou celého projektu bola možnosť zapojenia širokej verejnosti do tvorby obsahu jednotlivých náučno-vzdelávacích tabúlí. Prostredníctvom webového sídla obce www.obecrudinka.sk, sociálnej siete Facebook a miestneho občasnika Novinky z Rudinky (ISSN: 2585-7827), bola vyhlásená súťaž, do ktorej bolo možné posielať fotografie s tematikou miestneho okolia. Tieto fotografie boli následne zverejnené s možnosťou hlasovania. Celkovo bolo zaslaných 152 fotografií, z ktorých bolo vybraných 120. Tieto následne boli umiestnené na druhej strane každej náučno-vzdelávacej tabule. Veľkým pozitívom bol fakt, že do súťaže boli poslané i fotografie historického charakteru, ktoré vykresľujú dobový náhľad do obce. Na obrázku 2 je možná komparácia.

Obrázok 2 - Fotografie poslané do súťaže

V rámci projektu boli stanovené aj očakávané výstupy, resp. výsledky, ktoré boli kategorizované na:

- merateľné,
- ťažko merateľné.

Medzi merateľné výstupy patrilo zvýšenie záujmu o miesto v Google mapách - Panoráma pánske Vršky⁵ na základe nasledovných atribútov:⁶

- recenzie (*pôvodne 4*), (*očakávanie 20*), (*naplnenie 5*);
- fotky (*pôvodne 16*), (*očakávanie 40*), (*naplnenie 19*);
- hodnotenie (*pôvodne 4,2*) (*očakávanie 4,6*), (*naplnenie 4,4*);
- nárast počtu odberateľov na Facebook stránke obce Rudinka (*pôvodne 266*), (*očakávanie 290*), (*naplnenie 299*);
- nárast počtu unikátnych návštevníkov webu www.obecrudinka.sk (*pôvodne rok 2017 - 4596 u. návštevníkov*), (*očakávanie pre rok 2018 - 5200 u. návštevníkov*), (*naplnenie pre rok 2018 - 7060 u. návštevníkov*)⁷ (Filip 2018, s. 4).

Medzi ťažko merateľné patrili:

- zvýšenie počtu turistov a cykloturistov;
- zvýšenie záujmu o danú lokalitu (čiastočne merateľné vid' vyššie);
- zvýšenie sociálnych väzieb v spoločnosti;
- zvýšenie vzdelanosti o miestnom mikro-regióne;
- vytvorenie pozitívneho vzťahu k prírode (Filip 2018, s. 4).

Celkovým výsledkom predkladaného projektu bol „*Náučno-vzdelávací chodník Panské vršky Rudinka*“. Tento je určený pre širokú verejnosť s možnosťou neformálneho – voľnočasového vzdelávania. Samotná realizácia bola určená pre jednotlivé skupiny a organizácie z okolia obce Rudinka, v rámci ktorých bola snaha vylepšiť sociálne väzby v komunite (Filip 2018).

Obrázok 3 - Komparácia vizualizácie a reálneho prevedenia

⁵ Dostupné prostredníctvom Google máp.

⁶ Naplnenie bolo merané 30.11.2019.

⁷ Merané 10.1.2019 z dôvodu rovnosti porovnávaných období.

Zoznam bibliografických odkazov

ATKINSON, R. 2003. *Psychologie*. Praha: Portál, 2003. s. 468, ISBN 80-7178-640-3.

BANDUROVÁ, Lenka. 2015. Filozofické východiska Deweyho pragmatickej pedagogiky. In: DUPKALOVÁ, Mária, HUDÁKOVÁ, Tina, IŠTVAN. Imrich, eds. *Súčasný aspekt pedagogickej profesie* [online]. Prešov: Katedra pedagogiky FHPV PU, 2015 [cit. 2019-15-06]. ISBN 978-80-555-1274-7. Dostupné na:

<https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Dupkalova1/subor/hlavicka.pdf>

COOMBS, H. Philip. 1968. *The World Educational Crisis* [online]. New York: Oxford University Press, 1968 [cit. 2019-15-06]. Dostupné na: <http://infed.org/mobi/whatis-non-formal-education/>

DETKO, Jozef, a kol. 2016. *Validácia výsledkov neformálneho vzdelávania a informálneho učenia sa v SR* [online]. Bratislava: ŠIOV, 2016 [cit. 2019-06-16]. Dostupné na: https://www.erasmusplus.sk/uploads/publikacie/analyza_validacia_vysledkov_neformálneho_vzdelavania_a_informálneho_ucenia_4377.pdf

FEJÉR, Georgi. 1829. *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*. IV. 1, s. 343 – 346.

FILIP, Vladimír. 2018. *Náučno-vzdelávací chodník Pánske Vršky Rudinka* [projektová dokumentácia]. Rudinka: Vladimír Filip, Karol Burger, 23.5.2018.

FORDHAM, P. E. 1993. Informal, non-formal and formal education programmes. In: YMCA [online] London: George Williams College, 1993 [cit. 2019-15-06]. Dostupné na: <http://infed.org/mobi/what-is-non-formal-education>

FUDALY, Peter a Peter LENČO. 2008. *Neformálne vzdelávanie detí a mládeže* [online]. Bratislava: Iuventa, 2008 [cit. 2019-15-06]. Dostupné na: https://www.iuventa.sk/files/documents/7_vyskummladeze/prieskumy/publikacia_fudaly_lenco.pdf

HÁMOR, Laco. 2018. *Sto rokov železníc na Slovensku II* [online]. 2018 [cit. 2019-06-19]. Dostupné na: http://matica.sk/wp-content/uploads/2018/07/20_21.pdf

CHISHOLM, Lynne. 2005. *Bridges for recognition recognising non-formal and informal learning in the youth sector terminology cheatsheet* [online]. 2005 [cit. 2019-15-06]. Dostupné na: <https://pjp->

eu.coe.int/documents/1017981/3084932/Bridges_for_recognition_n.pdf/1e7ebb5c-4edb-4bce-8fe0-db42605938c2

ILLICH, Ivan. 1973. *Deschooling society* [online]. 1973 [cit. 2019-15-06]. Dostupné na: https://web.archive.org/web/20081121191010/http://ournature.org/~novembre/illich/1970_deschooling.html

Iuventa.sk. 2019. *Neformálne vzdelávanie*. [online]. Bratislava: IUVENTA – Slovenský inštitút mládeže, 2019 [cit. 2019-15-06]. Dostupné na: <https://www.iuventa.sk/sk/Projekty/Neformalne-vzdelavanie.alej>

kysuce.sk. 2011. *Kysucká brána - archeologická lokalita* – Kysuce [online]. 2007 [cit. 2019-06-17]. Dostupné na: <https://www.kysuce.sk/cl/38/kysucka-brana-archeologicka-lokalita-kysuce.html>

kysuceonline.sk. 2002. *Úvodom* [online]. [cit 2019-06-17]. Dostupné na: <http://www.kysuceonline.sk/uvodom.html>

MACALÁKOVÁ, Lucia. 2018. *Neformálne vzdelávanie: Počúvame, hovorte prosím* [online]. Bratislava: Európsky portál pre mládež, 2018 [cit. 2019-06-17]. Dostupné na: https://europa.eu/youth/sk/article/54/60490_sk

MENIAROVÁ, Veronika. 2012. *Analýza neformálneho vzdelávania na Slovensku* [diplomová práca]. [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2012. [cit. 2019-15-06]. Dostupné na: https://is.muni.cz/th/dqpq5/Diplomova_praca_Veronika_Meniarova.pdf

Ministerstvo kultúry SR. 2011. *Nadácia Orange* [online]. Bratislava: Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky, 2011 [cit. 2019-06-18]. Dostupné na: <http://www.culture.gov.sk/podpora-projektov-dotacie/ine-moznosti-financovania/nadacia-orange-24c.html>

nadaciaorange.sk. 2018. *Úspešne sme ukončili: Zamestnanecký GP – zoznam podporených projektov* [online]. Bratislava: Nadácia Orange, 2018 [cit. 2019-06-18]. Dostupné na: https://www.nadaciaorange.sk/assets/files/obsah/Podporen%C3%A9%20projekty%20ZGP%202018_web.xls

obecudinka.sk. 2019. *História obce* [online]. Rudinka: Obecný úrad Rudinka, 2019 [cit. 2019-06-18]. Dostupné na: <https://www.obecrudinka.sk/o-obci/historia/>

regionkysuce.sk. 2019. *Región Kysuce* [online]. Čadca: Organizácia cestovného ruchu Kysuce, 2019 [cit 2019-06-17]. Dostupné na: <https://www.regionkysuce.sk/sk/regiion-kysuce>

Stanford Encyclopedia of Philosoph. 2013. *Francis Bacon* [online]. Stanford University, 2013 [cit. 2019-15-06]. Dostupné na: <https://plato.stanford.edu/entries/roger-bacon/>

Štátny zoznam osobitne chránených častí prírody SR. 2007. *Prírodná pamiatka Kysucká brána* [online]. Liptovský Mikuláš: Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva, 2007 [cit. 2019-06-17]. Dostupné na: <http://uzemia.enviroportal.sk/main/detail/cislo/330>

UNESCO, 2002. CÉLESTIN FREINE. In: *Prospects: the quarterly review of comparative education* [online]. Paris: International Bureau of Education, 1993, vol. XXIII, no. 1/2, p. 403–18 [cit. 2019-15-06]. Dostupné na: <http://www.ibe.unesco.org/sites/default/files/freinete.pdf>

Zelené knižnice – výzva aj pre slovenské knižnice¹

Jarmila MAJEROVÁ

Katedra mediamatiky a kultúrneho dedičstva

Abstrakt

Topiace sa ľadovce a veľké rozsahy teplôt sú dôkazom toho, že dochádza ku globálnemu otepľovaniu, hoci niektorí politici a vedci nesúhlasia s realitou. O knižniciach sa v súvislosti s globálnym otepľovaním neuvažuje, hoci spotrebúvajú veľké množstvo energie, čo prispieva k problému. Vzhľadom na závažnosť globálneho otepľovania a zmeny podnebia a jeho vplyv na životné prostredie je žiaduce vytvárať zelené knižnice, ktoré budú uplatňovať politiku a postupy šetrné k životnému prostrediu.

Kľúčové slová: zelená knižnica, ekologická knižnica, globálne otepľovanie, trvalá udržateľnosť, životné prostredie

Úvod

Ničivé hurikány, topiace sa ľadovce a veľké rozsahy teplôt svedčia o tom, že sa so zemskou klímou niečo deje. Aj napriek nevšimavému postoju mnohých politikov a dokonca aj vedcov, ktorí nesúhlasia s realitou globálneho otepľovania, sú tu fakty, ktoré dokazujú, že sa mýlia. Podľa americkej agentúry na ochranu životného prostredia (EPA) sa Zem otepľuje. Priemerná teplota Zeme sa za posledné storočie zvýšila takmer o 1 stupeň Celzia a predpokladá sa, že v priebehu nasledujúcich sto rokov stúpne o ďalších 1,4 až 5,8 stupňa Celzia. Nepatrné zmeny priemernej teploty planéty sa môžu prejaviť veľkými a potenciálne nebezpečnými zmenami klímy a počasia. Pozitívne je, že mnohé krajiny sveta uznávajú potenciál katastrofickej zmeny klímy. Na stretnutí Organizácie Spojených národov v Kodani v decembri 2009 vedúci svetoví predstavitelia a politici sa zhodli na potrebe obmedziť stúpanie teploty do roku 2020 najviac o 2 stupne Celzia.

Globálne zmeny klímy a knižnice

Globálne otepľovanie sa na prvý pohľad knižníc netýka. Knižnice totiž iba uchovávajú knihy a niektoré ďalšie typy dokumentov, prípadne počítače, ktoré využívajú knihovníci a používatelia. Je to zjednodušený pohľad. Knižnice spotrebúvajú veľké množstvo energie, ktorá prispieva ku klimatickému problému. Budovy väčšiny knižníc boli postavené v období, v ktorom sa neuvažovalo o globálnom otepľovaní a o následnej zmene klímy. „Knižnice

¹ Spracované podľa: McELRATH, Eileen a Susan SUTHERLAND, 2015. Environmental Sustainability and Libraries. In: *International Journal of Humanities and Social Science* [online]. Center for Promoting Ideas, 2017, Vol. 5, No. 12; December 2015 [cit. 2019-12-07]. ISSN 2221-0989. Dostupné na: http://www.ijhssnet.com/view.php?u=https://www.ijhssnet.com/journals/Vol_5_No_12_December_2015/2.pdf

využívajú množstvo počítačov, tlačiarňí, kopírokov, digitálnych skenerov a iných zariadení. Všetky z nich majú vplyv na životné prostredie“.

Na uchovávanie zbierok v knižniciach a archívoch je nutné zabezpečiť primeranú kontrolu podmienok a prostredia depozitov – teplota, relatívna vlhkosť, svetlo. Prach a škodcovia priamo ovplyvňujú životnosť uchovávaných dokumentov.

V súčasnosti sú knižnice dátové centrá, ktoré udržiavajú veľké databázy na uspokojovanie informačných potrieb svojich používateľov. Spotreba energie je jednou z najdôležitejších výziev, ktorým dnes čelia datacentrá. Podľa odhadov EPA „dátové centrá náročné na energiu spotrebujú ročnú produkciu 15 elektrární s priemernou veľkosťou“.

Napriek množstvu informácií, ktoré sú dostupné v digitálnej forme, knihy naďalej zostávajú významným prostriedkom získavania informácií. Celulóзовý a papierenský priemysel je tretím najväčším priemyselným producentom skleníkových plynov. „71% svetovej ponuky papiera pochádza z prírodných lesov. V roku 2008 bolo v USA vyťažených 125 miliónov stromov na výrobu papiera pre knihy a noviny. Podľa výskumov sa zistilo, že na výrobu 1 000 kilogramov papiera je potrebných 24 stromov. Náklady na kopírovanie v knižniciach sú značné. Stredná kopírka pracujúca s kapacitou 100 000 strán za rok vyprodukuje 797 kg CO₂“, čím sa fotokopírovanie stáva nepriateľským voči životnému prostrediu. Nejde však len o ekológiu. Náklady na spotrebu elektrickej energie v pohotovostnom režime a režime spánku trojnásobne prekračujú tlač 100 000 strán.

Koncepcia zelenej knižnice

Vzhľadom na závažnosť globálneho otepľovania a vplyvu zmeny klímy na celom svete je potrebné vytvoriť **zelené knižnice**. Zelené knižnice sú tie, ktoré uplatňujú politiku a postupy šetrné k životnému prostrediu. Knižnice v súčasnosti využívajú príliš veľa zdrojov, ktoré prispievajú k zhoršovaniu kvality životného prostredia. Musia začať s obmedzovaním spotreby zdrojov a produkovať menej odpadu. Knižnice môžu slúžiť užívateľovi 21. storočia tým, že budú uplatňovať environmentálne bezpečnú politiku a postupy.

Ako bolo spomenuté, väčšina knižníc bola vybudovaná v období, kedy sa neuvažovalo o kritických problémoch spojených s globálnym otepľovaním a s ním súvisiacou zmenou klímy. Mnohé knižnice v súčasnosti využívajú postupy šetrné k životnému prostrediu. Budovanie zelených knižníc je súčasťou širšieho environmentálneho hnutia LEED (skratka pre Leadership v energetike a environmentálnom dizajne). LEED poskytuje hodnotiace systémy pre návrh a výstavbu budov. Z medzinárodného hľadiska sú tieto hodnotenia

najbežnejšie akceptovanými normami pre ekologické budovy. LEED ponúka certifikáciu pre nové stavby, rekonštrukcie a existujúce budovy. Zelená budova je napríklad budova, ktorá vyrába svoju vlastnú elektrickú energiu z obnoviteľných zdrojov, čistí odpadové vody a vytvára na biotop, čím prispieva k regenerácii prostredia. Knižnice sa môžu stať dôležitou súčasťou vytvárania zelených štvrtí. Knižnica funguje ako budova s multifunkčným využitím - ponúka priestor na stretnutia a komunitné aktivity. Zelená knižnica sa stáva efektívnejšou a zvyšuje hodnotu pre konkrétnu lokalitu a ekosystém.

IFLA Smernica pre verejné knižnice v článku 6.2.5 ekologické knižnice uvádza, že „rešpektovaním princípov ekologických budov a prevádzkových stratégií môžu verejné knižnice pozitívne ovplyvniť ekonomický dopad a zvýšiť ochranu životného prostredia.“ (Smernica ..., 2011)

Mnohé knižnice začleňujú ekologické postupy do svojich každodenných prevádzkových stratégií. Tieto postupy môžu zahŕňať:

- recykláciu papiera a lepenky,
- kompostovanie organických materiálov,
- používanie energeticky úsporných žiaroviek,
- používanie netoxických čistiacich roztokov.

Knižnice nemusia stavať nové budovy; môžu implementovať environmentálne postupy na svoje existujúce budovy. Knižnice môžu kontrolovať vnútornú klímu, čo sa považuje za „mikroklimatický prístup“. Jedným zo spôsobov, ako to dosiahnuť, je používanie vzduchotechnických jednotiek a záznamníkov údajov. Dátové záznamníky zobrazujú odčítané údaje o teplote a vlhkosti v grafe, ktorý je dôležitý pri vyhodnocovaní podmienok uloženia kultúrnych zbierok najmä v prostrediach napadnutých plesňou. Dátové záznamníky s elektronickými snímačmi a digitálnou pamäťou nevyžadujú náročnú údržbu – výmena batérií a recalibrácia každé 2-3 roky. Ďalším spôsobom, ako dosiahnuť úspory energie a zdravšiu mikroklímu, je odstavenie zariadení na kúrenie, vetranie a klimatizáciu. Tieto systémy sú nastavené na nepretržitý chod, a preto spotrebúvajú veľa energie a peňazí.

Odvetvie informačných technológií predstavuje približne 2% celosvetových emisií CO₂. Toto odvetvie zahŕňa dátové centrá, servery, osobné počítače, telekomunikačné siete a zariadenia a tlačiarne. Tradičné aj digitálne knižnice využívajú väčšinu týchto zariadení. Štatistiky týkajúce sa využívania informačných technológií uvádzajú, že dátové centrá spotrebujú 1,5%

z celkovej energie spotrebovanej na planéte. Dátové centrum je zariadenie, ktoré uchováva elektronické zariadenie používané na uchovávanie údajov, ich spracovanie a komunikáciu. Tieto dátové centrá majú množstvo vybavenia, ako sú servery, úložné zariadenia, smerovače, počítače, transformátory a chladiace zariadenia, ktoré spotrebujú značné množstvo elektrickej energie, pričom výroba elektrickej energie rovnako prispieva k emisiám skleníkových plynov.

Príklady zelených knižníc v zahraničí

Budova knižnice v Indiane v USA je zabudovaná do svahu kopca a celková plocha živej zelenej strechy je 1 603 m². Zemina z kopca pomáha v lete knižnicu chladieť a v zime ju vyhrieva. Odtok vody zo strechy zavlažuje záhradu dažďovou vodou.

Obr. 1 Hlavná budova univerzitnej knižnice Univerzity v Indiane (zdroj: internet)

Budova knižnice v Calgary v kanadskej provincii Alberta využíva prirodzené denné svetlo, exteriérové solárne panely a ohrev vody podľa potreby s nízkoprietokovým vodovodným potrubím s cieľom znížiť spotrebu vody a energií.

Obr. 2 Univerzitná knižnica v Calgary (zdroj: internet)

Energetická efektívnosť budovy knižnice v americkom Ohio sa má zvýšiť bielym povrchom strechy knižnice, parkoviskom z bieleho betónu, účinným systémom rekuperácie tepla, solárnymi panelmi a systémom na reguláciu osvetlenia. Všetky materiály zo zbúranej predchádzajúcej budovy boli recyklované, vrátane rozdrveného betónu, ktorý sa využil na stavbu novej budovy knižnice.

Obr. 3 Interiér knižnice v Ohio (zdroj: internet)

Knižnica v Santa Monica v Kalifornii má podzemné parkovisko a používa solárne elektrické panely a systém usmerňovania dažďovej vody na zavlažovanie a ochranu okolitej krajiny pred suchom. Viac ako 50% stavebných materiálov obsahuje veľký podiel recyklovaného materiálu. V budove knižnice sa používajú aj toalety s nízkym prietokom vody a pisoáre bez vody.

Obr. 4 Univerzitná knižnica v Santa Monica (zdroj: internet)

Záver

Globálne otepľovanie a zmena podnebia ohrozujú kvalitu nášho životného prostredia. Knižnice chcú byť dobrými sociálnymi inštitúciami a rozvoj ekologickej agendy to knižniciam aj umožňuje. Je nevyhnutné, aby knižnice začali používať ekologické postupy

alebo, pokiaľ ich začali uplatňovať, aby ich ďalej rozvíjali. Existuje veľa spôsobov, ako sa knižnica môže stať udržateľnejšou, pričom môže neustále prehodnocovať strategické plány a vízie. Môže ďalej podporovať účasť zamestnancov na rozvoji ekologickej iniciatívy, realizovať brainstorming v danej oblasti a poskytnúť priestor pre dobrovoľníkov. Rovnako tak môže zintenzívniť propagáciu a informovanosť o „zelených“ iniciatívach na podporu zvýšenia povedomia o vlastnej ekologickej činnosti, a to prostredníctvom dostupných sociálnych a mediálnych kanálov. V neposlednom rade by sa mala snažiť o trvalý rozvoj politiky zelenej knižnice.

Zoznam použitej literatúry

McELRATH, Eileen a Susan SUTHERLAND, 2015. Environmental Sustainability and Libraries. In: *International Journal of Humanities and Social Science* [online]. Center for Promoting Ideas, 2017, Vol. 5, No. 12; December 2015 [cit. 2019-12-07]. ISSN 2221-0989. Dostupné na:
http://www.ijhssnet.com/view.php?u=https://www.ijhssnet.com/journals/Vol_5_No_12_December_2015/2.pdf

Smernica IFLA pre služby verejných knižníc 2010 [online]. Spolok slovenských knihovníkov, 2011 [cit. 2019-12-07]. Dostupné na:
<https://www.ifla.org/files/assets/hq/publications/series/147-sk.pdf>

Rizikové faktory digitalizácie rukopisnej korešpondencie¹

Veronika MURGAŠOVÁ

Katedra mediamatiky a kultúrneho a dedičstva

Abstrakt

Proces digitalizácie pozostáva z viacerých etáp, ktoré sú navzájom prepojené. V rámci projektu APVV 15-0054 s názvom Intelektuálne dedičstvo a vedecká komunikácia 1500 – 1800 so slovenskými vzťahmi ako súčasť európskej histórie a identity prebieha výskum aj v oblasti digitalizácie rukopisnej korešpondencie. Na základe výskumu a bežnej praxe sme boli schopní identifikovať rizikové faktory vplyvajúce na digitalizáciu a kvalitu jej výstupov.

Kľúčové slová: digitalizácia, intelektuálne dedičstvo, vedecká komunikácia

Abstract

The digitization process consists of several stages which are interconnected. Within the project APVV 15-0054 entitled Intellectual heritage and scientific communication 1500 - 1800 with Slovak relations as a part of European history and identity, research is also carried out in the field of digitization of handwritten correspondence. Based on research and common practice, we were able to identify the risk factors affecting digitization and the quality of its output.

Key words: digitization, intellectual heritage, scientific communication

Digitalizácia je komplexný proces pozostávajúci z viacerých etáp. Jednotlivé etapy na seba plynulo nadväzujú a akékoľvek chyby v jednej z nich výrazne ovplyvňujú výsledný produkt – digitálnu kópiu originálu. Najdôležitejšou úlohou je preto eliminácia chýb naprieč celým procesom.

¹ APVV 15-0054 Intelektuálne dedičstvo a vedecká komunikácia 1500 – 1800 so slovenskými vzťahmi ako súčasť európskej histórie a identity

Existuje viacero delení procesu digitalizácie, ktoré sa v základných činnostiach v rámci etáp príliš nelíšia. Podľa Büllowej a Ahmona (2011) môžeme projekt digitalizácie rozdeliť do štyroch základných etáp:

1. etapa

Túto etapu môžeme nazvať prípravnou fázou digitalizácie. Zahŕňa výber materiálu a dokumentov, ktoré do procesu vstupujú. Dôležité je posúdenie všetkých rizikových faktorov, ktoré sa v procese môžu vyskytnúť. Práve z tohto dôvodu je fáza náročná na čas, ktorý sa však následne odzrkadlí v rýchlosti nasledujúcich etáp a kvalite zdigitalizovaných materiálov. Etapa pozostáva z dôkladného plánovania všetkých procesov a zváženie vnútorných a vonkajších faktorov, ktoré na digitalizáciu môžu vplývať.

Dôležitým aspektom je zváženie finančného a technického zabezpečenia pracoviska, ktoré daný úkon vykoná. Vybrané dokumenty sú roztriedené na základe svojho fyzického stavu na skupiny, s ktorými následne pracujú konzervátori, reštaurátori, operátori, výskumníci, správcovia digitálneho obsahu...

2. etapa

Druhá etapa zahŕňa procesy smerujúce k získaniu digitálneho obrazu. Môžeme ju považovať za technicky najmenej náročnú. Začiatkom etapy je skenovanie dokumentov na rôznych zariadeniach. Určenie zariadenia vhodného na digitalizáciu vychádza z prvej etapy a triedenia dokumentov pre proces digitalizácie. Napriek tomu, že môže byť táto etapa považovaná za najjednoduchšiu, práve v tejto fáze môže dôjsť k chybám, ktoré sa prejavujú na kvalite výsledku. Správne roztriedenie a identifikácia vhodných dokumentov pre digitalizáciu výrazne ovplyvňuje rýchlosť tejto etapy.

Okrem skenovania sem patria činnosti spojené s tzv. „post-processingom“. Následné editovanie skenov je dôležité pre zvýšenie čitateľnosti dokumentov. Surové skeny sa v rôznych softvéroch orezávajú, mení sa kontrast snímok, upravujú sa zakrivenia strán a pod. Poslednou činnosťou tejto fázy je OCR.² Pri rukopisných dokumentoch akými je aj korešpondencia slovenských vzdelancov v období rokov 1500 – 1800 ide o HTR,³ ktoré je veľmi náročným procesom. Výskumy v tejto oblasti neustále prebiehajú na národných aj nadnárodných úrovniach.

² OCR – optical character recognition, optické rozpoznávanie znakov

³ HTR – handwritten text recognition – rozpoznávanie rukopisných textov

Naprieč celou etapou je najdôležitejšia kontrola kvality, a to nielen z pohľadu kvality zdigitalizovaných materiálov, ale aj kontrola skutočnej prevádzky z hľadiska ochrany dokumentov. Úlohou operátora je nielen získať digitálnu kópiu originálu, ale zároveň zabezpečiť čo najmenšie možné poškodenie materiálov, s ktorými manipuluje.

3. etapa

Upraveným skenom je potrebné dôsledne priradiť metadáta, tak aby ich bolo možné spravovať a vyhľadávať. Takto pripravené digitálne kópie sú pripravené na tretiu fázu, ktorou je prezentácia digitálneho obsahu. Forma prezentácie môže byť rôzna. Väčšina inštitúcií využíva na sprístupnenie obsahu digitálne knižnice, repozitáre a pod., ktoré umožňujú na základe nastavených oprávnení obsah prehliadať a vyhľadávať. Do tejto fázy spadajú aj všetky marketingové aktivity spojené s prezentáciou zdigitalizovaného obsahu.

4. fáza

Poslednou fázou, ktorá je veľmi dôležitá najmä pre pamäťové inštitúcie, ktoré sú vlastníčkami originálov a zároveň aj ich digitálnych kópií, je fáza dlhodobej archivácie. Spôsoby archivácie digitálneho obsahu sa stále vyvíjajú, ale s novými technológiami prichádza aj neistota v určovaní ich trvácnosti. Finančné náklady na správu úložísk sa môžu vyrovnávať a v niektorých prípadoch aj prevyšovať náklady spojené s uchovaním pôvodných dokumentov. Vzhľadom na neustály rozvoj technológií je isté, že sa objavia nové spôsoby dlhodobého uchovávanía, ktorým sa budú musieť inštitúcie prispôbiť. Táto fáza je preto náročná nielen z finančného hľadiska, ale aj z pohľadu identifikácie vhodného technického a technologického vybavenia.

Identifikácia rizík digitalizácie rukopisných dokumentov

Pri identifikácii všetkých rizikových faktorov, či už vonkajších alebo vnútorných, je potrebné prihliadať na všetky fázy procesu. Pri rukopisných dokumentoch sa niektoré riziká podobajú akýmkoľvek iným typom dokumentu, ale majú aj svoje špecifiká.

V prvej fáze digitalizácie je potrebné analyzovať najmä fyzický stav korešpondencie. V rámci projektu vznikli štúdie, ktoré sa venujú tejto problematike.⁴

⁴ Bližšie pozri MURGAŠOVÁ, Veronika. Prieskum fyzického stavu nosičov korešpondencie slovenských vzdelancov v rokoch 1500 – 1800. In: AUGUSTÍNOVÁ, Eva a Veronika MURGAŠOVÁ, eds. *Vedecká komunikácia 1500 – 1800 II*. Žilina: Katedra mediamatiky a kultúrneho dedičstva, 2019, s. 158 -166. ISBN 978-80-89832.

Na základe parametrov identifikovaných v prvej fáze je potrebné zvoliť vhodné zariadenie na skenovanie takéhoto druhu dokumentov. Z technického vybavenia Centra excelentnosti Pamäť Slovenska bol ako najvhodnejší typ skenera vybraný manuálny skener typu Bookeye 3.

Tento typ skenera je primárne určený na skenovanie historických viazaných dokumentov, kníh, vzácných rukopisov (teda aj korešpondencie), časopisov, novín, výkresov, máp, novín a pod. až do formátu A1 (Bookeye 3 2014).

Obr. 1 Skener Bookeye 3 (Bookeye 3 2014)

Riziká pri skenovaní dokumentov vieme rozlíšiť do troch kategórií (Murgašová 2017):

- riziko pre dokument
- riziko pre skener
- riziko pre operátora

Všetky riziká sú spojené s kvalitou fyzického stavu nosiča. V prípade poškodeného papiera je zvýšené riziko zanesenia optiky, prípadne znečistenia krycieho skla skenera, čo má vplyv na kvalitu výsledného skenu. Drobné častice z mechanického znečistenia nosiča a biologické

znečistenie je rizikom pre zdravie operátora. Pri manipulácii s historickými dokumentmi sa v prevádzke odporúča používať ochrannú rúšku a rukavice.

Najdôležitejšou časťou sa stávajú aktivity spojené s elimináciou rizika pre dokument. Všetky úkony operátora musia byť robené tak, aby sa v procese digitalizácie čo najmenej poškodil originálny nosič.

Záver

Rizikové faktory ovplyvňujúce jednotlivé fázy digitalizácie je potrebné identifikovať už v prvej fáze. Správne odhadnutie fyzického stavu nosiča sa ukazuje ako najdôležitejšia časť procesu. Pri dôkladnej prvej fáze digitalizácie je možné znížiť riziká na minimum.

Zoznam bibliografických odkazov

BÜLLOW, E. Anna a Jess AHMON, 2011. *Preparing Collections for Digitization*. London: Facet, 2011. ISBN 9781856047111.

Bookeye 3. Operation Manual, 2014 [online]. 2014 [cit.2019-05-04]. Dostupné na: http://support.imageaccess.de/downloads/product_manuals/scanner/BE3-R1_OperationManual.pdf

MURGAŠOVÁ, Veronika, 2017. *Knižná väzba v procese digitalizácie písomného kultúrneho dedičstva* [dizeračná práca]. Žilina: Žilinská univerzita v Žiline, 2017.

MURGAŠOVÁ, Veronika. Prieskum fyzického stavu nosičov korešpondencie slovenských vzdelancov v rokoch 1500 – 1800. In: AUGUSTÍNOVÁ, Eva a Veronika MURGAŠOVÁ, eds. *Vedecká komunikácia 1500 – 1800 II*. Žilina: Katedra mediamatiky a kultúrneho dedičstva, 2019, s. 158 -166. ISBN 978-80-89832.

Predstavujeme našu prvú slovenskú živnostenskú univerzitu

(Dobrá myšlienka má mocné krídla...)

Ivana Poláková

Katedra mediamatiky kultúrneho dedičstva

Abstrakt

Na prvom zjazde Slovenskej remeselníckej jednoty vo februári 1919 vznikla idea založiť inštitúciu na zveľaďovanie živností. V Martine už od januára 1921 pôsobila „Úradovňa štátnej služby živnostensko-zveľaďovacej“. Na základe vládneho nariadenia z februára 1923 sa rozhodlo prebudovať túto inštitúciu na vzdelávaco-podpornú s novým názvom „Štátny ústav pre zveľaďovanie živností v Martine.“ Zriaďovateľom bolo Ministerstvo priemyslu a obchodu. Riaditeľom bol menovaný Ing. Albert Urban a predsedom výkonného výboru bol uznávaný živnostník Gustáv Šimko.

Ústav fungoval spočiatku v provizóriách, ale okamžite sa začalo s projektovaním ústavu, podľa návrhu popredného architekta Františka Krupku. Svojou architektúrou, koncepciou, vybavením a usporiadaním patril ústav v tej dobe medzi najmodernejšie v Európe. Dodnes sa budova ústavu radí medzi najkrajšie dominanty Martina, i keď dnes žiaľ jeho priestory už neslúžia pôvodnému účelu a využíva ich celý rad podnikateľských subjektov, organizácií a inštitúcií.

Kľúčové slová: Vzdelávanie živnostníkov. Československo. Prvá slovenská živnostenská univerzita

Abstract

During the first congress of the Slovak Craft Union in February 1919, the idea of establishing an institution for the improvement of trades emerged. In January 1921, the “State Office of the Trade-Improvement Services” started to operate in Martin. Based on a government regulation of February 1923, it was decided to convert this office into an educational and support institution under the new name “The State Institute for Trade Improvement in Martin.” It was founded by the Ministry of Industry and Trade. Ing. Albert Urban became a

director and a respected self-employed businessman Gustáv Šimko was a chairman of executive committee.

Initially, the Institute was based in temporary premises, but the new headquarters designed by the prominent architect František Krupka started to be built immediately. Thanks to its architecture, concept, equipment and layout, the Institute was one of the most modern offices in Europe at the time. To this day, the building of the Institute is one of the most majestic and opulent buildings in Martin. Nowadays however, its premises no longer serve the original purpose and are used by a number of other business entities, organizations and institutions.

Keywords: Education of self-employed people. Czechoslovakia. The first Slovak university of self-employment and business

Rozvoj živnostníctva na Slovensku

V hospodárskom vývoji novovznikajúceho štátu vždy *tvoria remeslá a živnosti východiskovú bázu novovznikajúceho priemyslu*. Patria sem najmä remeslá, obchod i doprava. Inak to nebolo ani u nás pri vzniku prvej ČSR.

Štát si uvedomoval, že celý svet po 1. svetovej vojne sa prudko rozvíja a preto sa začalo budovať *učňovské školstvo, majstrovské školy i priemyselné školy*. Prvé kurzy pre živnostníkov sa ešte počas monarchie organizovali vo Viedni v novozriadenom Múzeu noviniek. Múzeum malo k dispozícii dobre zariadené laboratóriá, učebne a odborné dielne. Podobné inštitúcie pre zveľaďovanie živností vznikli v 18 mestách mocnárstva. V Prahe vznikla takáto inštitúcia v roku 1898. V Uhorsku bola len v Budapešti.

Nový živnostenský zákon pre ČSR vyšiel 10. októbra 1924 a okrem iného zdôrazňoval podpornú a svojpomocnú prácu živnostníkov v snahe zvyšovať ich kvalifikáciu a úroveň produkcie.

Vo februári 1919 na prvom zjazde Slovenskej remeselníckej jednoty vznikla idea založiť inštitúciu na zveľaďovanie živností. V Martine už od januára 1921 pôsobila „Úradovňa štátnej služby živnostensko-zveľaďovacej“.

Na základe vládneho nariadenia z februára 1923 sa rozhodlo prebudovať túto inštitúciu na vzdelávaco-podpornú s novým názvom „**Štátny ústav pre zveľaďovanie živností v Martine**.“ (ďalej len Ústav).

Zriaďovateľom bolo Ministerstvo priemyslu a obchodu. Okrem ministerstva sa na financovaní výstavby podieľali aj ďalšie štátne orgány, regionálna samospráva, župy. Od roku 1928 aj Krajský úrad v Bratislave, ďalej obchodné i priemyselné komory a živnostenské zväzy.

Riaditeľom bol menovaný **Ing. Albert Urban** a predsedom výkonného výboru bol uznávaný živnostník **Gustáv Šimko**.

Ústav fungoval spočiatku v provizóriách, ale okamžite sa začalo s projektovaním Ústavu, podľa návrhu popredného architekta **Františka Krupku**. Svojou architektúrou, koncepciou, vybavením a usporiadaním patril Ústav v tej dobe medzi najmodernejšie v Európe. Dodnes sa budova Ústavu radí medzi najkrajšie dominanty Martina, i keď dnes žiaľ jeho priestory už neslúžia pôvodnému účelu a využíva ich celý rad podnikateľských subjektov, organizácií a inštitúcií.

Obr. 1 Tribúna s vlajkoslávou pripravená pre slávnosť položenia základného kameňa Štátneho ústavu pre zveľaďovanie živností.

Ústav ako architektonická dominanta Martina

Stavba Ústavu bola realizovaná v rokoch **1926-1936** a tvorila s novopostavenými rodinnými domami krásnu, architektonicky hodnotnú dominantnú štvrť Martina.

Ústav bol postavený v štýle tradicionálnej moderny. Tvorí ho viackrídlová budova, ktorá má dvoj a trojtraktové dispozície. Je dvojpodlažná a podpivničená. Predné priečelie budovy je

110 m dlhé, hĺbka zastavanej plochy je 90 m. Stavebný náklad bol 20 miliónov korún. Ústav mal veľmi moderné vybavenie a dielne. Ústav mal svoju vlastnú verejnú knižnicu a čítareň s odbornou aj dennou tlačou. Ďalej boli súčasťou vybavenia Ústavu priestory a kabinety s odbornými zbierkami a stálymi výstavami prezentovaných objektov a vlastných produktov. Sociálne zariadenia boli moderné. Dielenské priestory mali svoje vlastné umyvárne a bol vyčlenený aj ambulantný priestor na poskytovanie prvej pomoci pri úrazoch. Ústav mal svoj vlastný internát s dobrým hotelovým zariadením, kuchyňu a jedáleň. Pod šikmou škridlovou strechou bola umiestnená veľká drevená nádrž s rozvodom úžitkovej vody do jednotlivých miestností. Pred Ústavom bol malý, ale dobre využívaný murovaný detský bazén na kúpanie. Ústav bol naprojektovaný a aj zrealizovaný ako energeticky samostatný objekt. Mal svoju vysokonapäťovú prípojku a transformačnú stanicu, vlastnú kotolňu typickú dvoma murovanými komínmi z pálených tehál, ktorá zabezpečovala ústredné kúrenie pre celý objekt. I keď bol Ústav napojený na verejnú vodovodnú sieť a na kanalizáciu, mal aj vlastnú práčovňu a plynáreň.

Centrálné schodisko so vstupným vestibulom je vyhotovené z leštenej žuly s umeleckým zábradlím a s veľmi vkusnou dekoratívnou kovovou výplňou. Chodby sú priestranné a využívali sa pri výučbe čašníkov, kuchárov, krajčírov, najmä pri prezentačných výstavách záverečných prác absolventov kurzov.

Obr. 2 Vstupná časť vchodu na prízemí Ústavu s jednotným dizajnom mosadzných mreží na balkóne

Viacere miestnosti a chodby boli osvetľované originálnymi umeleckými lustrami, ktoré sa dali výškovo nastavovať mechanickými navijakmi umiestnenými v podkroví nad jednotlivými miestnosťami.

Obr. 3 Priestorové usporiadanie chodby na prízemí Ústavu

Na areál Ústavu nadväzovala štvrť moderných obytných budov v štýle klasicistickej moderny. Budovy boli postavené v rokoch 1924-1925. Mali štvorcový pôdorys.

Obr. 4 Doteraz sa zachoval pôvodný nábytok z knižnice Ústavu

V jednej postavenej vile žil a pracoval literárny historik a správca Matice slovenskej prof. Dr. J. Škultéty. Autorom a realizátorom stavieb bola firma : **Hlavaj – Palkovič – Uličný**.

Obr. 5 Po ukončení dostavby Ústavu a jeho kolaudácií sa dokončila príjazdová cesta s chodníkmi

Ústav a jeho jednotlivé oddelenia

Podľa Organizačného poriadku bol Ústav rozdelený na 6 oddelení s nasledovným zameraním:

1. Oddelenie všeobecné (národohospodárske)
2. Oddelenie mechanicko-technické
3. Oddelenie elektrotechnické
4. Oddelenie chemicko-technologické
5. Oddelenie stavebné
6. Oddelenie umeleckej výroby.

Tieto oddelenia viedli naslovovzatí odborníci, ktorí už počas výstavby Ústavu priebežne objednávali a obstarávali zariadenia a inventár pre jednotlivé oddelenia. Nebolo vôbec jednoduché nájsť na Slovensku vhodných odborníkov, ktorí by boli schopní, kvalifikovaní a ochotní prísť do Martina a nastúpiť do funkcie vedúcich oddelení, učiteľov, inštruktorov, majstrov a odborných pracovníkov. Prichádzali preto aj odborníci z Čiech i Moravy.

Prvé - všeobecné - národohospodárske oddelenie – sledovalo celkový politicko-hospodársky vývoj a jeho dopady na rozvoj ekonomiky so špeciálnym záujmom o rozvoj remesiel a živnostníctva v Československu.

Druhé - mechanicko-technické oddelenie bolo najrozsiahlejšie a malo na tú dobu už solídne strojové vybavenie. Patrila sem kováčska dielňa s kováčskymi vyhňami, podkováčska a zámočnícka dielňa, kaliareň, kovoobrábacia strojová dielňa a stolárska dielňa, strojová a ručná tkáčska dielňa, keramická dielňa, krajčírska a obuvnícka dielňa. Súčasťou boli aj ateliéry pre aranžérov i maliarov a natieračov. Viedol ho vrchný komisár - **Ing. Emil Philadelphy**.

Obr. 6 Ústav propagoval svoju činnosť aj v periodikách pre remeselníkov a živnostníkov

Tretie - elektrotechnické oddelenie bolo vybavené modernými meracími prístrojmi na meranie elektrických veličín napätia, prúdov, odporu, výkonu atď. Súčasťou boli aj ciachovne prístrojov a meradiel. Viedol ho vrchný komisár - **Ing. Jaroslav Šafl**.

Štvrté - oddelenie chemicko-technologické malo základné vybavenie pre chemické laboratóriá, digestory, destilačné prístroje, ale aj vybavenie typické pre fyzikálne laboratóriá. Súčasťou bol aj dobre vybavený fotografický ateliér s tmavými komorami, zväčšovacími a s fotografickými prístrojmi najmodernejších typov. Viedol ho vrchný radca - **Ing. Albert Urban**.

Obr. 7 Propagačná fotografia Ústavu informuje o poskytovaných ubytovacích, stravovacích a výukových službách pre účastníkov kurzov

Piate - oddelenie stavebnej výroby malo k dispozícii dielňu pre nácvik pracovníkov v oblasti zakladania stavieb, betónovania, murovacích postupov, omietania, obkladania a dláždenia. Bolo vybavené základnými meradlami. Viedol ho komisár - **Ing. arch. Ján Salák**.
Šieste - oddelenie umeleckej výroby malo základné vybavenie na vedenie kurzov v oblasti tkáčstva, umeleckého drevorezbárstva, reštaurátorstva, keramickej umeleckej výroby, maliarskych techník a grafiky. Súčasťou oddelenia bola aj slušne vybavená kresliareň a tlačiareň. Viedol ho v rokoch 1935-1944 **Karol Ondreička**, pôsobil tu aj Fraňo Štefunko.

Keď sa už ako-tak podarilo personálne dobudovať Ústav, s nástupom fašizmu sa začalo meniť usporiadanie Európy. Tieto udalosti poznačili i pracovníkov Ústavu. Na základe vládneho nariadenia č. 382 z 23. 12. 1938 bolo zo Slovenska odvolaných 9 000 českých zamestnancov so zreteľom na autonómiu Slovenska. Z Ústavu museli odísť : Ing. Albert Urban, vrchný radca živnostensko-zveľaďovacej služby, Ing. Jaroslav Šefl, vrchný komisár, Ing. arch. Ján Salák, komisár, Albert Veselý, účtovník, Arnošt Hartman, tajomník, Peter Neuvirt, zriadenec a Ján Jedlička, pomocný zriadenec.

Zmena nastala aj vo vedení Ústavu a riaditeľom sa stal Ing. Emil Philadelphus vo funkcii vládneho komisára. Zo služby odišiel na základe dekrétu Povereníctva priemyslu zo dňa 21. februára 1950 č. 103-999/119-1950 a bol vymenovaný za riaditeľa novovzniknutej Strednej priemyselnej školy strojníckej v Martine. Počas jeho funkčného obdobia sa začalo s projektovaním a výstavbou novej budovy Strednej priemyselnej školy.

Poslanie a fungovanie Ústavu

Vďaka prezieravému vedeniu Ústavu sa podarilo do vzdelávacej činnosti živnostníkov zapojiť ešte mnohých ďalších odborníkov a umelcov tohto formátu. Okrem vysokoškolsky vzdelanej inteligencie sa do vzdelávacej činnosti účinne zapájali aj známi martinskí majstri napr. v odbore kníhtlače, kníhviazačstva, umeleckej a portrétnej fotografie, ale aj medovníkari, cukrári, kuchári a predstavitelia ďalších remesiel.

Ústav mal široké poslanie a plnil rad vzdelávacích i hospodárskych úloh. Podľa vládneho nariadenia zo dňa 20. marca 1940 čis. 72 Sb. z. mal Ústav využívať poznatky na zdokonaľovanie živnostenskej a priemyselnej výroby, na hospodárske, sociálne a kultúrne povznesenie živnostníctva, na oboznamovanie výrobcov so surovinami a polotovarmi, s ich vlastnosťami a úpravou pre výrobky. Ďalej mal Ústav živnostníkov oboznamovať s technickým pokrokom, s využívaním strojov i nástrojov a mal pomáhať živnostníkom pri ich obstarávaní, ďalej vyvolávať a podporovať umelecké snahy a starať sa o technické a odborné vzdelanie a občiansku výchovu živnostníkov.

Ťažisko činnosti Ústavu bolo v usporadúvaní kurzov, ktoré boli niekoľkodňové, ale aj 3-4 týždňové s celodennou alebo len s večernou výučbou.

Podľa živnostenského zákona čis. 259/1924 Sb. z. a n. existovalo 67 skupín remeselných živností, 37 skupín koncesovaných živností a neobmedzený počet slobodných živností. Účastníkmi kurzov mohli byť len vyučení remeselníci, teda pomocníci, tovariši a samostatní

živnostníci, veľmi výnimočne aj uční tesne pred vyučením. Minimálny počet účastníkov v kurze bol 15 účastníkov. Za účasť v kurzoch sa platilo vložné, ale zápisné bolo nízke a bolo možné získať podporu buď od Ústavu alebo od komôr, alebo od hospodárskych združení.

V roku 1939 usporiadal Ústav 21 odborných kurzov so 485 absolventmi, v roku 1942 už 67 kurzov s 1 792 absolventmi, v roku 1943 to bolo skoro 100 kurzov s vyše 3 000 účastníkmi. Hoci bola vojna, Ústav usporadúval na záver kurzov výstavy záverečných prác, ktoré boli obyvateľstvom hojne navštevované.

Obr. 8 Propagačná fotografia Ústavu informuje o poskytovaných kurzoch

Uvedieme aspoň stručný prehľad náplne kurzov organizovaných v predvojnovom období v roku 1938. Takáto bola ponuka:

1. Maliarsky kurz pre písmo, imitáciu dreva a mramoru
2. XI. občiansky podkováčsky kurz
3. Murársko-tesársky prípravný kurz pre majstrovské skúšky (pokračovací)
4. Tkáčsky praktický kurz
5. Domáci kurz pletenia upomienkových predmetov z rastlinných vlákien
6. Murársko-tesársky prípravný kurz pre majstrovské skúšky (základný)
7. Natieračský kurz linkrustových techník
8. Dámsko-krajčírsky kurz

9. Kurz kalenia ocele pre kovospracujúcich živnostníkov

Kurzy na vidieku:

- Pánsko-krajčírsky kurz v Komárne
- Aranžérsky kurz v Banskej Bystrici
- Pánsko-krajčírsky kurz v Banskej Bystrici.

V uvedených kurzoch prednášali naslovovzatí odborníci zo zahraničia i z celej republiky, z Prahy, Brna i Bratislavy. Veľkej obľube a záujmu sa tešili aj nasledovné kurzy: kurz umenia prednášať – Ing. J. Solař z Prahy, kurz obuvnícko-ortopedický – František Uchytíl, odborný kurz strelmajstrovský a mnohé ďalšie.

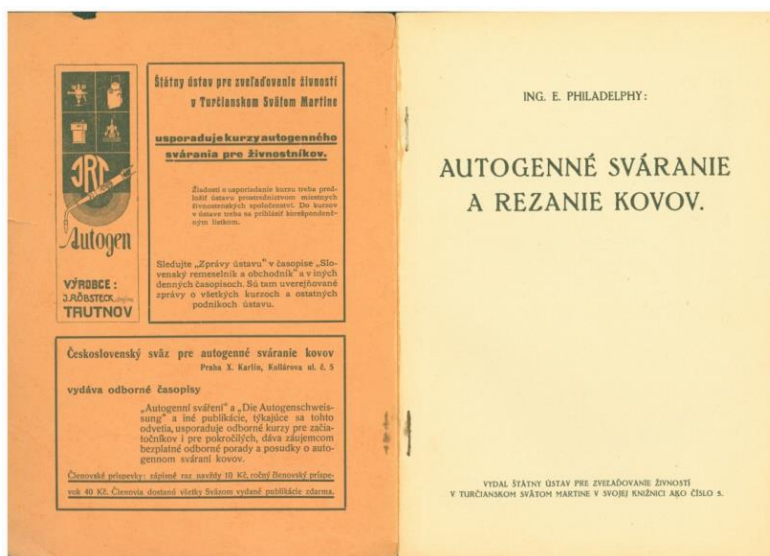
Odborné kurzy boli spravidla ukončované skúškou alebo pohovorom a predvedením záverečnej práce pred odbornou komisiou. Záverečné práce boli vystavené vo vitrínach umiestnených vo výklenkoch chodieb. Honosnejšie a reprezentatívnejšie záverečné práce a výrobky boli dlhodobo vystavené v celosklenených vitrínach na prvom poschodí Ústavu. Vystavené exponáty plnili aj reklamnú funkciu jednak pre samotného remeselníka, ktorý bol autorom práce, ale boli aj dobrou reklamou pre Ústav, že vedel takýchto remeselníkov a odborníkov inovatívne vzdelávať a vychovávať.

Obr. 9 Tablo účastníkov podkováčskeho kurz (1934). V strede riaditeľ Ústavu Ing. Albert Urban a v okuliaroch Ing. Emil Philadelphy

Bolo dobrým zvykom na záver najmä strednodobých, ale aj dlhodobých odborných kurzov vyfotografovať účastníkov aj prednášateľov, prípadne inštruktorov kurzu a prezentovať ich vo forme výtvarne hodnotného tabla. Chodby Ústavu boli postupne zaplňované takýmito tablami. Zachovali sa ešte aj po osemdesiatich rokoch niektoré tablá, ale už len v odkladacích priestoroch Ústavu a nie na jeho chodbách.

Za celé medzivojnové obdobie kurzy absolvovalo 13 500 živnostníkov. Prednášali odborníci, prednášky boli spojené s premietaním odborných filmov alebo diapozitívov. Niektoré prednášky preberal aj slovenský rozhlas v rámci vzdelávacích relácií pre živnostníkov. Vydávali sa odborné knižné publikácie. Lektori a odborníci Ústavu posudzovali mnohé nové a hotové výrobky. Každoročné výstavy výrobkov absolventov kurzov propagovali domáce produkty nielen na Slovensku, ale aj v Čechách. Úspechy zožali mnohé exponáty a výrobky na výstavách v Brne (1928), v Prahe, ba ja v Paríži (1937) a v Berlíne (1938).

Obr. 10 Ústav vydával a do knižnej obchodnej siete dodával odborné knihy pre výuku remeselníkov. Ústav za týmto účelom zriadil vlastnú odbornú edíciu. Ako príklad slúži kniha, ktorej autorom bol Ing. Emil Philadelphý: „Autogénne sváranie a rezanie kovov“, ktorá vyšla ako zväzok č. 5 v roku 1935 (cena Kč 9,--)

Ústav sa postupne dobudoval ...

Ústav bol oficiálne otvorený 9. a 10. júla 1938. Vtedy sa otvorila aj nová budova Slovenského národného múzea. Miesto ministerského predsedu prof. PhDr. et JUDr. h.c. Milana Hodžu prišiel na otvorenie Ústavu minister **Rudolf Milčoch**. Martin dostal do vienka dve významné inštitúcie. V tom istom termíne bol položený aj základný kameň Národnej knižnice.

Ústav, ako sme už uviedli, disponoval najmodernejšou didaktickou technikou, premietacími a reprografickými zariadeniami od firiem Leitz a Zeiss. Jeho vybavenie bolo na začiatku druhej svetovej vojny také dokonalé a aj komplexné, že tu mohla dobre fungovať Slovenská vysoká škola technická, ktorá sa musela vysťahovať z Košíc po ich obsadení Maďarmi v duchu mníchovského diktátu.

Po vzniku prvej ČSR boli zrušené tri vysoké školy na Slovensku. Prvá bola potom znovu založená Univerzita J. A. Komenského v Bratislave, ale ešte bez prírodovedeckej fakulty. O vznik vysokej školy technického charakteru sa usilovali už dávnejšie viaceré významné osobnosti Slovenska. Najvýznamnejšou mierou sa o to zaslúžil turčiansky rodák z Rakúska profesor **Ing. Michal Miloslav Ursíny** (17.7.1865). Bol profesorom mechaniky na Českej vysokej škole technickej v Brne. Profesor Ursíny bol už v roku 1919 poverený Ministerstvom pre správu Slovenska, aby vykonal prípravné práce na zriadenie vysokej školy technickej v Košiciach. Vykonal v tomto smere veľký kus práce. Zomrel však 19. 9. 1933 a jeho prácu dovŕšil prof. PhDr. et PaedDr. h.c. **Jur Hronec**, DrSc. Vysoká škola technická bola napokon v Košiciach založená na základe zákona č. 170 Sb. Národného zhromaždenia ČSR zo dňa 25. júna 1937 ako Vysoká škola technická Dr. Milana Štefánika. Jej prvým rektorom bol prof. Jur Hronec (4. august 1938).

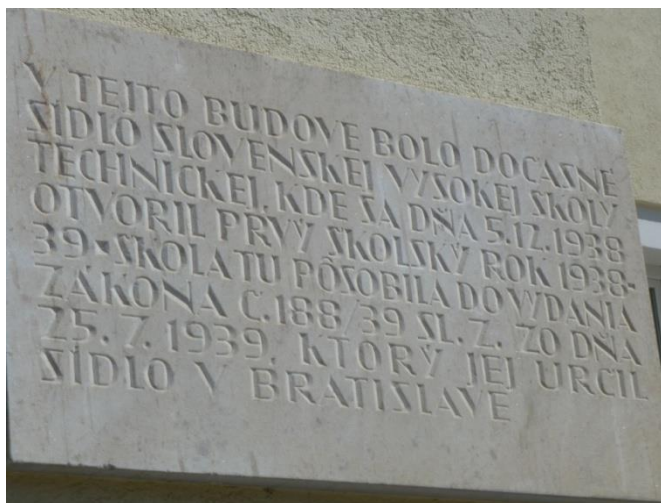
Obr. 11 Slávnostné zasadnutie pracovníkov Ústavu a hostí vo veľkej zasadačke Ústavu pri príležitosti osláv narodenín prvého prezidenta ČSR T. G. Masaryka a ukončenia jeho prezidentskej funkcie. Za predsedníckym stolom je riaditeľ Ústavu Ing. Albert Urban a vrchný komisár Ing. Emil Philadelphy

Po Mníchovskom diktáte Košice pripadli Maďarsku a vysoká škola sa musela z Košíc odsťahovať najprv do Prešova a po dvoch týždňoch odtiaľ do Martina. S výučbou sa malo začať v šk. roku 1938-1939, ale študenti sa nestačili v Košiciach ani poriadne zapísať a už sa

museli sťahovať. Školský rok v Martine sa začal 5. 12. 1938 a do prvého ročníka sa zapísalo 68 študentov. V Martine dostala vysoká škola k dispozícii len asi polovicu objektov Štátneho ústavu pre zveľaďovanie živností. Zvyšok miestností na výučbu bol v budove Okresnej nemocenskej poisťovne.

Zakladajúce valné zhromaždenie „Spolku priateľov Slovenskej techniky v Turčianskom Svätom Martine“, sa konalo 28. decembra 1938 o 3. hod. popoludní. Prednášanie v Martine však nebolo vôbec také jednoduché, lebo išlo často o provizoriá prednáškových miestností, laboratórií a kancelárií. Martin sa veľmi usiloval zmeniť provizorium na definitívum, ale štát nechcel uvoľniť celú budovu Štátneho ústavu pre zveľaďovanie živností výlučne len pre potreby školy. Napokon pre umiestnenie všetkých štyroch ročníkov by boli bývali potrebné rozsiahle rekonštrukcie Ústavu. Na postavenie nových budov nemal štát ani mesto, potrebné finančné prostriedky.

Vysoká škola bola napokon z Martina odsťahovaná. Na pamiatku ostala na budove Štátneho ústavu pre zveľaďovanie živností v Martine už len mramorová pamätná tabuľa s textom v tomto znení: *V tejto budove bolo dočasné sídlo Slovenskej vysokej školy technickej, kde dňa 5. 12. 1938 sa otvoril prvý školský rok 1938-39. Škola tu pôsobila do vydania zákona č. 188/39 zb. z. zo dňa 25. 7. 1939, ktorý jej určil sídlo v Bratislave.*

Obr. 12 Na budove Ústavu je vo vstupnej časti umiestnená pamätná tabuľa, ktorá pripomína pôsobenie Slovenskej vysokej školy technickej v Martine v rokoch 1938-1939

V tejto súvislosti treba ale uviesť, že o túto technickú vysokú školu z Košíc sa vtedy usilovali aj ďalšie slovenské mestá - Banská Štiavnica, Ružomberok a Trenčín. Všade však išlo o veľmi provizórne priestory, oveľa horšie ako v Martine. Ani Bratislava nedisponovala

v takom požadovanom rozsahu s vhodnými budovami ako by bolo potrebné. Napokon sa rozhodla uvoľniť na tieto účely učňovskú školu na Vazovovej ulici a pristaviť aulu a časť prednáškových miestností. Aj toto provizórium vydržalo hodne dlho, kým sa nepostavili nové objekty SVŠT. Mnohé z pôvodných objektov slúžia škole doteraz.

Založenie prírodovedných a technických škôl zdôrazňoval prof. Jur Hronec ekonomicky aj kultúrne. Vypočítal, že Československá republika v roku 1935 „ vydala na vysoké školy v Čechách 81 312 000 korún, na Moravu 36 715 200 korún a na Slovensku len 10 313 800 korún. Štát dal na techniky a príbuzné vysoké školy v tomto roku v Čechách 31 225 900 korún, na Morave 17 926 100 korún a na Slovensko štát neinvestoval žiadne peniaze, to svedčí o veľkom nepomere. Niet sa čo diviť, že slovenská mládež chce, aby každá krajina rovnomerne a spravodlivo dostávala svoj podiel z vysokých škôl... “¹

Vybudovaním Slovenskej techniky neukončila sa Hroncova práca o vznik slovenských vysokých škôl. Nezabúdaj na zriadenie Prírodovedeckej fakulty. Aj jeho pričinením sa 1. októbra 1940 zriadila Prírodovedecká fakulta Slovenskej univerzity v Bratislave a on sa stal bezplatným profesorom. V októbri 1940 zriadil z odboru obchodného inžinierstva Slovenskej vysokej školy technickej samostatnú Vysokú školu obchodnú a jej prvým dekanom sa stal profesor Hronec. Na vznik ďalších vysokých škôl podnetne pôsobil aj po vojne. Vysoké požiadavky mal prof. Jur Hronec na inžinierov: „*Inžinier musí dávať rozum a iniciatívu tak v podniku ako i v úrade. Svojimi schopnosťami a vzdelaním musí sa stať vedúcim činiteľom v podniku. Na to potrebuje postreh, rozhľad a prax. Inžinier nesmie sa stať kopírujúcim mudrákom. Musí dostať vzdelanie ucelené, logické a vedecké.*“²

Vývoj Ústavu cez vojnové obdobie a po oslobodení

Cez vojnové obdobie sa ale práca Ústavu značne skomplikovala. Ako sme už uviedli, po vzniku Slovenského štátu museli zo Slovenska nútene odísť českí občania, čomu sa nevyhol ani Ústav. Odchodom českých odborníkov výrazne poklesla odborná úroveň niektorých odborov. Ústav postupne strácal vo vojnových dobách svoj význam a pomerne rýchlo sa odkláňal od svojho pôvodného zamerania a určenia.

¹ HRONEC, Ondrej a Daniela E. KOMÁROVÁ. *Jur Hronec z Gočova*. Banská Bystrica, 2008. ISBN 978-80-85657-25-8, s. 40.

² HRONEC, Ondrej a Daniela E. KOMÁROVÁ. *Jur Hronec z Gočova*. Banská Bystrica, 2008. ISBN 978-80-85657-25-8, s. 42.

Druhá svetová vojna veľmi poškodila ale aj priemysel Martina. Podnikateľské subjekty museli nútené znižovať výrobu, odbyť klesal, veľa odborníkov muselo narukovať a vojnový režim veľmi ovplyvnil vývoj hospodárstva. Počas SNP veľa pracovníkov odišlo k partizánom. Nemci začali pred frontom demontovať vo fabrikách strojové zariadenia a odvliekli ich do Nemecka. Zostatok zničili.

Po oslobodení na základe dekrétov prezidenta republiky č. 101, 102, 103/1945 sa najprv znárodnili banky a postupne i priemysel. Časť živností prešla do národných podnikov, ktoré takto získali kvalifikované pracovné sily, ďalšia časť prešla do výrobných družstiev a do komunálnych služieb. Obchodné činnosti boli zaradené do štátneho a družstevného obchodu. Štátny ústav pre zveľaďovanie živností postupne zanikol. V roku 1947 sa do výrobných priestorov Ústavu nasťahovala textilná firma „Trima“, účastinná spoločnosť. Rozšírila pôvodnú textilnú a krajčírsku dielňu o stroje a zariadenia získané z konfiškátov z českého pohraničia po odsune Nemcov.

Do dielni na jemnú mechaniku sa v roku 1947 nasťahovala súkromná firma „Ema“, ktorá začala vyrábať hodinky. Veľká väčšina zariadenia Ústavu sa rozkradla alebo jemnejšie povedané sa stratila. Zamestnanci Ústavu sa rozptýlili a zamestnali v rôznych podnikoch v Martine a v okolí. O vysokokvalifikovaných pracovníkov bol v tej dobe enormný záujem. Budova ostala a o jej priestory sa začali usilovať rôzne organizácie a inštitúcie. Začali sa písať nové dejiny Ústavu. V povedomí Martinčanov sa z neho zachoval a zaužíval už len všeobecne zľudovelý názov „Zveľaďovák“.

Novodobé dejiny rozvoja priemyslu v Martine

Nová etapa vývoja začala v Martine položením základného kameňa 25. mája 1948 kedy vznikol budúci hutnícky a strojársky gigant Kriváň ČKD Martin, neskoršie Závody ťažkého strojárstva v Martine. Do priestoru Ústavu sa postupne nasťahovali orgány ZŤS a **Ústav sa stal sídlom Generálneho riaditeľstva ZŤS**. Po jeho zrušení v období tzv. nežnej revolúcie celý objekt Ústavu prešiel do súkromného vlastníctva. Noví majitelia prenajímali budovu súkromným spoločnostiam a menším podnikateľom, prípadne aj niektorým spoločenským inštitúciám. V roku 2001 si americká spoločnosť DJH Engineering Center. Inc. so sídlom v Salt Lake City budovu prenajala na podnikateľské účely. Táto spoločnosť sa zaoberá obdobne ako v minulosti ZŤS Vývoj Martin, vývojom a konštrukciou stavebných, zemných a poľnohospodárskych strojov. Majiteľom spoločnosti sú Američania, ktorí majú slovenské korene - Dušan a Marta Hvolka. V roku 2012 Hvolkovci spolu so synom Patrikom L.

Hvolkom založili spoločnosť PLH Holdings, s.r.o., ktorá v roku 2015 budovu Ústavu odkúpila od predchádzajúcich vlastníkov a začala s jej rozsiahlou rekonštrukciou a obnovou, s ktorou stále pokračuje do dnešných dní. Ich cieľom je dostať objekt do pôvodného stavu v súlade s dostupnou dokumentáciou a z vlastných finančných zdrojov. Pretože ide o kultúrnu pamiatku Slovenska obnova celého objektu je pod dozorom Krajského pamiatkového úradu Žilina, pracovisko Martin. Vzhľadom na svoju minulosť v dejinách Slovenska, unikátne architektonické riešenie a urbanistické začlenenie do územného celku mesta Martin je objekt Ústavu zapísaný do zoznamu kultúrnych pamiatok Slovenska.

Kvôli úplnosti uved'me, že v súčasnosti v budove bývalého Ústavu sídli od roku 2013 vývojová a konštrukčná spoločnosť PLH Advanced Engineering, s.r.o. ale aj ďalšie menšie organizácie živnostníkov s rôznym zameraním.

Obr. 13 Budova bývalého Ústavu víta návštevníkov dokonalou rekonštrukciou budovy a celého vstupného areálu (2018).

Záver

Štátny ústav pre zveľaďovanie živností v Martine s proponovanými cieľmi, úlohami a rozvojovými predstavami v podstate zanikol, kým napr. v Rakúsku i v Nemecku takéto inštitúcie v súčasnosti veľmi úspešne prosperujú v každom kraji. Viac ako hocikedy predtým sa od živnostníkov dnes očakáva, že to budú certifikovaní profesionáli s primeraným školským vzdelaním a s doloženou praxou, lebo len takíto ľudia môžu byť hybnou silou spoločenského, hospodárskeho i kultúrneho života. Nové technológie, materiály

a technologické postupy, hlavne zo zahraničia, dnes úžasne rýchlo prenikajú na náš trh a väčšina remeselníkov sa dnes učí remeslu metódou „pokus – omyl“. Na zvýšenie kvality remeselných prác by práve teraz u nás poslúžil Ústav s obdobným štýlom práce, aký bol v Štátnom ústave pre zveľaďovanie živností v Martine. Múdri ľudia sa učia na chybách druhých a tí ostatní na chybách vlastných. Pre spoločnosť je to ale drahé školné a takéto školenie trvá príliš dlho. Svet kráča dopredu veľmi rýchlo a kto z tohto uháňajúceho vlaku raz vystúpi, už ho nikdy nedobehne. Hodnota ľudí sa vždy merala tým, čo sa im podarilo vytvoriť.

Dobrá povest' Štátneho ústavu pre zveľaďovanie živností v Martine ostáva v spomienkach mnohých občanov aj po osemdesiatich rokoch od jeho otvorenia a možno poletí od ucha k uchu aj teraz pri pripomínaní si významných udalostí spojených so vznikom národných a vzdelávacích inštitúcií v Martine.

Profesor Hronec Slovákom a Slovensku zanechal celý rad posolstiev, výziev. V závere vyberáme aspoň jedno: *„Niet krajšieho a vznešenejšieho ako práca... Práca vám vyplní život, bez ktorej je tento prázdny. Obsah života vám natrvalo nevyplní žiadna zábava. V práci nájdete vždy útechu, zabudnutie na nezdary, boje a sklamania. V práci hľadajte svoje útočisko a vtedy vám vždy bude dobre. Preto pracujte, tvorte, vydržte a dúfajte – a tak budete šťastní!“*³

Resumé

S výstavbou Ústavu sa začalo v roku 1924. Budovu sa podarilo uviesť do prevádzky takmer po desaťročnej výstavbe a zariadiť ju na tú dobu najmodernejšími strojmi, prístrojmi a inventárom. Od položenia základného kameňa po oficiálne otvorenia Ústavu uplynulo hodne času, pretože tempo výstavby negatívne a retardujúco ovplyvňovala všeobecná hospodárska kríza, ktorá spomaľovala priebeh stavebných prác. Ústav sa aj napriek tomu ešte pred úplným dokončením prezentoval desiatkami odborných kurzov strednodobého ale aj dlhodobejšieho rázu. Vedúci kurzov boli vždy vysokokvalifikovaní odborníci s dlhodobejšou praxou a skúsenosťami, ktorí mali výborný všeobecný prehľad, znalosti i pracovné skúsenosti a vedeli viesť s účastníkmi odborný dialóg, orientovať ich v trhovom prostredí a usmerňovať smerovanie ich podnikateľských záujmov.

³ HRONEC, Ondrej a Daniela E. KOMÁROVÁ. *Jur Hronec z Gočova*. Banská Bystrica, 2008. ISBN 978-80-85657-25-8, s. 51.

Dávno sa minuli doby rozkvetu a slávy Štátneho ústavu pre zveľad'ovanie živností v Martine. Vybledla už honosnosť tejto vzdelávacej inštitúcie, ktorá okrem vysokej odbornosti a podnikateľskej komunikatívности mala aj svoju charizmu. Išlo o „Prvú slovenskú živnostenskú univerzitu na Slovensku“, ktorej osemdesiate výročie jej vzniku si v roku 2018 pripomínáme.

Použitá literatúra

BAJCZY, Július. Ľudovít Kneppo - zakladateľ teoretickej elektrotechniky na Slovensku. In: *Správy SAV*. roč. 38, č. 2., 2002.

BUCHVALDEK, Miroslav a kol. *Dějiny Československa v datech*. Praha: Svoboda, 1968.

ELIÁŠ, Michal. *Kde mŕtvi žijú a nemí hovoria*. Martin: Matica slovenská, 2012. ISBN 978-80-8128-060-3.

ELIÁŠ, Michal a Miroslav TUMA a kol. *Martin II*. (nerealizovaná publikácia v rukopise) – osobný archív M. Tumu.

HLAVAJ, Jozef. *Martin: stavebný obraz mesta. O výstavbe mesta Martina do roku 1960*. Bratislava: Spolok architektov Slovenska, 1994. ISBN 80-900483-9-0.

HRONEC, Ondrej a Daniela E. KOMÁROVÁ.. *Jur Hronec z Gočova*. Banská Bystrica, 2008. ISBN 978-80-85657-25-8.

MLYNARČÍK, J. a kol. *Martin. Z dejín mesta*. Martin: Neografia, 2000. ISBN 80-88892-34-1.

TUMA, Miroslav a Eugen LAZIŠŤAN. *Turiec, kraj živej tradície a dynamického dneška*. Martin: Obzor, 1965.

TUMA, Miroslav. *Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja priemyslu, cestovného ruchu a turizmu v regióne Turiec*. Martin: Združenie miest a obcí - Región Turiec, 2004.

TUMA, Miroslav. Vznik a rozvoj priemyslu v Martine. In: *Acta Universitatis Matthiae Belii*. Sériá: Dejiny vied a techniky, 2. Banská Bystrica: Ústav teórie a dejín vied. Univerzita Mateja Bela, 2004, s. 163-194. ISBN 80-8055-792-6.

URBAN, Albert. *Živnostenské pomery na Slovensku*. Turčiansky Sv. Martin: Štátny ústav pre zveľad'ovanie živností, 1925.

URBAN, Albert. Konkrétny zoznam dielní pre jednotlivé oddelenia. In: *Zpráva o činnosti Ústavu pre zveľad'ovanie živností za rok 1925*. Turčiansky Sv. Martin: Štátny ústav pre zveľad'ovanie živností, 1926, s. 5-6.

VANOVIČ, Július. *Kniha o starom Martine*. Bratislava: Tatran, 1990. ISBN 80-222-0162-6.

ZELINOVÁ, Hana. K vzniku a činnosti Štátneho ústavu pre zveľad'ovanie živností v Turčianskom Sv. Martine s osobitným zreteľom na pôsobenie českých osobností. In: *Zborník Slovenského národného múzea v Martine*. Etnografia 59, roč. CVII, 2008.

Zprávy o činnosti Štátneho ústavu pre zveľad'ovanie živností v Turčianskom Sv. Martine za roky 1926-1929. Umiestnenie: Bratislava: Slovenský národný archív, fond Ústavu, kart. 1

Zpráva o desaťročnej činnosti Štátneho ústavu pre zveľad'ovanie živností za roky 1923-1933. Martin: Štátny ústav pre zveľad'ovanie živností v Turčianskom Sv. Martine, 1933.
Umiestnenie: Bratislava: Slovenský národný archív, fond Ústavu, kart. 1

TERMINOLÓGIA A TEORETICKÉ POZNATKY ROZVOJA KULTÚRNEHO PRIEMYSLU V KONTEXTE EÚ A SLOVENSKA

Alena Valjašková

Katedra mediamatiky a kultúrneho dedičstva

Abstrakt

Cieľom príspevku je poskytnúť prehľad terminológie týkajúcej pamäťových inštitúcií, kreatívnej ekonomiky i kreatívneho a kultúrneho priemyslu. Poukazujeme na vývoj kultúrneho priemyslu v európskom i slovenskom kontexte, na základné výzvy, ktorým čelia pamäťové inštitúcie, ak sa chcú aktívne zapojiť do rozvíjajúceho sa kultúrneho priemyslu na Slovensku a to vychádzajúc z existujúcich indícií a na základe dostupných teoretických poznatkov.

Kľúčové slová: Kreatívna ekonomika. Kultúrny priemysel. Pamäťové inštitúcie. EÚ. Slovensko.

Abstract

The aim of the paper is to provide an overview of terminology related to memory institutions, the creative economy and the creative and cultural industries. We refer to the development of cultural industries in the European and Slovak context, to the basic challenges faced by memory institutions if they want to actively participate in the development of cultural industries in Slovakia based on existing indicators and on the basis of available theoretical knowledge.

Keywords: Creative Economy. Cultural Industry. Memory Institutions. EU. Slovakia.

Pamäťové inštitúcie a kreativita

V prvom rade chceme objasniť pojmy pamäťová inštitúcia a kreatívna ekonomika v kontexte kreatívneho a kultúrneho priemyslu.

Podľa zákona č. 126/2015 sú pamäťové inštitúcie kultúrne, informačné a vzdelávacie inštitúcie, ktoré dopĺňajú, odborne evidujú, spracovávajú, uchovávajú, ochraňujú, využívajú a sprístupňujú svoje fondy, poskytujú služby, napomáhajú uspokojovať kultúrne, informačné, vedeckovýskumné a vzdelávacie potreby používateľov a podporujú ich celoživotné

vzdelávanie, informačnú gramotnosť, tvorivý osobný rozvoj a jazykovú rozmanitosť. Pod pojem pamäťové inštitúcie patria knižnice, múzeá, galérie, archívy i archeologické náleziská.

Prioritou pamäťových inštitúcií by mala byť implementácia nových trendov v oblasti uchovávaní kultúrneho dedičstva a budovania znalostnej spoločnosti s použitím nových technológií. Najvýznamnejšou výzvou je ich nevyhnutná zmena na inovatívne inštitúcie (INFOS 2013).

Pojem kreativita je v súčasnosti často spájaný aj s knižnicami, múzeami či galériami. Ide o proces, ktorým sa myšlienky vytvárajú, spájajú a pretvárajú na veci, ktoré sú cenené (Boston Creative Economy, 2005). Florida (2002) vo svojej práci *The Rise of Creative Class* považuje kreativitu, čiže schopnosť vytvárať zmysluplné nové formy, za rozhodujúcu konkurenčnú výhodu súčasnosti a nazerá na kreatívnu ekonomiku prostredníctvom povolania - kreatívny pracovník.

Kreativitu sa môžeme pokúsiť definovať aj v spojení s konkrétnejšou oblasťou pôsobenia človeka: môže ísť o kreativitu umelca, kde je potrebná predstavivosť a schopnosť kreovať nové myšlienky novým spôsobom; môže ísť o kreativitu vedeckú, ktorá zahŕňa zvedavosť a schopnosť vytvárať experimenty a nové interdisciplinárne prepojenia; ďalšou môže byť schopnosť ekonomickej kreativity, ktorá je dynamickým procesom a vedie k inováciám v technickej, obchodnej či marketingovej oblasti. Všetky tieto typy kreativity v sebe viac či menej zahŕňajú aj technologickú kreativitu. Samozrejme netreba zabúdať aj na kreativitu ako sociálny proces (UNCTAD 2010).

Kreatívny pracovník pamäťovej inštitúcie = cieľ snaženia knižníc i ostatných inštitúcií.

Kultúrny/kreatívny priemysel

Kreatívnu ekonomiku je možné definovať aj ako: odvetvie, ktoré sa zaoberá prepojením medzi ekonomikou, kultúrou, technológiami a sociálnymi aspektmi (Gašparík, Kramer a Václavová 2017). Je to jedno z najdynamickejších sa rozvíjajúcich odvetví ekonomiky v súčasnosti. Vznik kreatívnej ekonomiky odráža globálnu zmenu a posun smerom k terciárnej ekonomike, kde tvorivosť, kultúrny a vedecký príspevok zamestnancov sú jej najdôležitejšími znakmi (Sava a Badulescu 2017). Kreatívna ekonomika sa prelína cez sféry umenia a podnikania, výsledkom čoho sú inovácie a nové obchodné modely (UNCTAD 2010). Iní autori chápú kreatívnu ekonomiku ako tú, ktorá je založená na nových, kreatívnych myšlienkach a inovatívnych spôsoboch práce vychádzajúcich z našich schopností a daností. (KRENAR... 2015). Autori DeNatale a Wassall (2007) chápú kreatívnu ekonomiku ako

vzájomne prepojenú množinu troch základných a ovplyvňujúcich sa oblastí – tvorba kreatívnych klastrov (priemysel), tvorba kreatívnej pracovnej sily (povolania) a treťou oblasťou je kreatívne spoločenstvo (geografické umiestnenie).

Môžeme teda zhrnúť, že základnými prvkami kreatívnej ekonomiky sú kreativita a inovácie, ktoré prepájajú kultúru, technológie i sociálne aspekty. V centre kreatívnej ekonomiky je postavený kreatívny priemysel.

Začiatok nástupu fenoménu kultúrneho priemyslu nie je možné presne vymedziť. Niektorí autori tvrdia, že jeho nástup je možné pozorovať už niekoľko desaťročí. Napr. Cikánek (2009) vo svojej práci *Kreativní průmysly* poukazuje na záujem o danú tému už na prelome 70. a 80. rokov minulého storočia, keď sa téme kreatívneho priemyslu venovalo UNESCO. Iní autori obhajujú stanovisko, že ide o novú tému (KRENAR... 2015) a predkladajú k tomu výskum, založený na stúpajúcom počte článkov v databáze SCOPUS, ktoré sa na danú tému vyskytovali až od roku 2003. Rozkol v tom, či ide o tému novú alebo starú je možné čiastočne pripísať aj nejednotnému výkladu toho, čo si jednotliví autori pod pojmom kreatívny priemysel predstavujú.

Koncepty kreatívny priemysel a kultúrny priemysel sú často chápané ako synonymá a vzájomne sa prelínajú. Je možné konštatovať, že vo väčšine prác s ktorými sme sa stretli bol pojem kultúrneho priemyslu chápaný ako rovnocenný kreatívnemu priemyslu, resp. bol chápaný ako súčasť kreatívneho priemyslu, čiže ako jeden jeho sektor. UNESCO definuje kultúrny a kreatívny priemysel ako "*odvetvia organizovanej činnosti, ktorých hlavným účelom je výroba alebo reprodukcia, propagácia, distribúcia tovaru, služieb a činností kultúrnej, umeleckej alebo prírodnej povahy.*" Tento prístup zdôrazňuje viac než len priemyselne vyrábané produkty ľudskej tvorivosti, upozorňuje na dôležitosť celého produktívneho reťazca, ako aj na špecifické funkcie každého sektora, ktorý sa podieľa na uvedení týchto produktov na verejnosť (UNESCO 2017).

Howkins vo svojej práci *The Creative Economy* z roku 2001 charakterizuje kreatívny priemysel a kreatívnu ekonomiku, ako súhrn štyroch druhov duševného vlastníctva: autorskoprávny priemysel, patentový priemysel, priemysel ochranných známk a dizajnový priemysel, ktoré spolu vytvárajú túto oblasť. Taktiež sa bráni takému chápaniu kreatívneho priemyslu, ktoré by bolo obmedzené na umenie a kultúru, bez toho aby bola pridaná veda, výskum, či patentový priemysel. Na svojej stránke (www.johnhowkins.com) Howkins píše, že ide o prvý druh ekonomiky, kde predstavivosť a vynaliezavosť rozhodujú, čo ľudia chcú robiť a vyrábať, či čo chcú kúpiť. Medzi najväčšie odvetvia kreatívnej ekonomiky radí

umenie, kultúru, dizajn, médiá, zábavu a inovácie. Cikánek (2009) nám dáva prehľad niekoľkých zahraničných názorov na tému kreatívny priemysel. Väčšina vyjadrení na tému kreatívnej ekonomiky a kreatívneho priemyslu sa ale zhoduje v tom, že táto oblasť sa rozvíja nevídaným tempom a je len v prospech krajiny, či regiónu aby sa do nej aktívne zapojila.

Rozvoj kreatívneho / kultúrneho priemyslu v Európe

Koncept kreatívneho priemyslu bol v 90. rokoch podporovaný a rozvíjaný najmä vo Veľkej Británii, ktorá sa stala európskym lídrom v tejto oblasti. Ako bola Británia európskym lídrom už počas priemyselnej revolúcie v 19. storočí, tak je lídrom kreatívnej ekonomiky v súčasnosti. V roku 1992 v Británii vzniklo Ministerstvo pre kultúru, médiá a šport¹, ktoré sa už v tom období zaoberalo kreatívnym priemyslom a prebiehala diskusia o tom, čo kreatívny priemysel zahŕňa. V roku 1997 vznikla v Veľkej Británii pracovná skupina, ktorá mala túto problematiku zmapovať (Zelinský 2012). V roku 2014 vydala Veľká Británia medzinárodnú stratégiu rozvoja kreatívneho priemyslu, ktorá sa zameriava na hľadanie ďalších možností rozvoja, nakoľko tento sektor čelí veľkej konkurencii (UK Creative Industries 2014).

V Nemecku sa tejto téme obsiahlejšie venuje Ministerstvo ekonomiky a technológií. Pravidelne vydáva správy a aktuálne údaje v tejto oblasti a dostupná je už aj správa z roku 2018.² Aj ďalšie štáty EÚ sa už posledných 15 rokov aktívne venujú téme kreatívnej ekonomiky.

V Českej Republike v roku 2007 vypracoval Inštitút umenia správu pre Ministerstvo práce a sociálnych vecí ČR, ktorá sa zaoberala predpokladmi rozvoja a definovaním základných predpokladov strategického plánovania zamestnanosti v tomto sektore (Vstupní analýza 2008).

Vo Francúzsku bola optika prístupu ku kultúrneho priemyslu v roku 2012 označovaná aj ako „obsahový priemysel“ (ESSnet-CULTURE 2012), ktorý je zameraný skôr ekonomicky a je založený na masovom rozmnožovaní a autorských právach.

Európska komisia sa problematike kreatívneho priemyslu venuje pomerne intenzívne. Medzi prvé výstupy na túto tému patrí štúdia o kultúrnej ekonomike v Európe, ktorú pre Európsku komisiu v roku 2006 vypracovala spoločnosť KEA. Ďalšou je správa UNCTAD (2008) či *Zelená kniha o uvoľnení potenciálu kultúrnych a tvorivých odvetví* (2010). Najvýraznejšie na

¹ Viac pozri na: www.culture.gov.uk

² Viac pozri na: www.bmwi.de

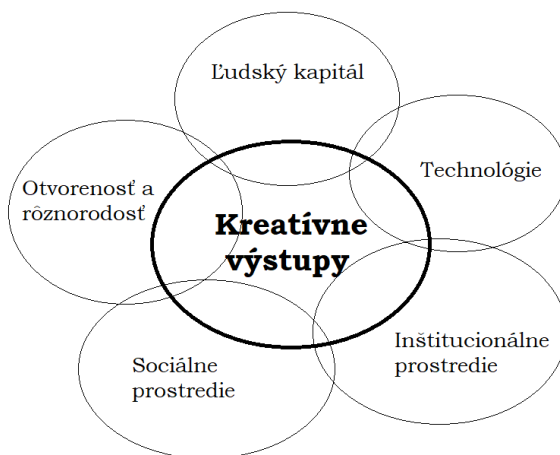
dôležitosť a potenciál kultúrneho priemyslu poukázala EÚ, keď vytvorila program *Kreatívna Európa* (2014 – 2020), ktorého cieľom je podporiť audiovizuálny, kultúrny a kreatívny sektor. Cieľom bolo povzbudiť aktérov na tomto trhu, aby boli schopní osloviť nové publikum a rozvíjať zručnosti potrebné v digitálnom veku a to zapojením sa do programov podporovaných práve spomenutou iniciatívou.

Rozvoj kreatívneho/kultúrneho priemyslu na Slovensku

Riešená problematika bola na Slovensku prvýkrát obsiahlejšie zdokumentovaná v texte vydanom Ministerstvom kultúry SR, ktorý bol publikovaný online v roku 2014 pod názvom *Východiská stratégie rozvoja kreatívneho priemyslu v SR* a následne vydanom *Akčnom pláne realizácie* tejto stratégie v roku 2015. Kľúčovými sekciami kultúrneho odvetvia kreatívneho priemyslu v SR, tak ako to vymedzujú už zmienené dva hlavné dokumenty, sú: výtvarné (vizuálne) umenie, sekcia umeleckých výkonov a sekcia kultúrneho dedičstva, ktoré v sebe zahŕňa aj činnosť múzeí, knižníc, galérií, archívov či archeologických nálezísk. Ich výstupom by mali byť nepriemyselné aktivity, ale môžu nimi byť aj prototypy či potenciálne autorské diela (MK SR 2014).

Východiská stratégie rozvoja kreatívneho priemyslu zmapovali jednotlivé odvetvia kreatívneho priemyslu na Slovensku. Rozbor potenciálu kreatívneho priemyslu v jednotlivých krajoch bol spracovaný s ohľadom na šesť pilierov tzv. európskeho indexu kreativity (KEA 2008), ktoré sú považované za základ rozvoja kreatívneho priemyslu v celej Európe.

Šesť pilierov európskeho indexu kreativity

Obr. 1 Piliere európskeho indexu kvality (KEA 2009)

Dôležitú úlohu tu zohrávala miera urbanizácie krajov, pretože kultúrne a kreatívne odvetvia vyžadujú istý počet obyvateľov, vzdelávacích inštitúcií, ako aj trh vytvárajúci kultúrne a kreatívne produkty a služby. V dokumente spracované údaje boli pre jednotlivé kraje do značnej miery odlišné. Napr. Žilinský kraj vykazoval veľmi dobré výsledky v oblasti kultúrneho prostredia, čo bolo odrazom výrazne vysokého podielu kultúrno-osvetových zariadení prepočítaných na 1 000 obyvateľov kraja - hodnota ukazovateľa predstavuje 1,32 v porovnaní s najnižšou hodnotu 0,14, ktorú dosiahol Bratislavský kraj (MK SR 2014).

V celkovom indexe kreativity najlepšie dopadol Bratislavský kraj, nasledovaný Žilinským a Trnavským krajom. Text *Východisk* bol zakončený konštatovaním, že je nevyhnutné vytvoriť systém na efektívne sledovanie štatistických dát o kreatívnom priemysle, ktorý by umožnil lepšie pochopenie sektora, sledovanie jeho vývoja a ekonomického prínosu. Zaviazali sa vytvoriť platformu pre kreatívny priemysel na úrovni štátnej politiky, zvyšovať povedomie o sektore a v oblasti vzdelávania vidia východisko v zlepšení už existujúcich vzdelávacích programov a vo vytvorení systému celoživotného vzdelávania profesionálov v kreatívnom priemysle v oblastiach, ktoré napomôžu lepšiemu zhodnocovaniu ich zručností na tomto trhu. V texte upozorňujú aj na dôležitosť rozvoja kultúrnej infraštruktúry a to z nášho pohľadu nahráva pamäťovým inštitúciám aby sa zapájali do tohto procesu a prispôbili sa súčasným požiadavkám a medzinárodným trendom (MK SR 2014).

Text *Východisk* poukazuje aj na ďalší dôležitý aspekt, ktorý by mali mať pamäťové inštitúcie na zreteli. S podporou štátu a vyšších územných celkov by mali múzeá, galérie, knižnice a ostatné kultúrne inštitúcie klásť dôraz na vzdelávanie, či už budúcich alebo súčasných pracovníkov. Aj v správe *Inovatívne Slovensko* z roku 2013 nachádzame konštatovanie o dôležitosti správneho vzdelávania. Autori v nej spracovali parametre inovačného indexu, ktorého hodnotením sa zaoberá Union Innovation Scoreboard, pričom vychádza z troch hlavných okruhov – *predpoklady, podnikové aktivity a ekonomické efekty inovácií* (Balog 2017). Prvým hodnoteným okruhom sú predpoklady pre zvyšovanie inovačnej výkonnosti Slovenska. Netechnologické inovácie úzko súvisia aj s rozvojom kreatívneho potenciálu. Práve na budovaní týchto „predpokladov“ by sa mali podieľať aj pamäťové inštitúcie v spolupráci s univerzitami, nakoľko poskytujú podporné služby pre vzdelávanie a rozhlád obyvateľstva.

Začiatkom mesiaca júl 2019 prišlo Ministerstvo kultúry s dlho pripravovanou výzvou (od r. 2013) na zakladanie kreatívnych centier, so zameraním sa na rekonštrukcie a nákup vybavenia

budov, v ktorých by také centrá mali vzniknúť. Špecificky je výzva zameraná na stimulovanie podpory udržateľnej zamestnanosti a tvorby pracovných miest v kultúrnom a kreatívnom priemysle prostredníctvom vytvorenia priaznivého prostredia pre rozvoj kreatívneho talentu, netechnologických inovácií. Do výzvy sa môžu zapojiť aj pamäťové inštitúcie, najmä knižnice a múzeá. Je potrebné využiť túto príležitosť a naštartovať prepojenie kultúrneho jadra reprezentovaného pamäťovými inštitúciami so širším spektrom kultúrneho priemyslu na Slovensku.

Resumé

Problematika aktívneho začlenenia pamäťových inštitúcií ako kultúrneho jadra do spektra kultúrneho priemyslu je pomerne široká a pre tento výstup sme sa zamerali na objasnenie pojmov, ktoré s touto témou súvisia. Zároveň sme poukázali na šírenie pojmu a konceptu kreatívneho/kultúrneho priemyslu v európskom priestore ako i na Slovensku. Aké ciele či prostriedky, by si mali stanoviť pamäťové inštitúcie, aby boli aktívnymi členmi ekonomiky a podieľali sa na rozvoji kreatívneho potenciálu obyvateľov, to sú témy pre náš ďalší výskum. Hlavným determinantom rozvoja, fungovania a služieb pamäťových inštitúcií v rámci kultúrneho priemyslu, by malo byť vzdelávanie, efektívne prepojenie s praxou a implementácia netechnologických inovácií do portfólia a ponuky tohto sektoru služieb v kultúrnom priemysle.

Zoznam bibliografických odkazov

BALOG, Miroslav a kol., 2013. *Inovatívne Slovensko* [online]. Bratislava: Slovenská inovačná a energetická agentúra, 2013 [cit. 2018-10-22]. ISBN 978-80-88823-55-1.

Dostupné z:

http://www.siea.sk/materials/files/inovacie/publikacie/publikacia_Inovativne_Slovensko_vyhodiska_a_vyzvy_SIEA.pdf

Boston's Creative Economy, 2005. *Research* [online]. 2005 [cit. 2019-07-09]. Dostupné z:

<http://www.bostonplans.org/getattachment/01dec82-3ba5-4dea-a8d1-fdeaa39495d6/>

CIKÁNEK, M., 2009. *Kreativní průmysly - příležitost pro novou ekonomiku*. Praha: Institut umění - Divadelní ústav, 2009. ISBN 978-80-7008-231-7.

DCMS, 2016. *DCMS Sectors Economic Estimates. Employment Update* [online]. © Crown copyright 2016. [cit. 2019-07-09]. Dostupné z:

https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/546262/DCMS_Sectors_Economic_Estimates_-_Employment.pdf

DENATALE, D. a WASSALL, G.H., 2007. *The Creative Economy: A New Definition. A Research Framework for New England and Beyond, Including an Economic Analysis of New England's Cultural Industries and Workforce. Rapport produit pour le New England Foundation of the Arts* [online]. Boston: NEFA, 2007 [cit. 2019-07-08]. Dostupné z: <https://www.nefa.org/sites/default/files/documents/ResearchCreativeEconReport2007.pdf>

ESSnet-CULTURE, 2012. *European Statistical System Network on Culture. FINAL REPORT* [online]. Luxembourg, 2012 [cit. 2019-07-08]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/assets/eac/culture/library/reports/ess-net-report_en.pdf

European Commission. *Supporting cultural and creative sectors, Cultural and Creative Industries (CCIs) and related ecosystems* [online]. © European Union, 1995-2019. [cit. 2018-11-23]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/culture/policy/cultural-creative-industries_en

FLORIDA, Richard, 2002. *The Rise of the Creative Class: and how it's transforming Work, Leisure, Community and Everyday Life*. New York: Basic Books, 2002. ISBN-13: 978-0465024766.

GAŠPARÍK, Jozef, KRAMMER Jozef a Alena VÁCLAVOVÁ, 2017. *Príležitosti kreatívnej ekonomiky* [online]. Bratislava: IA MPSVR SR, 2017 [cit. 2018-11-26]. ISBN 978-80-89837-28-1. Dostupné z: https://www.ia.gov.sk/data/files/NP_CSD_II/Analzy/Stat/Prilezitosti_kreativnej_ekonomiky.pdf

HOWKINS, J., 2001. *The Creative Economy. How People Make Money From Ideas*. 1st edition. London: Penguin Books, 2001. ISBN-13: 978-0140287943.

INFOS, 2013. *Inovatívne knižnice a pamäťové inštitúcie. Zborník príspevkov z 37. medzinárodného informatického sympózia* [online]. Bratislava: Spolok slovenských knihovníkov, 2013 [cit. 2018-11-26]. Dostupné z: http://www.infolib.sk/files/Novy_portal_infolib_subory/janka_nemethyova/infos_2013/infos_2013_zbornik.pdf

KEA, 2009. *Towards a culture-based creativity index. Measuring Creativity. Conference proceedings* [online]. Brussels 28-29 May 2009 [cit. 2018-11-26]. Dostupné z: <http://www.keanet.eu/report/measuringcreativity.pdf>

KRENAR: kreatívna ekonomika - národohospodárske a regionálne podmienky a stimuly, 2015. In: BUČEK, Milan, Štefan REHÁK a Oto HUDEC, eds. Bratislava: Ekonóm, 2015. ISBN 978-80-225-3954-8.

MK SR, 2014. *Východiská stratégie rozvoja kreatívneho priemyslu v SR*. [online]. Bratislava: MK SR, 2014 [cit. 2018-11-20]. Dostupné z: <http://www.culture.gov.sk/extdoc/5038/Vychodiska-strategie-rozvoja-kreativneho-priemyslu-v-SR>.

MK SR, 2019. *Výzva na zakladanie kreatívnych centier* [online]. 2019 [cit. 2019-07-09]. Dostupné z: <http://www.culture.gov.sk/podpora-projektov-dotacie/irop-po3-mobilizacia-kreativneho-potencialu-v-regionoch/-vyzva-centralizovana-podpora-2fe.html>

SAVA, Diana a Alina BADULESCU, 2017. The Creative Economy: Facts and Figures. In: *The Annals of the University of Oradea* [online]. Economic Sciences. Tom. XXVI. 2nd issue. December 2017. [cit. 2018-11-20]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/322631634_The_creative_economy_facts_and_figures

Správa o stave a potenciáli kreatívneho priemyslu na Slovensku, 2013 [online] Vypracované spoločnosťou Neulogy, a.s. na základe zmluvy o dielo MK – 51/2013/M pre Ministerstvo kultúry SR. November, 2013 [cit.2018-10-22]. Dostupné z: http://www.culture.gov.sk/extdoc/5040/sprava-kreativny-priemysel_MKSR_Neulogy.

Stanovisko Európskeho hospodárskeho a sociálneho výboru na tému „Zelená kniha – Uvoľnenie potenciálu kultúrneho a kreatívneho priemyslu, 2010 [online]. Brusel, 2010 [cit. 2018-10-22]. Dostupné z: http://www.culture.gov.sk/extdoc/5041/STANOVISKO_EP

UK Creative Industries: International Strategy, 2014 [online]. UK Trade & Investment, 2014. © Crown Copyright [cit. 2018-11-27]. Dostupné z: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/329061/UKTI_Creative_Industries_Action_Plan_AW_Rev_3.0_spreads.pdf

UNCTAD, 2010. *The Creative Economy Report. The Creative Economy: A Feasible Development Option* [online]. 2010 [cit. 2018-11-20]. Dostupné z: https://unctad.org/en/Docs/ditctab20103_en.pdf

UNESCO, 2017. *Creative Industries* [online] © UNESCO 2017. [cit. 2018-11-27]. Dostupné z: <http://www.unesco.org/new/en/santiago/culture/creative-industries/>

Vstupní analýza současných vazeb trhu práce se sektorem Kultura, 2008 [online]. Studie. MPS [cit. 2018-11-26]. Dostupné z: http://www.culturenet.cz/aktuality/vstupni-analyza-soucasnych-vazeb-trhu-prace-se-sektorem-kultura-studie/n:3556/?id=49&news_id=3556

WEISBERG, Robert, 2006. *Creativity: Understanding innovation in problem solving, science, invention and the arts*. New Jersey: Wiley & Sons, 2006. ISBN 0-471-73999-5.

Zákon č. 126/2015 o knižniciach a o zmene a doplnení zákona č. 206/2009 Z. z. o múzeách a o galériách a o ochrane predmetov kultúrnej hodnoty a o zmene zákona Slovenskej národnej rady č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov v znení zákona č. 38/2014 Z. z. [online]. © S-EPI 2010-2020 [cit. 2018-11-26]. Dostupné z: <http://www.zakonypreludi.sk/zz/2015-126>

ZELINSKÝ, M. a kol., 2012. *Teorie a praxe kulturních průmyslů*. 1. vydanie. Bratislava: EUROKÓDEX, 2012. ISBN 978-80-89447-83-1.

Využitie digitálnych technológií vzhľadom na zvyšovanie návštevnosti v pamäťových inštitúciách

Adam Hnat

Katedra mediamatiky a kultúrneho dedičstva

Abstrakt

V súčasnej digitálnej dobe, možno nájsť rôzne technológie, ktoré sú ľuďom ľahko. S cieľom prilákať návštevníkov sa pamäťové inštitúcie snažia implementovať interaktívne technológie, prostredníctvom ktorých chcú verejnosti zaujímavým spôsobom priblížiť časti svojich zbierok v podobe výstav či stálych expozícií. Tento článok mapuje využitie vybraných digitálnych technológií v pamäťových inštitúciách vzhľadom k tomu, ako sú tieto technológie zaradzované do digitálnych inštalácií výstav alebo stálych expozícií so zámerom zvýšenia pozitívneho vzťahu medzi inštitúciou a návštevníkom.

Kľúčové slová: digitálne technológie, kultúrne dedičstvo, virtuálne múzeum

Abstract

In the current digital era, various technologies can be found, that are easily available to people. In order to attract visitors, memory institutions are trying to implement interactive technologies to bring the public closer to portions of their collections in the form of exhibitions or permanent exhibitions. This article maps the use of selected digital technologies in memory institutions, given how these technologies are included in digital installations of exhibitions or permanent exposures with the intention of increasing the positive relationship between the institution and the visitor.

Keywords: digital technology, cultural heritage, virtual museum

Žijeme v ére, v ktorej ľudia trávajú väčšinu svojho času pred obrazovkami a majú takmer neustále dostupné pripojenie k internetu. Je preto dôležité pochopiť, že tak, ako sa mení spoločnosť, mení sa aj múzeum. Súčasná medzinárodne uznávaná definícia múzea podľa ICOM¹ konštatuje, že: „*múzeum je nezisková inštitúcia v službách spoločnosti, ktorá je otvorená pre verejnosť, pričom získava, uchováva, skúma, komunikuje a vystavuje hmotné a nehmotné dedičstvo ľudstva a jeho prostredie slúži na účely vzdelávania, štúdia a pôžitok*“ (ICOM 2007). Zaujímavou sa z tohto pohľadu javí diskusia o tom, či vyššie uvedená definícia múzea ako inštitúcie reflektuje potreby a možnosti digitálnej doby. Podľa Chelini (2012) sa samotné múzeá čoraz viac zaujímajú o poskytovanie netradičných neformálnych vzdelávacích skúseností so snahou naplniť očakávania návštevníkov prostredníctvom adaptovania inovatívnych technológií do komunikácie s nimi a so snahou pritiahnúť ich k návšteve svojich priestorov.

Je potrebné prijať skutočnosť, že smartfóny, tablety a iné digitálne zariadenia sú dnes medzi návštevníkmi múzeí veľmi rozšírené a dokázať využiť tento fakt vo svoj prospech. Technologické riešenia môžu uľahčiť reprodukcie príbehov v podobe zvukových nahrávok, hudby a videí. V iných prípadoch môžu ponúknuť rozširujúce informácie o tom, čo nie je možné vystavovať alebo čo už v hmotnej podobe neexistuje (Chanda 2013). Dôležitým sa však javí konštatovanie, že ak dané technológie neprispievajú k inovatívnemu prezentovaniu obsahu expozície alebo výstavy, nemusia byť návštevníkmi prijímané pozitívne.

Vzhľadom na tieto úvahy je snahou prispieť k lepšiemu pochopeniu dostupnej škály digitálnych technológií, ktoré múzeá používajú k prezentácii a interakcii medzi nimi a návštevníkmi. Cieľom je prostredníctvom vybraných technológií preskúmať, ako sa ich využívanie transformuje do vzťahov medzi múzeom a verejnosťou.

VIRTUÁLNE MÚZEUM

Podľa Holdgaarda (2011) neexistuje žiadna presne definovaná koncepcia virtuálneho múzea. Tento typ koncepcie je často nazývaný aj pojmi ako sú on-line múzeum, elektronické múzeum, hyper múzeum, digitálne múzeum, kybernetické múzeum, webové múzeum. Bez ohľadu na názvoslovie, pri virtuálnom múzeu ide o databázu digitálnych informácií, ktoré sú dostupné prostredníctvom internetu a pri ich sprostredkovaní sa často využívajú špecificky vyvinuté nástroje. Digitálne informácie tvoriace databázu je možné kategorizovať podľa ich zamerania na obsah, komunikáciu alebo na spoluprácu s múzeom.

¹ ICOM – International Council of Museums

Webové rozhranie s podporou online komunikácie, spolupráce a sociálnych médií

V súčasnosti najrozšírenejšou službou umožňujúcou prezentovanie múzeí na internete sú webové stránky. Moderne koncipované webové stránky múzea by mali poskytovať nielen očakávanú informačnú podporu v podobe obsahu vytvoreného pre návštevníkov, ale aj v podobe obsahu tvoreného návštevníkmi prostredníctvom uverejnených fotografií a videí, diskusií, blogov, mikroblov, sociálneho bookmarkingu, označovania, integrácie a zdieľania informácií s využitím platforiem sociálnych médií, ako sú Facebook, Twitter, Instagram, Pinterest a iné (Geser a Niccolucci 2012). V súčasnosti možno pozorovať existenciu trendu uprednostňovania interaktívnych virtuálnych vzťahov pred pasívnymi vzťahmi (Carvalho a Raposo 2014). Vytvára sa tak nová paradigma vzťahu múzeum - návštevník. V súčasnosti môže virtuálna prítomnosť múzea na internete s možnosťou online komunikácie a prepojením na sociálne médiá predstavovať veľkú výhodu zviditeľnenia sa a naopak, nedostatok virtuálnej komunikácie môže viesť k „neviditeľnosti“ múzea pre mnohých jeho potenciálnych návštevníkov.

Z viacerých príkladov takejto systematickej práce na zviditeľňovaní inštitúcie s využitím webového rozhrania vyberáme Štátne múzeum Ermitáž v Petrohrade (Rusko) a Múzeum Louvre v Paríži (Francúzsko). Prostredníctvom dostupných nástrojov, ktoré sú k dispozícii na ich webových stránkach (Государственный Эрмитаж 2019; Louvre 2019), je možné v týchto múzeách:

- stiahnuť si mapy múzea;
- absolvovať interaktívnu virtuálnu prehliadku každého z poschodí múzea;
- uskutočniť virtuálnu prehliadku priestorov múzea prostredníctvom 360° ovládateľného zobrazenia;
- mať prístup k pridaným informáciám v podobe mini-stránok špecifických umeleckých diel. V Louvri je tento prístup obohatený aj o krátke dokumentárne filmy v sekcii „eye-openers“; V Ermitáži sú dostupné krátke filmy koncipované ako prehliadky konkrétnych zbierok, napr. kolekcia ruského nábytku (Государственный Эрмитаж, 2017);
- mať prístup k rozsiahlej databáze diel s katalógovými informáciami; na stránkach Ermitáže v súčasnosti prebieha internetový projekt „In Focus“, ktorý umožňuje návštevníkom podrobne preskúmať vybrané, inak nedostupné múzejné exponáty; stránka múzea Louvre dovoľuje dohodnúť si návštevu vo výskumných častiach múzea (technické rezervy a krehké zbierky).

Na základe podnetov doručených na webovú stránku múzea v Louvre, bola táto rozšírená o získané poznatky o archívoch múzea, o podporovateľoch múzea (individuálnych darcov, spoločnostiach a nadáciách) a taktiež bol optimalizovaný návštevný čas múzea pre verejnosť (Louvre 2019).

Rozmach webových stránok a sociálnych médií v spojení s múzeami evokuje otázku, či fyzické múzeá nebudú jedného dňa zatlačené do ústrania ich čoraz viac sofistikované prepracovanými virtuálnymi náhradami. Analogická diskusia k takejto diskusii už pravdepodobne prebiehala aj v minulosti, a to vo vzťahu medzi fotografiou exponátu a skutočným exponátom. Podľa Veiga (2013) však virtuálne múzeum nikdy nedokáže naplniť ľudskú túžbu po fyzických predmetoch a virtualita môže, v konečnom dôsledku, fungovať ako zosilňovač tejto túžby.

Ako príklad zosilnenia reálne dosiahnuteľnej skúsenosti návštevníka, poskytnutý webovým rozhraním, možno uviesť ukážku niekoľkých projektov. Prvým z nich je projekt *Google Arts & Culture* (predtým Google Art Project). Tento projekt v súčasnosti sprístupňuje virtuálne prehliadky mnohých umeleckých diel v múzeách po celom svete s možnosťou bezplatných prístupov k nim. Pri skúmaní konkrétneho umeleckého diela umožňuje detailnejšie pozorovanie jeho povrchu, než je tomu pri skúmaní voľným okom v realite. Tým vytvára možnosť vzniku rôznych technických a estetických štúdií, ktoré by inak bolo možné realizovať len priamym pozorovaním diela v múzeu (Cultural Institute 2013)

Druhou ukážkou je projekt *VanGo Yourself*, ktorý prepája virtuálne exponáty, tvorbu obsahu, interaktivitu a využívanie sociálnych médií. Projekt spočíva v opätovnom vytvorení scén zobrazovaných na známych umeleckých dielach svetových majstrov, avšak v skutočnej realite a v skupine s priateľmi. Návštevník si vyberá zadanie, ktoré chce spracovať, podľa rôznych kritérií, ako je počet zobrazených osôb alebo výberom diela z konkrétneho múzea. Spracovanú scénu odfotí a následne ju nahrá na webovú stránku, kde je obraz spárovaný s originálom a zdieľaný na sociálnych médiách (VanGo Yourself 2019).

Portál *The Art Detective* je voľne dostupná online sieť, v ktorej každý záujemca môže pomôcť verejným zbierkam umenia v Spojenom kráľovstve dopĺňať informácie o konkrétnych dielach a riešiť záhady prostredníctvom verejných diskusií. Účastníci môžu písať alebo odpovedať na otázky týkajúce sa rôznych aspektov analyzovanej práce umelca, témy, dátumu realizácie, techniky realizácie, podpory alebo opisu. Od svojho debutu v roku 2014 bolo prehľadaných už viac ako 3200 miest s dostupnými 220 000 umeleckými dielami z národnej zbierky Veľkej

Británie, ukončených 260 zo 438 diskusií, ktoré priniesli viac ako 130 ďalších nových zistení (Art UK 2019).

Hlavnou úlohou virtuálneho múzea nie je len poskytnúť archív fotografií artefaktov, ale súčasne vytvoriť virtuálne prostredie, ktoré rieši naratívne a vzťahové aspekty digitálnej výstavy s cieľom podporiť spoluprácu medzi verejnosťou a múzejnými odborníkmi využitím predovšetkým online komunikácie, sociálnej interakcie a zdieľania, so zámerom podnecovať šírenie poznatkov a vedomostí. Tieto atribúty spĺňa projekt digitálnej platformy *Europeana Collections*, ktorá od roku 2008 do súčasnosti zlučuje 238 inštitúcií kultúrneho dedičstva a materiály zo všetkých členských štátov EÚ. Umožňuje tak prístup k viac ako 50 miliónom digitalizovaných diel – kníh, hudobných diel, obrazov a ďalších umeleckých diel. Prostredníctvom on-line komunikácie podporuje blogovanie jej digitálnych výstav a zdieľanie na sociálnych sieťach (Europeana 2019). K prioritám jeho profesionálneho zamerania (EuropeanaPro 2019) patrí nielen podpora akademického výskumu, vzdelávania ale aj podpora kreatívnej spolupráce a tímovej práce na projektoch.

Na Slovensku boli z tohto pohľadu ťahúňom projekty ESF realizované v rámci operačného programu Informatizácia spoločnosti, Prioritná os 2 - Rozvoj pamäťových a fondových inštitúcií a obnova ich národnej infraštruktúry. Projekt *Digitálne múzeum*, ktorého realizátorom bolo Múzeum Slovenského národného povstania v Banskej Bystrici, prezentuje výber zdigitalizovaných objektov prostredníctvom portálu rezortu kultúry – *Slovakiana* (Slovakiana 2019).

INTERAKTÍVNE KIOSKY

Kiosk je podľa autorov Kidda, Ntalla a Lyonsa (2011) definovaný ako pevný terminál, ktorý používa výpočtový systém na poskytovanie informácií. Obsahuje jednu alebo viac interaktívnych obrazoviek. Konfiguráciu obsahu možno vykonať podľa účelu inštitúcie, v ktorej je umiestnený. Navigácia s využitím obsahu sa zvyčajne vykonáva dotykom jedného prstu na obrazovke a vo väčšine prípadov táto navigácia nemôže byť vykonávaná viacerými osobami naraz.

Berúc do úvahy prítomnosť týchto terminálov v niekoľkých múzeách, Hall (2013) uskutočnil štúdiu, v ktorej dospel k záveru, že vo väčšine prípadov tieto terminály neboli navrhnuté tak, aby umožnili návštevníkom zaujímavú interakciu. Veľký objem informácií, ku ktorým je možné pristupovať v kiosku (napríklad texty, obrázky, videá a hry), nie je vhodný pre skupinové použitie. Sociálna interakcia pri použití takýchto kioskov je obmedzená a neumožňuje tak zdieľať príjemný interaktívny zážitok v rámci skupiny. To predstavuje

problém, nakoľko múzeá sú zväčša navštevované skupinami osôb - či už priateľov, rodinou, skupinou rovesníkov alebo kolegov. A aj v prípade návštevy múzea osamote, sme citliví na správanie sa druhých návštevníkov (Heath a Vom Lehn 2010). Túto skutočnosť potvrdzujú aj Kidd, Ntalla a Lyons (2011), ktorí poukazujú na to, že najväčšou kritikou používania interaktívnych kioskov na komunikáciu v rámci múzejných výstav je práve obmedzenie spoločných zážitkov skupiny účastníkov počas návštevy.

Viacdotykové obrazovky

Na rozdiel od interaktívnych kioskov, viacdotykové obrazovky poskytujú väčšiu otvorenosť sociálnemu zdieľaniu, keďže tieto rozhrania uľahčujú prístup k informáciám pre väčší počet ľudí súčasne. Viacdotykové rozhrania chápeme ako vstupné zariadenia, ktoré identifikujú dva alebo viac simultánnych prístupov, pričom poskytujú možnosť využitia rozhrania viacerým používateľom pri interakcii s aplikáciou v rovnakom čase (EDUCAUSE 2008).

Jeden z najvýznamnejších projektov umožňujúcich viacdotykové ovládanie sa nachádza v Gallery One v *Cleveland Museum of Art* (USA). V blízkosti vchodu do múzea je na zobrazovacej ploche v podobe fotomontáže dostupných viac ako 4100 objektov z najvýznamnejších múzeí na svete. Táto plocha je usporiadaná ako obrovská interaktívna stena, ktorá môže byť využívaná viacerými návštevníkmi súčasne a umožňuje navigáciu v zbierke. Po dotyku na zobrazenie konkrétnej fotografie ju zariadenie zväčší a poskytne ďalšie podrobnosti o objekte, ktorý zobrazuje a o mieste jeho uloženia. To umožňuje návštevníkom prispôbiť si cestu múzeom tak, aby videli konkrétne exponáty, ktoré sú vo výstavnom priestore múzea (Cleveland Museum of Art 2017).

Po rozsiahlej rekonštrukcii, koncom roka 2014, bolo pre verejnosť znovu otvorené *Cooper Hewitt Smithsonian Design Museum* (USA) aj s novými digitálnymi inštaláciami. Ako médium na interaktívnu komunikáciu s témami múzea použili niekoľko viacdotykových obrazoviek s vysokým rozlíšením. V nich si návštevníci môžu prezrieť časti zbierky Collection Browser, dozvedieť sa viac o histórii a architektonických detailoch budovy múzea a pochopiť vzťah medzi objektmi a ich darcami v zbierke People Browser (Cooper Hewitt 2019). Podľa Coopera Hewitta (2016) jedným z kľúčových aspektov rekonštrukcie múzea bolo umožnenie socializácie počas návštevy múzea. Inštalované obrazovky majú rôzne rozmery a najväčšie z nich sú navrhnuté tak, aby umožnili interakciu až šiestim návštevníkom súčasne.

V *Museum of the Holocaust* v Los Angeles (USA) môžu návštevníci interaktívne komunikovať s „pamäťovým bazénom“. Ten predstavuje rozhranie zobrazujúce informácie

na povrchu viacdotykového stola. Informácie sú zobrazené v podobe fotografií akoby plávajúcich v bazéne plnom vody. Na nich sú zobrazení ľudia v ich každodenných činnostiach (stretávanie sa s priateľmi, športovanie, cesta do školy, svadby a.i.) pred holokaustom. Po dotknutí sa fotografie návštevníkom, sa zobrazia bližšie informácie týkajúce sa zachyteného momentu. Ak však nie je dlhšiu dobu s fotografiou vytvorená žiadna ďalšia interakcia, fotografia klesá na dno pamäťového bazénu, čo predstavuje metaforickú stratu tejto spomienky počas holokaustu (Potion 2019).

Ako poslednú ukážku uvádzame výstavu *Wonder Is All Natural*, ktorá je v súčasnosti otvorená v *Museum of Science and Industry* v Chicagu. Návštevníci tam môžu preskúmať vedecké princípy skrývajúce sa za prírodnými fenoménmi, ako sú tornáda, tsunami, blesky a iné. V jednej z týchto inštalácií sa dotykový displej používa na vytvorenie a kontrolu autentického experimentu o vplyve vody na oheň v reálnom čase. Počas interakcie s touto inštaláciou je možné manipulovať so skutočným plameňom, a to zmenou veľkosti prietoku plynu a nastavovaním množstva vody striekanej do ohňa (Museum of Science and Industry 2019). Vďaka podobným inštaláciám dostupným aj bližšom regióne (Vida Centrum - Brno; IQ Landia - Liberec) sa návštevník stáva experimentátorom a preberá ovládanie niektorých z premenných, ktoré prezentované deje ovplyvňujú, do vlastných rúk. Vlastným interaktívnym bádaním, pripomínajúcim vedecké objavovanie, sa tak dozvedá viac o konkrétnych prírodných javoch a zákonitostiach.

INTERAKTÍVNE PROJEKCIE

S cieľom zvýšiť zaangažovanosť návštevníkov, sa niektoré projekty múzeí uberajú cestou vizualizácie, interakcie a prezentácie prostredníctvom ponorenia návštevníka do muzeálneho priestoru.

Inštalácia *Pure Land: Inside the Mogao Grottoes* v Dunhuangu bola po prvýkrát predstavená verejnosti v *City University* v Hong Kongu. Integruje digitálne fotografie s vysokým rozlíšením a trojrozmerné architektonické modely archeologického priestoru do ich 360-stupňového vizualizačného projekčného systému. Ten umožňuje návštevníkom prechádzať virtuálnym priestorom jaskýň Mogao (svetové dedičstvo UNESCO) a tiež komunikovať s 3D animovanými objektmi. Pri použití digitálnych okuliarov môžu steny jaskýň odhaliť ďalšie detaily o budhistických nástenných maľbách, ktoré sa nachádzajú na stenách jaskyne (Kenderdine 2013).

Výstava *The Connected Worlds* v New York Hall of Science (USA) je podľa Holmesa (2015) doteraz najväčšou inštaláciou, ktorá bola vytvorená s využitím projekcie. Cieľom bolo pomôcť návštevníkom pochopiť prepojenosť a rovnováhu prírodného ekosystému, v ktorom sa interakcia s digitálnym prostredím uskutočňuje pomocou gest a pohybov tela neustále sledovanými 12 Kinect zariadeniami. Prostredie biosféry kombinuje šesť ekosystémov, ktoré tvoria vzájomne prepojený svet, takže zmeny uskutočnené na konkrétnom virtuálnom organizme ovplyvňujú systém ako celok. Návštevníci taktiež môžu použiť fyzické objekty na úpravu dráhy virtuálneho vodopádu, vďaka čomu je možné pochopiť kauzálne súvislosti.

Okrem možnosti virtuálnej návštevy vzdialených alebo už neexistujúcich miest a možnosti zefektívnenia vzdelávania prostredníctvom interakcie s virtuálnymi scénami, múzeá využívajú projekčné technológie aj na prezentáciu umeleckých výstav. V prípade *Pipilotti Rist: Pixel Forest at the New Museum* (USA), sa skúmajú fyzické a psychologické zážitky z reálneho sveta prostredníctvom prezentácie textúr, svetiel a zvukov v ohraničenom prostredí (New Museum 2017). Prezentáciu možno presnejšie popísať ako projekciu farieb na podlahu, steny a stropy priestoru obohatenú o videá. Pre zvýšenie zážitku priestor obsahuje vankúše a posteľ, ktoré môžu návštevníci využiť pri pozorovaní projekcie (Smith 2016). Interakcia návštevníkov s digitálnym svetom v tomto prípade nemá priamy vplyv na prezentovaný obsah.

Immersion Room v Cooper Hewitt Smithsonian Design Museum (USA) bola navrhnutá tak, aby verejnosť mala možnosť prezerat' si najvýznamnejšiu zbierku tapiet v Severnej Amerike na viacdotykovom stole (Chan a Cope 2015). Digitalizované tapety s vysokým rozlíšením sú premietané v plnom rozsahu na steny v okolí a niektoré z nich sú dokonca sprevádzané poznámkami ich dizajnérov. Okrem toho môžu návštevníci v reálnom čase načrtnúť vlastnú tapetu a hneď ju vidieť premietanú na stenách v miestnosti (Cooper Hewitt 2019).

Posledný prezentovaný projekt patrí *Museums Victoria* (Austrália) a bol navrhnutý ako riešenie problému, ktorému čelí väčšina múzeí, t. j. nedostatok priestoru. Tento obmedzujúci faktor často spôsobuje, že verejnosti býva prezentovaný len zlomok zo zbierok múzea. Riešením je rozhranie *mARChive*. To pozostáva z 360-stupňového trojrozmerného stereoskopického interaktívneho vizualizačného prostredia, ktoré umožňuje navigáciu cez viac ako osemdesiat tisíc digitálnych záznamov objektov múzea, zoskupených do osemnástich tém, premietaných po okolitých stenách. Pomocou tabletu, určeného na prezeranie a výber obrázkov, a pomocou 3D okuliarov, určených na ich vizualizáciu, je zážitok z návštevy múzea rozšírený o možnosť prezerania si digitalizovaných objektov vo vysokom rozlíšení v

reálnej veľkosti a s ich popismi (Kenderdine a Hart 2014). Tento projekt predstavuje nový spôsob organizovania a spôsobu digitálneho sprístupnenia predmetov, ktoré nie sú súčasťou inštalovanej výstavy.

Konštatujeme, že interaktívne projekcie sa v múzeách používajú na transformáciu priestoru, pričom návštevníkom umožňujú ovládať ich pomocou gest, resp. pohybom svojho tela. Tým projekcie poskytujú návštevníkom nielen nové skúsenosti so vžitím sa do virtuálnych priestorov a zároveň prispievajú k zlepšeniu realizovaného vzdelávania.

MOBILNÉ APLIKÁCIE

Prenosné zariadenia, ako sú smartfóny a tablety sú v súčasnosti cenovo dostupnými zariadeniami rozšírenými v súčasnej spoločnosti, a teda aj medzi návštevníkmi múzeí. Okrem toho, že umožňujú pripojenie k internetu, obsahujú aj vstavané snímacie prvky (kamery), zobrazovacie prvky (displej) a senzory umožňujúce virtuálnu interpretáciu reálneho sveta. To môže v niektorých prípadoch prispieť k stimulácii nových interakcií so zbierkami a múzejnými priestormi (Freeman a kol. 2016).

Múzeá sa snažia využiť prítomnosť týchto zariadení v múzeu a využiť ich skrytý potenciál vytváraním aplikácií. Tak *„sa môžu s týmito návštevníkmi stretnúť v ich zónach pohodlia nielen pre naplnenie informačnej potreby, ale aj pre zvyšovanie zážitku poskytovaním komplexnejších materiálov, vrátane viacerých príbehov a kontextuálnych informácií.”* (Freeman a kol. 2016, s. 16). Podľa McMullana (2015) sú úspešné múzejne aplikácie tie, ktoré vytvárajú angažovaný prístup k múzejným témam a umožňujú verejnosti, aby sa s aplikáciou pohybovali v priestore múzea a pritom im sprostredkovali získavanie poznatkov zábavnou formou.

Ako príklad takejto aplikácie možno uviesť aplikáciu *SFMOMA* spracovanú pre potreby *Museum of Modern Art* v San Francisco (USA), ktorá nabáda návštevníkov k tomu, aby absolvovali prehliadky múzea so sústredením sa na fyzické objekty, nie na obrazovky svojich smartfónov. Aplikácia totiž umožňuje počúvať unikátne popisy objektov pri pohybe po múzeu. Na základe virtuálnej mapy múzea a implementácie aplikácie do mobilného zariadenia návštevníka, ktoré bude využívané na jeho lokalizáciu, je možné triangulovať polohu zariadenia v budove múzea. To umožňuje poskytnúť návštevníkovi pohlcujúce zvukové príbehy, ktoré upravujú svoj obsah v závislosti od polohy a smerujú návštevníka na relevantne miesta v budove (SFMOMA 2016).

Naopak aplikácia *Second Canvas* vytvorená pre potreby *Museo del Prado* v Madride (Španielsko), umožňuje návštevníkom so smartfónmi virtuálne preskúmať 14 majstrovských diel zo stálej zbierky s rozlíšením v gigapixeloch. Ponúkaná kvalita zobrazenia dosahuje úrovne detailov prakticky neviditeľných voľným okom. Ďalšie informácie o vrstvách obrazov môžu byť zobrazené pomocou funkcií super-zoom, ultrafialové, infračervené a röntgenové videnie. Tieto zobrazenia sú bežne dostupné len kurátorom a reštaurátorom múzea. Aplikácia taktiež umožňuje zdieľať výrezy obrazov priamo cez Facebook a Twitter (Mad Pixel Factory 2019). V rozhovore pre Williamsa (2014), zástupcu riaditeľa *Museo del Prado* - Gabriele Finaldi - uviedol, že s aplikáciou možno preskúmať každý centimeter umeleckého diela vo vami vybranom čase, čo vedie k hlbšiemu pochopeniu toho, ako bolo dielo vytvorené.

Niektoré múzeá, ako napríklad *Royal Ontario Museum* (Kanada), umožňujú návštevníkom zažiť minulosť pomocou rozšírenej reality. Prostredníctvom aplikácie *SopifyROM* je možné pridať kožu na kostry dinosaurov, dať život zaniknutým zvieratám, obnoviť zničené objekty do ich pôvodnej podoby, rozlúštiť starobylé jazyky a vidieť objekty v ich pôvodnom prostredí. Aplikácia tiež umožňuje röntgenový pohľad na niektoré objekty a skenovanie QR kódov roztrúsených po celom múzeu, ktoré poskytujú návštevníkom ďalšie informácie o artefaktoch vo forme videa, zvuku, textu a interaktívnej grafiky (Czikk 2013).

V snahe priblížiť k sebe návštevníkov a múzejných profesionálov navrhlo *Brooklyn Museum* (USA) aplikáciu *ASK*, ktorá umožňuje návštevníkom počas prehliadok klásť otázky, viesť rozhovory s odborníkmi v reálnom čase a získať odpovede na otázky k umeleckým dielam v múzeu. Mobilným zariadením s nainštalovanou aplikáciou je možné odfotografovať a zaslať snímok priamo s otázkou, čo pomáha učiť kontext položenej otázky (Browne 2014). Po meraní dopadu aplikácie, múzeum dospelo k záveru, že rozhovory prostredníctvom aplikácie sú užitočné pre hlbšie angažovanie a pochopenie diela a miera dosiahnutej interakcie doposiaľ nedosiahla vyššie hodnoty, pričom údaje porovnávali s projektami využívajúcimi komentované kiosky a QR kódy (Bernstein 2015).

Ako posledný projekt tohto zamerania uvádzame aplikáciu *Capture the Museum* z *National Museum of Scotland* (Spojené kráľovstvo). Ide o tímovú hru, ktorá bola navrhnutá priamo pre múzeum, v ktorom návštevníci s vlastnými smartfónmi preskúmajú budovu múzea pre potreby vyriešenia hádaniek, ktoré im hra definuje. Na ich vyriešenie je potrebné nasnímanie výstavného predmetu expozície pomocou kamery ich zariadenia, pričom tým s najrýchlejšie vyriešenými hádankami vyhráva. V priebehu 30 minút sa môže do hry zapojiť až 50 hráčov a herná mapa v reálnom čase ukazuje, ktorý tím vyhráva. Cieľom aplikácie bolo povzbudiť

návštevníkov naučiť sa viac o histórii a prekvapiť ich atypickým spôsobom učenia, ktorý sa v inštitúciách podobného charakteru nevyskytuje často (National Museums Scotland 2019).

TECHNOLÓGIE 3D-TLAČE A SKENOVANIA

Podľa Hancocka (2015), technológia 3D skenovania a tlače poskytuje nespočetné možnosti na zvýšenie angažovanosti a úrovne pochopenia múzejných diel, pretože ich návštevníci môžu nie len vidieť cez sklo, ale aj zobrazit' v digitálnej forme a nakoniec uchopiť vlastnými rukami. V súčasnosti existujú tri hlavné oblasti použitia 3D tlače v múzeách, na ktoré poukázal profesor Daniel Short. Prvou je praktické štúdium na vzdelávacie účely, kde dochádza ku skenovaniu a následnému rozmnožovaniu kópií originálnych diel. Druhou sú vzdelávacie výstavy (vrátane *Maker Faire* a *Fab Labs*) a treťou je obnova poškodených artefaktov a exponátov (Schuster 2015).

Niektoré múzeá, ako napríklad *The Art Institute of Chicago* (USA), používajú 3D technológie, aby umožnili návštevníkom dotýkať sa trojrozmerných replík vybraných objektov zo zbierky. Tie boli naskenované, 3D modelované a ak to bolo možné, tak aj vytlačené v mierke 1:1. Zámerom bolo vytvoriť multi-zmyslové expozície pre dospelých s Alzheimerovou chorobou a slabozrakých (Asociácia riaditeľov umeleckých múzeí 2015). Napriek tomu, že trojdimenzionálna tlačaná reprezentácia objektov vo väčšine prípadov nie je dokonalá, umožňuje, aby originálne objekty zostali zachované a chránené pred priamym kontaktom (Neumüller a kol. 2014).

Ďalším príkladom použitia týchto technológií je výstava *Ancient Lives, New Discoveries* v *British Museum* (Spojené kráľovstvo) a *Samsung Digital Discovery Center*, v ktorých mohli návštevníci pod vplyvom novozískaných informácií vytvoriť resp. navrhnuť a na 3D tlačiarňi vytlačiť svoje vlastné egyptské amulety (British museum 2015).

V *Metropolitan Museum of Art* (USA) boli navrhnuté aktivity a ich cieľom bolo vzdelávať návštevníkov pomocou 3D technológií, ktoré v múzeu objavovali. Návštevníkom bolo umožnené pomocou programu 123D Catch vytvárať repliky artefaktov tak, že si ich odfotografovali postupne zo všetkých strán. V prípade, že by návštevník nebol spokojný s vytvorenou replikou, múzeum poskytlo online niekoľko vytvorených modelov. Tie bolo možné vytlačiť a návštevníci si ich mohli vziať domov (Undeen 2013).

Ďalším projektom, ktorý využíva trojdimenzionálne technológie na rozšírenie múzejných objektov mimo ich fyzického výskytu v budove múzea je *Smithsonian X 3D* v *Smithsonian Institution* (USA). Prístup k zdigitalizovaným exponátom zo svojej zbierky ponúka

prostredníctvom online lokality. Cieľom projektu je, aby tieto predmety múzejnej zbierky boli široko dostupné a prispievali k zlepšeniu vzdelávania na celom svete (Clough 2014; Smithsonian Institution 2016). Prednášajúci si môže na podporu svojej výučby sťahovať údaje z internetovej stránky Smithsonian a pomocou relatívne lacnej 3D tlače vytvárať presné repliky predmetov z muzeálnej zbierky (Clough 2014). Vďaka tomuto projektu, aj študenti zo vzdialenejších lokalít môžu spoznať a študovať dostupné repliky fyzických zbierkových predmetov.

VIRTUÁLNA REALITA

O možnostiach využitia virtuálnej reality, prebiehajú diskusie medzi odborníkmi z najvýznamnejších celosvetových inštitúcií, nakoľko sa očakáva, že bude ďalším digitálnym trendom v oblasti zábavy, hier, cestovného ruchu, kultúry a informačných technológií. Koncept virtuálnej reality v muzeálnych projektoch nie je až tak nový a v minulosti bol niekoľkokrát úspešne použitý. V roku 1992 bolo virtuálne múzeum spoločnosti *Apple Computer* jedným z prvých zdokumentovaných implementácií virtuálnej reality, ktorá pozostávala z demonštračného disku pre *QuickTimeVR* spoločnosti *Apple* (Freeman a kol. 2016, s. 42). Vo všeobecnosti však boli vysoké náklady spojené s použitím technológie virtuálnej reality pre múzeá prekážkou. Nedávnym vývojom zariadení, ako sú *HTC Vive*, *Samsung Gear VR* a *Oculus Rift*, ktoré poskytujú dostatočný výpočtový výkon a zároveň sú cenovo dostupné aj pre komerčné použitie, sa však situácia mení (Jung a kol. 2016).

Virtuálna realita pracuje s počítačovo generovaným prostredím, ktoré kopíruje do digitálneho prostredia konkrétne miesta - lokality, prítomnosť ľudí a objektov alebo fiktívne svety, čo umožňuje realistický zmyslový zážitok (Adams 2016; Freeman a kol. 2016; Jung a kol., 2016). Virtuálna realita sa líši od rozšírenej reality, nakoľko prvá ponúka užívateľom „ponorenie“ do digitálneho prostredia, kde užívatelia majú schopnosť pohybovať sa a komunikovať s virtuálnym svetom, na rozdiel od rozšírenej reality, ktorá umožňuje pridávať digitálne informácie do obrázkov a reálnych situácií (Freeman a kol., 2016). Ak vezmeme do úvahy toto vymedzenie, Adams (2016) objasňuje, že 360-stupňové fotografie nemožno považovať za virtuálnu realitu nakoľko aj napriek tomu, že sa používatelia môžu pozeráť všetkými smermi v rámci pohlcujúceho vizuálneho zážitku, nedokážu prechádzať prostredím, ani s niečím v ňom interagovať.

The Natural History Museum (Spojené kráľovstvo) ponúkalo možnosť vyskúšať si zážitok z virtuálnej reality prostredníctvom projektu *First Life*. Umožnili tak návštevníkom objavovať starobylé oceány sveta - pomocou okuliarí *Samsung Gear VR* - a interagovať s morskými

tvormi, ktoré existovali pred 500 miliónmi rokov. Ich trojrozmerné modely boli zrekonštruované na základe výskumu jednotlivých muzeálnych exemplárov. 15-minútové dobrodružstvo sprevádza ako komentátor Sir David Attenborough, ktorý návštevníkov sprevádza už neexistujúcimi miestami a poskytuje im nový pohľad na zbierku múzea (Natural History Museum 2015).

V *British Museum* (Spojené kráľovstvo) mohli návštevníci pomocou virtuálnej reality preskúmať dobu bronzovú a interagovať s objektmi (predmetmi zbierky múzea) patriacimi do tejto doby. Tie boli do virtuálnej reality pridané vďaka ich 3D skenovaniu. Táto výstava umožnila testovať, ako sa dá virtuálna realita aplikovať pre potreby zvýšenia záujmu a porozumenia historických zbierok rodinným publikom. Výsledky ukázali, že získaná spätná väzba odhaľuje entuziazmus a potvrdzuje pozitívny vplyv tejto skúsenosti na učenie sa o dostupných múzejných dielach (Rae a Edwards, 2016).

Na komerčnej báze, avšak s historickým podtextom stredovekej Prahy za vlády Rudolfa II., je návštevníkom prístupná virtuálna realita *Golém* (Praha, Česká republika). V nej Rabín Löw nastražil radu hádaniek, aby ukryl miesto vzniku bájneho Golema (GOLEMVR 2018). Pri ich riešení prechádza návštevník uličkami stredovekej Prahy vidiac jej dominanty napr. Karlov most ešte predtým, ako na ňom boli osadené prvé sochy.

Okrem možnosti zahliadnuť skutočné objekty, projekty využívajúce virtuálnu realitu umožňujú aj odhalenie neprístupného dedičstva. *Museum of Stolen Art* je virtuálny priestor určený na zobrazovanie umeleckých diel, ktoré boli ukradnuté zločincami, počas vojen alebo prostredníctvom pochybných historických dohôd. Virtuálna realita, ktorá je k dispozícii ako aplikácia pre smartfóny, umožňuje „návštevníkom“ prechádzať virtuálnymi galériami, pozeráť sa na diela, aktivovať a čítať didaktické texty umiestené v modálnych oknách doplnené o audio prehliadky (Museum of stolen art 2019).

V *Salvador Dalí Museum* (USA) môžu návštevníci zažiť zaujímavé interakcie prostredníctvom „vstúpenia“ do malieb. Výstava *Architects of the Imagination* bola vytvorená partnerstvom medzi múzeom a *Disney*. Podľa Nofuentea (2016), výstava poskytla multi-zmyslové trojdimenzionálne prostredie pohybujúce sa v obraze so zvukovými scénami a zatiaľ čo sa návštevník pohybuje v obraze, zobrazujú sa v ňom aj iné vizuálne diela Dalího, ako sú napríklad slony, vtáky, mravce. Celú túto skúsenosť je možné zažiť vďaka setu virtuálnej reality *Oculus Rift* a tvorby surrealistov.

Prostredníctvom významného partnerstva medzi *VIVE Arts* a londýnskym *Tate Modern* (Vive art 2018), vznikol projekt *Modigliani VR: Ocher Atelier*, ktorá umožňuje návštevníkov preniesť do Paríža na začiatku 20. storočia, konkrétne do ateliéru umelca Amedeo Modiglianiho. Taliansky maliar a sochár vyvinul počas svojho krátkeho a rušného života odvážny a rozpoznateľný štýl. Aj keď jeho diela dosiahli len malý úspech počas života umelca, dnes sú patria k najznámejším portrétom dvadsiateho storočia. Takmer 100 rokov po smrti umelca bolo preskúmané, kde umelec žil a ako pracoval. Jeho ateliér aj s ukážkou jeho diel bol vytvorený vo virtuálnej realite a predstavuje najkomplexnejšiu a najautentickejšiu výstavou Modiglianiho diel (Tate 2018).

ZÁVER

Prehliadky múzea musia v súčasnosti reagovať na vysoké očakávania návštevníkov. Tí majú záujem o jednoduché a pokiaľ možno interaktívne získavanie informácií, zároveň však musia byť interpretované zaujímavo a efektívne.

Je dôležité v závere konštatovať, že samotné múzejné artefakty, ako aj témy výstav, by mali byť vždy stredobodom pozornosti bez ohľadu na to, aká technológia sa použije na zvýšenie záujmu verejnosti. Namiesto odvádzania pozornosti návštevníkov od skutočných predmetov, by mali byť tieto technológie navrhnuté tak, aby poskytovali jedinečné a vzrušujúce zážitky, efektívnu zmes zábavy, vzdelania a sprostredkovania informácií.

Prítomnosť múzeí vo virtuálnom svete umožňuje dosiahnuť interakciu s užívateľmi aj mimo ich fyzických návštev. On-line návštevníci môžu byť zapojení do dostupných aktivít, vzájomnej spolupráce a diskusií o rôznych témach. V rovnakom čase však môžu zdieľať informácie na sociálnych sieťach, čo v niektorých prípadoch predstavuje vytvorenie globálnych verejných diskusných fór podporujúcich šírenie poznatkov o danej problematike.

Technické zariadenia, ako sú viacdotykové obrazovky, umožňujú kondenzáciu informácií v obmedzenom priestore, čím zlepšujú ich dostupnosť bez preplnenia fyzického priestoru a zároveň podporujú sociálny kontakt, zdieľanie informácií i vzájomnú spoluprácu.

Interaktívne projekcie dokážu vytvárať pohlcujúce vzdelávacie zážitky v danom priestore, pričom návštevníci môžu komunikovať s inštaláciami pohybom svojho tela.

Virtuálna realita je technológia, od ktorej sa v spojitosti s kultúrnym dedičstvom očakáva, že v blízkej budúcnosti sprostredkuje návštevníkom nové multisenzorické zážitky evokujúce pocit transportovania do iného obdobia alebo lokality.

Mobilné aplikácie sa už v súčasnosti používajú na rozširovanie a dopĺňanie informácií týkajúcich sa skutočných i virtuálnych exponátov, na vytváranie herných skúseností, na nadviazanie dialógu medzi návštevníkmi a zamestnancami múzea, ako aj na pomoc pri vytváraní prehliadok alebo uľahčovaní navigácie v múzeách.

Vďaka túžbe skúmať autentické artefakty zo zbierok vlastnými rukami, môžu hmatateľné používateľské rozhrania a ich kombinácie s digitálnym obsahom zabezpečiť, že detaily jednotlivých artefaktov a taktiež ďalší vzdelávací obsah bude návštevníkom sprostredkovaný v rovnakom čase, v akom s nim manipulujú. V tejto oblasti hrajú dôležitú úlohu možnosti digitalizácie a 3D tlače. Tie umožňujú priamy kontakt s kópiami nasnímaných zbierkových predmetov, ktoré by inak, z dôvodu ich ochrany, možného poškodzovania či odcudzenia, boli absolútne neprístupné. Digitalizovaný obsah múzejných zbierok okrem toho umožňuje budovanie partnerstiev a spolupráce medzi múzeami a ďalšími inštitúciami, ako sú napríklad školy.

Na základe uskutočnenej analýzy využitia vybraných digitálnych technológií možno povedať, že boli identifikované možnosti ich reálnej inkorporácie v kontexte múzea. Neboli však nájdené exaktné pravidlá, ktoré by určovali, aké technológie je vhodné alebo nevhodné používať v tomto kontexte. Rovnako zatiaľ nie je možné jednoznačne formulovať odporúčania týkajúce sa výberu predmetov vhodných na prezentovanie pomocou niektorej so spomínaných technológií. Toto konštatovanie poskytuje možnosť ďalšieho skúmania uvedenej problematiky, s predpokladaným výstupom identifikácie faktorov, ktoré na využitie digitálnych technológií v kontexte múzea vplývajú.

Zoznam bibliografických odkazov

- ADAMS E, 2016. *Most Virtual Reality Is Not Virtual Reality. Here's Why* [online]. 2016 [cit. 2019-06-21]. Dostupné z: <https://gearpatrol.com/2016/07/18/virtual-reality-vs-360-video/>
- Art UK, 2019. *Welcome to Art Detective* [online]. London: Art UK, 2019. [cit. 2019-06-21]. Dostupné z: <https://www.artuk.org/artdetective/>
- BERNSTEIN, Shelley, 2015. *The Realities of Installing iBeacon to Scale* [online]. 2015 [cit. 2019-06-21]. Dostupné z: <https://www.brooklynmuseum.org/community/blogosphere/2015/02/04/the-realities-of-installing-ibeacon-to-scale/>

- BROWNE, Jennie, 2014. *Simply ASK* [online]. 2014 [cit. 2019-06-21]. Dostupné z: <https://www.brooklynmuseum.org/community/blogsphere/2014/10/06/simply-ask/>
- CARVALHO, J. a R. RAPOSO, 2014 . A adoção de media sociais como estratégias comunicacionais por museus: aplicações e tendências. In: PASSARELLI, B. A., SILVA da M. a F. RAMOS, eds. *E-Infocomunicação: Estratégias e Aplicações* [online]. 4. vyd. s. 329–348. São Paulo: Senac, 2014 [cit. 2019-06-21]. Dostupné z: <https://ria.ua.pt/bitstream/10773/12338/1/8158.pdf>
- Cleveland Museum of Art, 2017. *ARTLENS Gallery First Iteration: Gallery One* [online]. 2017 [cit. 2019-06-21]. Dostupné z: <http://www.clevelandart.org/artlens-gallery/first-iteration>
- CLOUGH, G. W., 2014. *How Will 3-D Printing Change the Smithsonian?* [online]. 2014 [cit. 2019-06-21]. Dostupné z: <https://www.smithsonianmag.com/smithsonian-institution/how-will-3d-printing-change-the-smithsonian-180949426/>
- Cultural Institute, 2013 . *Google Art Project: Toda a Arte do Mundo na Ponta dos Seus Dedos* [online]. 2013 [cit. 2019-06-21], Dostupné z: <https://www.google.com/intl/pt-BR/culturalinstitute/about/artproject/>
- CZIKK, Jozeph, 2013. *New ScopifyROM App Gives Royal Ontario Museum Visitors an Augmented Experience* [online]. 2013 [cit. 2019-06-21]. Dostupné z: <https://betakit.com/new-scopifyrom-app-gives-royal-ontario-museum-visitors-an-augmented-experience/>
- EDUCAUSE, 2008. *7 Things You Should Know About Multi-Touch Interfaces* [online]. EDUCAUSE Learning Initiative (ELI), 2008 [cit. 2019-06-21]. Dostupné z: <https://library.educause.edu/-/media/files/library/2008/5/eli7037-pdf.pdf>
- EC (European Commission), 2017. *THE EUROPEAN YEAR OF CULTURAL HERITAGE 2018* [online]. 2017 [cit. 2019-06-21]. Dostupné z: <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/22841c64-d96f-11e7-a506-01aa75ed71a1/language-sk> ISBN 978-92-79-74221-7
- Europeana Collections, 2019 [online]. The Hague: Europeana Foundation, 2019 [cit. 2019-06-21]. Dostupné z: <https://www.europeana.eu/portal/sk>
- Europeana Pro, 2019. [online]. The Hague: Europeana Foundation, 2019 [cit. 2019-06-21]. Dostupné z: <https://pro.europeana.eu/>

- FREEMAN, A. a kol., 2016. NMC Horizon Report: 2016 Museum Edition In: *The New Media Consortium* [online]. Austin TX. [cit. 2019-06-21]. Dostupné z: <http://cdn.nmc.org/media/2016-nmc-horizon-report-museum-EN.pdf>
- GESER, Guntram, 2013. Virtual museums, digital reference collections and e-science environments. In: *Uncommon culture* , 2013, roč. 3, č. 5/6, s. 12–37 [online]. Toruń Krasińskiego: The International Center for Information Management Systems and Services, 2013 [cit. 2019-06-21]. Dostupné z: <https://firstmonday.org/ojs/index.php/UC/article/view/4714/3677>
- GOLEMVR, 2019. *Vstupte do největší atrakce ve virtuální realitě v Evropě* [online]. Praha: Hamleys, 2019 [cit. 2019-06-21]. Dostupné z: <https://www.golemvr.cz/>
- Google arts and culture*, 2019 [online]. Kalifornia: Alphabet, 2019 [cit. 2019-06-21]. Dostupné z: <https://artsandculture.google.com/>
- Государственный Эрмитаж*, 2019. [online]. Санкт-Петербург, 2019 [cit. 2019-06-21]. Dostupné z: <https://www.hermitagemuseum.org/>
- Государственный Эрмитаж* , 2017. Коллекция русской мебели. [video]. 2017 [cit. 2019-06-21]. Dostupné z: <https://youtu.be/ij93MgXqQqU>
- HALL, S., 2013. *Creating Strong Cross Media Concepts for Museum Exhibitions* [online]. 2013 [cit. 2019-06-21] Dostupné z: <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:umu:diva-73243>
- HANCOCK, M, 2015. Museums and 3D Printing: More Than a Workshop Novelty, Connecting to Collections and the Classroom. In: *Bulletin of the Association for Information Science and Technology* [online]. 2015, roč. 42, č.1, 32–35 [cit. 2019-06-21]. Dostupné z: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1002/bul2.2015.1720420110>
- HEATH, C. a D. VOM LEHN, 2010. Interactivity and Collaboration: new forms of participation in museums, galleries and science centres. In: *Museums in a digital age* [online]. Routledge, s. 266–280 [cit. 2019-06-21]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/229432092_Interactivity_and_Collaboration_new_forms_of_participation_in_museums_galleries_and_science_centres/download
- HEWITT, Cooper, 2019. *The New Cooper Hewitt Experience* [online]. [cit. 2019-06-21]. Dostupné z <https://www.cooperhewitt.org/new-experience/>
- HOLDGAARD, Nanna, 2011. The Use of Social Media in the Danish Museum Landscape. In: TRANT a D. BEARMAN, eds. *Museum and Web 2011* [online]. Toronto: Archives a

- Museum Informatics, 2011 [cit. 2019-06-21]. Dostupné z:
https://www.museumsandtheweb.com/mw2011/papers/the_use_of_social_media_in_the_danish_museum_1
- HOLMES, Kevin, 2015. *The Environment Is Your Playground in an Interactive 3D Ecosystem* [online]. 2015 [cit. 2019-06-21]. Dostupné z:
https://www.vice.com/en_au/article/bmydm4/the-environment-is-your-playground-in-an-interactive-3d-ecosystem
- CHAN, S. a A COPE, 2015. *Strategies against Architecture: Interactive Media and Transformative Technology at the Cooper Hewitt* [online]. Smithsonian Design Museum. Curator, 2015, roč. 58, č. 3, s. 352–368. [cit. 2019-06-21]. Dostupné z:
<https://mw2015.museumsandtheweb.com/paper/strategies-against-architecture-interactive-media-and-transformative-technology-at-cooper-hewitt/>
- CHANDA, Supreo, 2013. *THE SPECIAL VISITOR: EACH AND EVERY ONE OF US* [online]. Paris: UNESCO, 2013 [cit. 2019-06-21]. ISBN 978-92-9012-407-8. ISSN 2306-4161. Dostupné z:
http://network.icom.museum/fileadmin/user_upload/minisites/icofom/pdf/ISS_42__2013_Rio_red.pdf
- CHELINI, Maria Júlia Estefânia, 2012. NOVAS TECNOLOGIAS PARA... NOVAS (?) EXPOGRAFIAS. In: *Capa* [online] Espaço Marcantonio Vilaça, 2012. roč. 1, č. 2. [cit. 19.06.2018]. ISSN 2238-5436. Dostupné z:
<http://periodicos.unb.br/ojs248/index.php/museologia/article/view/7904/6032>
- ICOM, 2007. What is ICOM's definition of a museum?. In: *ICOM* [online]. Paris: UNESCO, 2007 [cit. 2019-06-21]. Dostupné z: <https://icom.museum/en/faq/what-is-icoms-definition-of-a-museum/>
- JUNG, T. a kol., 2016. Effects of Virtual Reality and Augmented Reality on Visitor Experiences in Museum. In: *Information and Communication Technologies in Tourism 2016: Proceedings of the International Conference* [online]. Springer International Publishing, s. 621–635 [cit. 2019-06-21]. Dostupné z:
https://www.researchgate.net/publication/283490750_Effects_of_Virtual_Reality_and_Augmented_Reality_on_Visitor_Experiences_in_Museum/download

KENDERDINE, Sarah, 2013. Pure Land: Inhabiting the Mogao Caves at Dunhuang. In: *Curator: The Museum Journal* [online]. 2013, roč. 56, č. 2, s. 199–218. [cit. 2019-06-21]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/281039669_Pure_Land

KENDERDINE, Sarah a Timoty HART, 2014. *mARChive: Sculpting Museum Victoria's Collections* [online]. MW2014: Museum and web. Batlimore [cit. 2019-06-21]. Dostupné z: <https://mw2014.museumsandtheweb.com/paper/marchive-sculpting-museum-victorias-collections/>

KIDD, J., NTALLA, I. a W. LYONS, 2011. Multi-touch interfaces in museum spaces: reporting preliminary findings on the nature of interaction. In: *Proceedings of the International Conference Re-Thinking Technology in Museums* [online]. 2011, Emerging Experiences. [cit. 2019-06-21]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/264885853_Multi-touch_interfaces_in_museum_spaces_reporting_preliminary_findings_on_the_nature_of_interaction

Louvre Museum official Website, 2019. [online]. Paris, 2019 [cit. 2019-06-21]. Dostupné z: <https://www.louvre.fr/en/homepage>

Mad Pixel Factory, 2014. *Second Canvas: The Second Screen for Art* [online]. 2014 [cit. 2019-06-21]. Dostupné z: <https://www.secondcanvas.net/>

MCMULLAN, Tomas, 2015. *Shake up the gallery: how iPads are changing the way we visit museums* [online]. [cit. 2019-06-21]. Dostupné z: <https://www.alphr.com/apple/1001182/shake-up-the-gallery-how-ipads-are-changing-the-way-we-visit-museums>

Museum of science and industry. Fire and Water, 2019 [online]. Chicago: Museum of Science and Industry, 2019 [cit. 2019-06-21]. Dostupné z: <https://www.msichicago.org/explore/whats-here/exhibits/science-storms/the-exhibit/fire/fire-and-water/>

National Museums Scotland, 2019. *National Museums Scotland looks to grab new audiences with digital game of territories* [online]. 2019 [cit. 2019-06-21]. Dostupné z: <http://www.capturethemuseum.com>

Natural History Museum, 2015. *Explore virtual reality with David Attenborough's First Life* [online]. 2015 [cit. 2019-06-21]. Dostupné z:

<https://www.nhm.ac.uk/discover/news/2015/june/dive-back-in-time-with-david-attenborough-s-first-life.html>

NEUMÜLLER, M. a kol., 2014. 3D Printing for Cultural Heritage: Preservation, Accessibility, Research and Education. In: IOANNIDES, M. a E. QUAK, eds. *3D Research Challenges in Cultural Heritage: A Roadmap in Digital Heritage Preservation* [online]. Berlin: Springer Berlin Heidelberg, s. 119–134 [cit. 2019-06-21]. Dostupné z: <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007%2F978-3-662-44630-0.pdf>

New Museum, 2016. *Pipilotti Rist: Pixel Forest*. [online]. 2016 [cit. 2019-06-21]. Dostupné z: <https://www.newmuseum.org/exhibitions/view/pipilotti-rist-pixel-forest>

NOFUENTE, K., 2016. *Virtual Reality and The Future of Museum Tours: Using Oculus Rift to Dream with Disney and Dalí* [online]. 2016 [cit. 2019-06-21]. Dostupné z: <https://www.techtimes.com/articles/127404/20160127/virtual-reality-future-museum-tours-using-oculus-rift-dream-with-disney-dali.htm>

POTION, 2019. *Memory Pool*. [online]. 2019 [cit. 2019-06-21]. Dostupné z: <https://www.potiondesign.com/project/la-museum-holocaust/>

RAE, J. a L. EDWARDS, 2016. *Virtual reality at the British Museum: What is the value of virtual reality environments for learning by children and young people, schools, and families?* [online]. MW2016: Museums and the Web 2016. [cit. 2019-06-21]. Dostupné z: <https://mw2016.museumsandtheweb.com/paper/virtual-reality-at-the-british-museum-what-is-the-value-of-virtual-reality-environments-for-learning-by-children-and-young-people-schools-and-families/>

SFMOMA, 2016. *The New SFMOMA Announces Transformed Digital Strategy: Supported by Bloomberg Philanthropies, SFMOMA Puts Mobile at the Forefront*. [online]. San Francisco Museum of Modern Art, 2016 [cit. 2019-06-21]. Dostupné z: https://s3-us-west-2.amazonaws.com/sfmomamedia/media/press-releases/downloads/SFMOMA_Digital_Engagement_Press_Release_5_2_2016.pdf

SCHNEIDER, Ziv, 2019. *Museum of Stolen Art* [online]. 2019 [cit. 2019-06-21]. Dostupné z: <http://mosa.ziv.bz/>

SCHUSTER, Emely, 2015. *How do you envision 3D printing finding a place in science centers and museums?, Do you already use or have plans for 3D printing?* [online]. 2015 [cit. 2019-06-21]. Dostupné z: <https://www.astc.org/astc-dimensions/how-do-you-envision-3d->

printing-finding-a-place-in-science-centers-and-museums-do-you-already-use-or-have-plans-for-3d-printing/

SLOVAKIANA, 2019. *Slovakiana - kultúrne dedičstvo Slovenska* [online]. Bratislava:

Národné osvetové centrum, 2019 [cit. 2019-06-21]. Dostupné z: <https://www.slovakiana.sk/>

SMITHSONIAN INSTITUTION, 2012. *New Technology Resurrects Ancient Chinese Cave at Smithsonian's Sackler Gallery: "Pure Land" Digital Installation Brings Buddhist* [online].

Treasures to Washington, D.C. , 2012 [cit. 2019-06-21]. Dostupné z:

<https://www.si.edu/newsdesk/releases/new-technology-resurrects-ancient-chinese-cave-smithsonian-s-sackler-gallery>

SMITHSONIAN INSTITUTION, 2016. *Smithsonian Releases High-Resolution 3-D Model of Apollo 11 Command Module to Explore and Print* [online]. 2016 [cit. 2019-06-21]. Dostupné

z: <http://newsdesk.si.edu/releases/smithsonian-releases-high-resolution-3-d-model-apollo-11-command-module-explore-and-print>

TATE, 2018. *Modigliani VR: The Ochre Atelier. Viveport* [online]. Vive, 2018 [cit. 2019-06-24]. Dostupné z: [https://www.viveport.com/apps/64a94f1a-09eb-41b3-b251-](https://www.viveport.com/apps/64a94f1a-09eb-41b3-b251-d8de2b73b339/Modigliani_VR:_The_Ochre_Atelier/?_ga=2.148966196.324318067.1561358564-1150518225.1561358564)

[d8de2b73b339/Modigliani_VR:_The_Ochre_Atelier/?_ga=2.148966196.324318067.1561358564-1150518225.1561358564](https://www.viveport.com/apps/64a94f1a-09eb-41b3-b251-d8de2b73b339/Modigliani_VR:_The_Ochre_Atelier/?_ga=2.148966196.324318067.1561358564-1150518225.1561358564)

THE BRITISH MUSEUM, 2015. *Ancient lives, new discoveries* [online]. London: The British museum, 2015 [cit. 2019-06-21]. Dostupné z:

https://www.britishmuseum.org/whats_on/exhibitions/ancient_lives,_new_discoveries/ancient_lives.aspx

UNESCO, 2017. *Reshaping cultural policies: advancing creativity for development* [online].

Paris: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), 2017 [cit. 2019-06-21]. ISBN 978-92-3-100256-4. Dostupné z:

<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000260592>

UNDEEN, D, 2013. *3D Scanning, Hacking, and Printing in Art Museums, for the Masses*

[online]. 2013 [cit. 2019-06-21]. Dostupné z: <https://www.metmuseum.org/blogs/digital-underground/posts/2013/3d-printing>

VANGOYOURSELF, 2019. *Recreate Artworks with Your Friends* [online]. UK: Culture24,

2019 [cit. 2019-06-21]. Dostupné z: <http://vangoyourself.com/>

VEIGA, Ana, 2013. *Gestão de Projetos de Museus e Exposições* [online]. 2013 [cit. 2019-06-21]. Dostupné z:

https://www.researchgate.net/publication/320881286_Gestao_de_Projetos_de_Museus_e_Exposicoes

VIVE ARTS, 2018. *Modigliani VR: The Ochre Atelier*. *Vive arts Art & Photography* [online].

Vive, 2018 [cit. 2019-06-24]. Dostupné z: https://arts.vive.com/uk/articles/projects/art-photography/tate_modigliani_vr/

WILLIAMS, Rhiannon, 2014. *Second canvas: the art of apps* [online]. 2014 [cit. 2019-06-21]. Dostupné z: <https://www.telegraph.co.uk/technology/apple/10804445/Second-canvas-the-art-of-apps.html>

RÍMSKA ÚSTAVA V OBDOBÍ DOMINÁTU

(Rímska ústava obdobia cisárstva – 3. časť)

Marek Prudovič

Abstrakt

Predkladaný článok je tretím v poradí z pripravovanej série pod názvom „Rímska ústava obdobia cisárstva“, ktorá má za cieľ popísať rímsku ústavu a jej súčasti v období cisárstva. Tento článok podrobnejšie skúma dôvody, ktoré viedli k zmene formy ústavy, ako aj ich vplyv na túto zmenu. Následne sa článok zaoberá rímskou ústavou v období dominátu a skúma jej jednotlivé zmeny oproti ústave v období principátu. Článok sa tiež venuje, aj keď len stručne, ďalšiemu vývoju rímskej ústavy až po zánik Východorímskej ríše.

Kľúčové slová: Rímske verejné právo. Rímske cisárstvo. Ústava cisárstva. Dioklecián. Dominát. Západorímska ríša. Byzantská ríša.

Abstract

The presented article is the third one from the series under the title “The Roman Constitution of the Imperial Period”, which aims at describing the Roman Constitution and its parts during the period of the Empire. This article examines in detail the reasons which led to the change of the form of the Constitution, as well as their impact to this change. Subsequently, the article deals with the Roman Constitution during the period of the Dominate and examines its individual changes comparing to the Constitution during the Principate. Furthermore, the article examines, albeit briefly, further development of the Roman Constitution till the end of the Eastern Roman Empire.

Key Words: Roman Public Law. Roman Empire. Constitution of the Empire. Diocletianus. Dominate. Western Roman Empire. Byzantine empire.

Úvod

V predchádzajúcich článkoch tejto série, ktoré boli publikované v tomto časopise, sme sa zaoberali postupným vývojom rímskej ústavy od jej vzniku v roku 753 pr. n. l. až po zánik principátu v roku 284 n. l. Zistili sme, že vo všetkých skúmaných obdobiach bola rímska

ústava unikátnym vynálezom Rimanov¹, ktorá každou svojou podstatnou zmenou priniesla niečo nové, v antickom svete dovtedy neznáme. Vzhľadom na to, že aj mnohé neskoršie ústavy štátov západnej civilizácie boli v niečom podobné práve unikátnym črtám rímskej ústavy, môžeme tvrdiť, že tieto sa v rôznej miere, a nie vždy priamo, inšpirovali práve tou rímskou. Na základe toho môžeme sformulovať názor, že rímska ústava, v každom období svojho vývoja, je spoločným nehmotným kultúrnym dedičstvom celej západnej civilizácie a zároveň dokumentom s nezastupiteľným významom v rámci svetových dejín práva.

Oprávnenosť nášho tvrdenia pritom preukazuje aj tá skutočnosť, že spomedzi všetkých antických, ale aj neskorších, ústav, bola najpružnejšou a, z istého hľadiska, aj najúspešnejšou. Aj keď rímsku ústavu v jednotlivých obdobiach jej vývoja nazývame rôzne, vždy išlo o tú istú, pôvodnú, ústavu, ktorú dal Rimanom prvý kráľ Romulus v roku 753 pr. n. l. a ktorá v podstate pretrvala až do zániku Východorímskej ríše v roku 1453 n. l. Pretrvala teda viac ako dve tisícročia a vďaka svojim reformám dokázala rovnako efektívne zabezpečiť chod malého mestského štátu, ako aj veľkej ríše rozprestierajúcej sa takmer v celej oblasti Stredozemného mora.

Preto si nemyslíme, že je správne, ak sa význam pre súčasnosť prikladá len rímskemu právu súkromnému. Aj rímske verejné právo bolo vo svojej dobe veľmi pokrokovým a, aj keď v menšej miere a častokrát len nepriamo, ovplyvnilo ústavné systémy súčasných štátov. Vzhľadom na súčasnosť je síce najpodstatnejšou rímska ústava obdobia republiky, no sme presvedčení, že význam má aj rímska ústava obdobia cisárstva. Táto, odborníkmi menej akcentovaná, vývojová etapa rímskej ústavy taktiež vplývala na ústavné systémy štátov západnej civilizácie, aj keď skôr v období stredoveku.

Práve z tohto dôvodu sme sa rozhodli predložiť čitateľom túto sériu, ktorá má za cieľ popísať a spopularizovať aj toto menej rozpracované obdobie rímskych dejín verejného práva v rímskom cisárstve. V predchádzajúcich článkoch sme v stručnosti popísali rímsku ústavu v období kráľovstva a republiky a následne sme sa detailnejšie zaoberali prvým obdobím rímskeho cisárstva, principátom.

V tomto článku nadviažeme na predchádzajúce články a budeme sa v ňom bližšie venovať reformám cisára Diokleciána, ktoré viedli k poslednej zmene rímskej ústavy a rímskeho štátneho zriadenia z principátu na dominát. Následne detailnejšie popíšeme ďalší vývoj

¹ V období kráľovstva jej unikátnosť spočívala najmä v tom, že aj keď bola v podstate klasickou monarchickou ústavou, obsahovala pomerne silný aristokratický a neskôr aj demokratický prvok. V období republiky zas bola jedinou zmiešanou ústavou v antickom svete a v období principátu jedinou diarchickou ústavou, spájajúcou zmiešanú ústavu republiky a novú ústavu cisárstva, ktoré boli vo vzájomnom pomere subsidiarity.

rímskej ústavy v období dominátu po zánik Západorímskej ríše. V poslednej časti článku poskytneme aj stručný prehľad ďalších zmien, ktoré v rímskej ústave nastali v období od zániku Západorímskej ríše po zánik Východorímskej ríše. Stručnosť poslednej časti odôvodňujeme najmä tým, že hoci aj toto obdobie považujeme za dôležité z hľadiska uceleného spracovania problematiky, vplyv týchto neskorších zmien vo Východorímskej ríši na ústavné systémy štátov západnej civilizácie bol zanedbateľný. Navyše, vývoj rímskej ústavy v tomto období prebiehal pomerne oddelene od ostatných štátov Európy.

Diokleciánove reformy a zánik principátu

Ako sme uviedli v predchádzajúcom článku, obdobie cisárstva sa začalo jeho prvým obdobím, principátom, ktoré začalo v roku 27 pr. n. l. reformou rímskej ústavy prvým rímskym principom Octavianom Augustom. Ten zaviedol v Ríme diarchickú ústavu, spájajúcu v sebe pôvodnú zmiešanú ústavu republiky so všetkými jej štátnymi orgánmi, teda magistrátmi, senátom a ľudovými zhromaždeniami a ústavu cisárstva, ktorá vytvorila nové štátne orgány, najmä úrad principa a ďalšie cisárske orgány. Tieto dve ústavy, platiace popri sebe, boli vo vzájomnom vzťahu subsidiarity, pričom hlavnou bola ústava cisárstva. Augustova reforma pritom nebola len cieľným zámerom ústavodarcu, ale z časti aj logickým vyústením sociálneho, ekonomického a politického vývoja predchádzajúceho storočia a odpoveďou na krízu rímskej republiky. Zároveň môžeme konštatovať, že táto reforma bola úspešná, keďže v konečnom dôsledku zaistila Rimanom mier a umožnila ďalší rozkvet ich kultúry, ako aj rozvoj ich spoločnosti.

Aj keď sa ale Rimanom podarilo prekonať krízu republikánskeho zriadenia, už približne v druhej polovici druhého storočia prepukla nová kríza, ktorá mala prevažne hospodársky rozmer. K príčinám tejto krízy môžeme zaradiť najmä rozsiahlosť územia Rímskej ríše, ako aj nedostatok pracovnej sily, ktorú v tomto období tvorili prevažne otroci. Táto kríza bola pritom do veľkej miery vedľajším produktom ústavy v období principátu. Táto ústava totiž zabezpečila Rimanom mier, čo v konečnom dôsledku zastavilo expanziu ríše a teda aj prisun nových otrokov, čo viedlo k výraznému ohrozeniu otrokárskeho systému, na ktorom bola Rímska ríša založená. Situáciu ale komplikovali aj barbarské kmene, najmä Germáni, ktoré ohrozovali hlavne západné hranice ríše.²

² TUREČEK, J. *Světové dějiny státu a práva ve starověku*. Praha: Orbis Praha, 1963.

Krízu, ktorá sa neustále prehlbovala, sa čiastočne podarilo vyriešiť až viac ako o storočie neskôr, za vlády cisára Diokleciána. Ten počas svojej vlády v rokoch 284 n. l. až 305 n. l. zaviedol viaceré komplexné reformy, ktoré aspoň čiastočne stabilizovali rímske cisárstvo. V súhrne však tieto reformy posledný krát podstatne zmenili rímsku ústavu a rímsky štát sa tak od roku 284 n. l. dostal do posledného obdobia svojej existencie, dominátu³.

Spoločný cieľ týchto reforiem môžeme vidieť v snahe cisára na jednej strane získať väčšiu moc na úkor ostatných zložiek moci, najmä stále existujúcich, aj keď značne oslabených, republikánskych orgánov a na strane druhej zabezpečiť, aby bola táto moc vykonávaná efektívne, dobre a spravodlivo⁴. Tieto zmeny dosiahol Dioklecián tak, že *de facto* odstránil pretrvávajúcu diarchiu rímskej ústavy tým, že odstránil diarchiu vlády cisára a bývalých republikánskych orgánov. Považujeme ale za podstatné uviesť aj to, že ani Dioklecián ústavu republiky nezrušil, ale len podstatne oslabil republikánske orgány tak, že sa stali už len vykonávateľmi cisárovej vôle, bez akejkoľvek autonómie. Cisár tak získal v podstate neobmedzenú moc a jeho vládu môžeme charakterizovať ako absolutistickú.⁵

Ako sme uviedli, Diokleciánovým cieľom podľa nášho názoru nebolo len získať moc a vykonávať ju efektívne, ale ju aj obmedziť a kontrolovať. Tento stav dosiahol druhou reformou, v rámci ktorej zaviedol tetrarchiu⁶, ktorá zabezpečila najmä kontrolu výkonu cisárskej moci, ale aj zefektívnila správu štátu. Jej dôsledkom bolo aj rozdelenie Rímskej ríše na dve časti, Západorímsku ríšu a Východorímsku ríšu⁷. Bližšie sa ňou ale budeme zaoberať v nasledujúcich častiach nášho článku.⁸

Poslednou významnou reformou bola reorganizácia administratívnej správy ríše, pričom v rámci nej bola oddelená civilná a vojenská správa a zároveň sa obe tieto správy stali

³ Názov obdobia môžeme odvodiť z latinského *Dominus et deus* = pán a boh, pričom práve toto označenie, aj keď len na krátke obdobie, vystihovalo postavenie rímskeho cisára v období dominátu.

⁴ Domnievame sa, že k snahe nielen získať moc, ale ju aj obmedziť a kontrolovať, mohla viesť Diokleciána práve historická skúsenosť s vládou prvých cisárov v období principátu. Vláda prvého cisára, Augusta, totiž bola hodnotená pozitívne a aj všetci ďalší dobrí cisári až po Diokleciána svoju vládu porovnávali práve s tou Augustovou. Vláda ďalších cisárov však bola hodnotená negatívne. V zásade môžeme tvrdiť, že z Augustovej dynastie už bol pozitívne hodnotený len cisár Claudius. Vlády zvyšných cisárov, teda Tiberia, Caligulu a Nera, boli hodnotené skôr negatívne.

⁵ SOUTHERN, P. *The Roman Empire from Severus to Constantine*. Londýn: Routledge, 2001.

⁶ Štvorvládie.

⁷ Považujeme ale za dôležité spomenúť, že rozdelenie ríše bolo len administratívne a zo štátoprávneho hľadiska išlo stále o jediný štát. Aj keď Diokleciánov nástupca, Konštantín I. Veľký, potvrdil rozdelenie ríše aj založením nového hlavného mesta Východorímskej ríše, Konštantínopolu, ani po jeho vláde nemôžeme považovať tieto dve časti za samostatné štáty. O určitom oddelení týchto celkov môžeme hovoriť až po smrti cisára Theodosia I. v roku 395 n. l., kedy už fungovali pomerne samostatne, no stále boli oba chápané spoločne ako Rímska ríša.

⁸ BURY, J. B. et al. *History of the Later Roman Empire: From the Death of Theodosius I to the Death of Justinian (Volume 1)*. New York: Dover Publications, 2011.

centralizovanejšími, než v období principátu, čo súvisí najmä s posilnením moci panovníka a stratou moci republikánskych orgánov.⁹

Odstránenie diarchie rímskej ústavy v období dominátu

Najvýznamnejšími zmenami, ktoré stáli pri zrode dominátu, bolo najmä odstránenie diarchie cisára a republikánskych orgánov a následné zavedenie tetrarchie. Preto, aby sme mohli komplexne charakterizovať rímsku ústavu v období dominátu, musíme sa zaoberať práve týmito reformami. Poukazujeme tiež na to, že aj tetrarchia bola unikátnym¹⁰, dovtedy v antickom svete neznámym, vynálezom Rimanov.

Ako sme uviedli, prvým krokom, ktorý viedol k vzniku dominátu, bolo odstránenie diarchie, dôsledkom čoho boli výrazné zásahy do pretrvávajúcej republikánskej ústavy. V zásade môžeme tieto zmeny súhrnne charakterizovať tak, že republikánske orgány, teda senát, ľudové zhromaždenia a magistráti, stratili svoju autonómiu a stali sa len vykonávateľmi cisárovej vôle, rovnako ako v období rímskeho kráľovstva. Čo sa týka jednotlivých republikánskych orgánov, zmeny najvýraznejšie zasiahli ľudové zhromaždenia, ktoré zanikli úplne. Senát sa stal orgánom, ktorý len formálne schvaľoval konanie cisára a aj jeho najvýznamnejšie oprávnenie, ktorým bolo právo voliť nového cisára a ktoré si senát zachoval počas celého dominátu, bolo len formálne a v podstate úplne závislé od vôle cisára alebo armády. Navyše, už niekoľko rokov po vzniku dominátu bolo postavenie senátu ešte viac oslabené zriadením druhého senátu vo Východorímskej ríši cisárom Konštantínom I. Veľkým, čím bola právomoc oboch senátov v podstate obmedzená na lokálnu úroveň.¹¹

O niečo zložitejším vývojom prešli magistráti, keďže tí tvorili celú sústavu úradníkov rímskej republiky. Plebejský tribunát, cenzúra a edilita zrejme zanikli ešte v priebehu principátu a teda v období dominátu už existovali len konzulát, prétura a kvestúra.¹² Samozrejme, zanikol aj úrad principa, ktorý by sme teoreticky tiež mohli považovať za magistratúru.

⁹ VYŠNÝ, P. *Svetové dejiny štátu a práva*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2017.

¹⁰ Zaujímavým zároveň je, že v podstate podobný princíp „prípravy“ panovníka, aký obsahovala tetrarchia, môžeme nájsť aj na našom území v podobe Nitrianskeho kniežatstva, ktoré slúžilo k „príprave“ budúcim panovníkom Veľkej Moravy a Uhorska.

¹¹ ABBOTT, F. F. *A History and Description of Roman Political Institutions*. Boston: Ginn & Company, 1901

¹² VYŠNÝ, ref. 9.

Konzulát zastávali vždy dvaja úradníci, pričom od vlády Konštantína I. Veľkého jeden sídlil v hlavnom meste Západorímskej ríše, v Ríme a druhý v hlavnom meste Východorímskej ríše, v Konštantínopole. Toto rozdelenie bolo dané ich právomocou, keďže ich jedinou významnou úlohou bolo predsedieť senátu. Konzulov menoval samotný cisár. Hlavnou úlohou prétorov a kvestorov bolo najmä usporadúvať a finančne zabezpečovať¹³ verejné hry, aj keď prétori si zachovali aj veľmi obmedzenú súdnu právomoc. Voľba prétorov a kvestorov bola v kompetencii senátu, ale aj táto jeho právomoc bola taktiež veľmi obmedzená, nakoľko voľba podliehala súhlasu cisára.¹⁴

Vzhľadom na obmedzenie právomocí republikánskych orgánov je prirodzené, že táto právomoc prešla na iný orgán, ktorým bol cisár. Samozrejme, cisár tieto právomoci nevykonával sám, ale prostredníctvom cisárskych orgánov, ktoré mu podliehali a svoju právomoc odvodzovali od jeho. Právomoc cisára v období dominátu pritom môžeme vôbec po prvý krát v rímskej histórii¹⁵ označiť za absolútnu a ničím neobmedzenú. Pritom *de iure* v podstate žiadna zmena nenastala a právomoc cisára v období dominátu bola stále založená na impériu principa¹⁶, spájajúceho prokonzulské impérium a tribúnsku potestas. Absolutizácia právomoci teda nastala *de facto* obmedzením právomoci ostatných orgánov, ako aj faktickým ovládnutím senátu cisárom. Zároveň mal cisár právomoc vydávať rôzne právne normy a vďaka svojmu impériu mal najvyššie postavenie aj v rámci miestnej správy, keďže mu podliehali všetci ostatní úradníci.¹⁷

Ako sme uviedli, mnohé právomoci cisár delegoval na cisárske orgány, z ktorých niektoré sa zachovali z obdobia principátu. Patrili k nim cisárska rada, ktorej predsedal cisár a ktorá mu pomáhala pri výkone jeho súdnej právomoci, ako aj pri vydávaní právnych noriem a cisárska kancelária, ktorá zabezpečovala chod cisárstva, respektíve úradu cisára.¹⁸

Zmeny sa ale dotkli najmä cisárskych úradníkov, ktorých počet sa zvýšil a zároveň sa zmenil aj spôsob ich obsadzovania, keďže v tomto období bol výkon týchto funkcií stotožňovaný s osobnými službami cisárovi a zároveň bol systém úradov prísne hierarchický. K úradníkom v období dominátu patrili: *quaestor sacri palatii*¹⁹, ktorého

¹³ Zachoval sa pritom republikánsky zvyk, že tieto hry magistráti platili z ich vlastného majetku. Pravdepodobne aj preto bola zavedená povinnosť prijať úrad, aby sa tak zabezpečilo obsadenie magistratúr a zároveň aj financovanie týchto udalostí.

¹⁴ KRÁL, J. *Státní zřízení římské*. Praha: Jednota českých filologů, 1921.

¹⁵ Pomerne blízko k neobmedzenej a absolútnej moci mala aj moc kráľa v období rímskeho kráľovstva, avšak táto bola obmedzená reálnou mocou senátu, ako aj platnými zákonmi, ktoré nemohla prekročiť.

¹⁶ Bližšie pozri predchádzajúce články série.

¹⁷ ABBOTT, ref. 11.

¹⁸ BLEICKEN, J. *Augustus. The Biography*. s. l.: Penguin Books, 2016.

¹⁹ Z lat. = kvestor posvätného paláca.

hlavnou úlohou bola príprava právnych aktov cisára, ako aj zabezpečovanie cisárovej administratívy, *magister officiorum*²⁰, ktorý riadil a kontroloval činnosť cisárskeho personálu, ako aj cisárskych orgánov, *praepositus sacri cubiculi*²¹, ktorého úlohou bolo riadenie chodu cisárovej domácnosti a jeho služobníkov, *comes sacrarum largitionum*²², ktorý sa staral o štátnu pokladnicu a *comes rerum privatarum*²³, ktorý mal na starosti cisárovu súkromnú pokladnicu.²⁴

Zavedenie tetrarchie rímskej ústavy v období dominátu

Druhou významnou zmenou, ktorú Dioklecián zaviedol, bola tetrarchia, vzťahujúca sa na vládu cisára. Ako sme už uviedli, tento systém umožňoval efektívne spravovať rozsiahly štát, ako aj do istej miery kontrolovať výkon moci panovníka a pripravovať budúcich panovníkov na vládu. Opätovne išlo o dômyselný a efektívny experiment Rimanov, ktorý fungoval pomerne dobre²⁵, pričom sa uplatňoval s menšími výnimkami až do zániku Západorímskej ríše, kedy stratil svoje opodstatnenie. Je ale potrebné podotknúť, že tetrarchia sa v neskoršom období uplatňovala rôzne, pričom typickou bola vždy vláda viacerých panovníkov, ale nie vždy v pôvodne danom počte.²⁶

Základom pre vznik tetrarchie bolo rozdelenie Rímskej ríše na dva relatívne samostatné celky, Západorímsku ríšu a Východorímsku ríšu. Toto rozdelenie vykonal ešte Dioklecián, skôr ako dočasné riešenie, a potvrdil ho Konštantín I. Veľký, ktorý vybudoval nové hlavné mesto pre Východorímsku ríšu, Konštantínopol. Definitívne sa ale toto rozdelenie ustálilo až počas vlády Theodosia I. Napriek tomuto rozdeleniu bola Rímska ríša navonok unitárnym štátom a tieto dva celky boli vo svojej podstate len vnútorným, administratívnym, členením.²⁷

Systém tetrarchie spočíval v rozdelení vlády, a teda aj cisárskej právomoci, medzi štyri osoby, ktoré boli ďalej organizované do dvojíc. Ústrednú právomoc mal cisár, ktorý sa označoval titulom Augustus. Cisár si následne vyberal svojho spolu-panovníka, ktorý sa tiež označoval titulom Augustus a tiež mal všetku cisársku právomoc. Túto právomoc ale

²⁰ Z lat. = pán (cisárskych) úradov.

²¹ Z lat. = predstavený posvätnéj spálne.

²² Z lat. = správca posvätnéj štedrosti (štátnej pokladnice).

²³ Z lat. = správca súkromného bohatstva (súkromnej pokladnice).

²⁴ VYŠNÝ, ref. 9.

²⁵ Systém, ktorí vymysleli, mohol teoreticky fungovať aj perfektne, avšak bol príliš závislý od vhodného obsadenia všetkých štyroch najvyšších úradov, čo sa im väčšinou nepodarilo.

²⁶ BURY, ref. 8.

²⁷ SOUTHERN, ref. 5.

mali obaja Augustovia iba *de iure*, vzhľadom na to, že sa vychádzalo z predpokladu jednotnosti Rímskej ríše, avšak *de facto* každý z nich vykonával svoju právomoc len vo svojej časti ríše, pričom cisár túto právomoc spravidla vykonával vo Východorímskej ríši, ktorá bola v tom čase ekonomicky a politicky silnejšou časťou ríše, a spolu-panovník v Západorímskej ríši. Z pohľadu práva však išlo pravdepodobne o kolegov v republikánskom zmysle, teda uplatňovaný mohol byť napríklad princíp kolegiality, ako aj princíp intercesie.²⁸

Dvojicu Augstov dopĺňala dvojica ich zástupcov, ktorí sa označovali titulom Caesar²⁹. Títo zástupcovia síce nemali žiadnu právomoc zverenú ústavou, reálne ale zastupovali oboch panovníkov a teda vykonávali ich právomoc. Boli v podstate nadradení všetkým ostatným orgánom, ale, samozrejme, každý Caesar bol podriadený ktorémukoľvek Augustovi. Rovnako ako panovníci aj každý Caesar spravidla vykonával svoj úrad len v jednej časti ríše, aj keď z právneho hľadiska zrejme aj medzi nimi platil princíp kolegiality. Význam Caesarov ale spočíval najmä v ich príprave na panovanie, keďže funkciu Caesara zvyčajne zastával nástupník Augusta a po jeho smrti sa stal novým panovníkom.³⁰

Ďalší vývoj rímskej ústavy v období dominátu po zánik Východorímskej ríše

Tetrachia, prakticky bez výraznejších zmien, pretrvala až do zániku Západorímskej ríše, kedy stratila svoje opodstatnenie a ústavné zriadenie dominátu pretrvalo ešte o niekoľko storočí dlhšie vo Východorímskej ríši, kde sa postupne začalo meniť na osobitný typ stredovekého feudálneho zriadenia. Jedinou výraznejšou zmenou v období do zániku Západorímskej ríše, ktorá však nemala ústavnoprávny presah vo vzťahu k štátnemu zriadeniu, bolo povolenie kresťanstva cisárom Konštantínom I. Veľkým a jeho následné vyhlásenie za štátne náboženstvo cisárom Theodosiom I.³¹

Môžeme konštatovať, že rímske verejné právo, vo vzťahu k ďalšiemu ústavnému vývoju európskych štátov, má značný význam len po zánik Západorímskej ríše. Tá definitívne zanikla v roku 476 n. l., keď jej hlavné mesto, Rím, dobyli germánske kmene na čele

²⁸ KRÁL, ref. 14.

²⁹ Dovoľme sa poukázať na pomerne zaujímavú skutočnosť, že Rimania pravdepodobne vnímali historický význam dvoch najväčších rímskych občanov, Octaviana Augusta a G. I. Caesara presne opačne, ako stredoveká a novoveká spoločnosť. Kým od stredoveku prakticky až do súčasnosti považujeme za významnejšieho Caesara, Rimania považovali za významnejšieho práve Augusta.

³⁰ ABBOTT, ref. 11.

³¹ TUREČEK, ref. 2.

s Odoakarom, ktorý zvrhol posledného západorímskeho cisára Romula Augusta³². Aj keď nešlo o definitívny zánik rímskeho verejného práva na území Západorímskej ríše, pretože Germáni rímsku štátnu organizáciu v podstate prevzali a fungovala ešte niekoľko storočí, ale v tomto období sa už rímske verejné právo nevyvíjalo, len postupne pretváralo do feudálneho práva pod vplyvom novo vzniknutých štátov raného stredoveku.³³

Rímska ústava ale v nezmenenej podobe pretrvala aj vo Východorímskej ríši, ktorá bola v tom čase len druhou časťou Rímskej ríše. Nemôžeme teda v podstate hovoriť ani o nástupníctve, keďže *de facto* aj *de iure* išlo stále o rovnaký štát, len s podstatne zmenšeným územím.³⁴ Toto dejinné obdobie Rímskej ríše ale už nie je pre náš právny priestor až tak zaujímavé, keďže rímsky ústavný systém sa v tomto období už vyvíjal pomerne samostatne a jeho vplyv na ústavné systémy európskych štátov bol zanedbateľný. Napriek tomu ho, v snahe zachovať komplexnosť problematiky, aspoň stručne, popíšeme.

V zásade môžeme uviesť, že dejinný vývoj Východorímskej ríše pokračoval plynule aj po zániku západnej časti ríše a až do 7. storočia sa v ňom v zásade nič podstatné nezmenilo. Od 7. storočia ale dochádza k postupným zmenám, ktoré na jednej strane ovplyvnili ústavný vývoj štátu a jeho prechod k feudálnemu štátu osobitného typu a na strane druhej ovplyvnili aj jeho sociálnu organizáciu štátu. Tieto zmeny spôsobila najmä silnejúca prevaha gréckeho obyvateľstva, ako aj neudržateľnosť starovekého otrokárskeho systému Rímskej ríše. Postupne sa stal z Východorímskej ríše feudálny štát a vznikali aj nové vrstvy obyvateľstva typické pre stredovek, najmä šľachta a duchovenstvo. Čo bolo ale typické právo pre osobitný typ feudálneho štátu v ríši, vznikla aj tretia, úradnícka, vrstva. Táto zmenená spoločenská organizácia pretrvala počas celého stredoveku až do zániku Východorímskej ríše.³⁵

Rovnaký vývoj sledovali aj ústredné štátne orgány, ktoré sa po zániku Západorímskej ríše v podstate zachovali a jedinou zmenou bolo odstránenie tetrarchie, ktorá stratila význam. Výraznejšie zmeny nastali až v 7. storočí a súviseli tiež s pretvorením ústavného systému na osobitný feudálny typ. Zanikli všetky republikánske magistratúry a zachoval sa už len senát. Cisár si ponechal celú svoju právomoc, ale pod vplyvom prevládajúceho gréckeho

³² Zaujímavosťou je, že meno posledného západorímskeho cisára bolo spojením mien prvého rímskeho kráľa, Romula a prvého rímskeho cisára, Octaviana Augusta.

³³ KRÁL, ref. 14.

³⁴ Samotná Východorímska ríša sa po zániku Západorímskej ríše naďalej považovala za Rímsku ríšu a jej obyvatelia za Rimanov. Rovnaký názor v podstate zastávali aj európske štáty, ktoré takto daný štát vnímali počas celého stredoveku až do jeho zániku. Dnes zaužívaný názov „Byzantská ríša“, ktorý v podstate mylne evokuje, že by mohlo ísť o iný, prípadne nástupnícky, štát, bol vytvorený až v novoveku.

³⁵ PUCHOVSKÝ, J. Byzancia. In: VYŠNÝ, P. et al. *Svetové dejiny štátu a práva*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2013.

obyvateľstva sa už netituloval ako Augustus, ale ako *Basileus*³⁶. Zároveň zanikli aj všetky cisárske orgány, ktoré nahradilo šesťdesiat úradníkov označovaných ako logothéti, na ktorých čele stál od 12. storočia tzv. veľký logothét.³⁷

Existencia Rímskej ríše sa vďaka jej východnej časti predĺžila o celé tisícročie a pretrvala tak až do konca stredoveku. Aj keď dejiny verejného práva Východorímskej ríše od 5. storočia už nie sú pre západnú civilizáciu až také podstatné, význam jej existencie je nepopierateľný. Stala sa totiž akousi schránkou, ktorá pre nás zachovala rímske dedičstvo a kultúru. Vďaka cisárovi Justiniánovi I. sa napríklad zachovalo rímske súkromné právo v jeho najznámejšej kodifikácii, v súčasnosti známej ako *Corpus Iuris Civilis*. Cisár Michail III. zas priamo ovplyvnil aj slovenské dejiny prostredníctvom misie sv. Konštantína a Metoda na Veľkej Morave. Dejiny Rímskej ríše, nerozlučne previazané so západnou civilizáciou, so tak končia spolu so zánikom Východorímskej ríše dňa 29. mája 1453 dobytím Konštantínopolu Osmanmi.

Zhrnutie

V rámci tretieho článku série Rímska ústava obdobia cisárstva sme sa komplexne venovali Diokleciánovým reformám, ktoré viedli k poslednej zmene štátneho zriadenia Rímskej ríše z principátu na dominát, ako aj ústave obdobia dominátu, ktorá týmito reformami vznikla. Podrobne sme sa venovali najmä jej najvýraznejšiemu prvku, tetrarchii, ktorá bola ďalším z unikátnych vynálezov Rimanov. Následne sme poskytli krátky exkurz ďalšieho dejinného vývoja rímskej ústavy a rímskeho štátu až do zániku Východorímskej ríše v roku 1453.

Veríme, že aj v tomto článku sme preukázali význam rímskej ústavy ako celku, vrátane obdobia cisárstva. Rímsku ústavu považujeme za dosiaľ neprekonaný vynález, schopný pružne reagovať na spoločenskú, hospodársku a politickú situáciu, ako aj na rôzne vnútroštátne či zahraničné hrozby, oveľa efektívnejšie, ako súčasné, písané, ústavy. Myslíme si, že je to z toho dôvodu, že rímska ústava ako ústava nepísaná bola integrálnou súčasťou rímskeho štátu a jej zmeny boli vždy aspoň čiastočne vyvolané aj dejinným vývojom a nie len úmyslom ústavodarcu. Rimanom však nemožno uprieť ani právne majstrovstvo, ktoré opakovane preukazovali ako v súkromnom, tak aj vo verejnom práve. Každá reforma rímskej ústavy totiž priniesla niečo nové, dovtedy neexistujúce.

³⁶ Z gr. = kráľ.

³⁷ PUCHOVSKÝ, ref. 35.

Rímska ústava dominátu pritom sledovala rovnaký vývoj, ako ústava principátu, keďže bola taktiež reakciou na prehľbujúcu sa krízu rímskeho štátu. Rovnako ako ústava principátu vo svojej podstate, v ponímaní súčasnosti, urobila krok späť a opätovne posilnila monarchickú zložku na úkor demokratickej. Urobila to ale opäť spôsobom, ktorý bol vo svojej podstate pokrokový, keď na jednej strane rozšírením právomoci cisára zefektívnila správu štátu, no na strane druhej túto právomoc ochránila pred zneužitím opätovným zavedením kolegiality v rámci tetrarchie. Navyše, rovnako ako ústava principátu, aj ústava dominátu bola do veľkej miery len reakciou na aktuálnu krízu, ktorá sa ukázala ako prospešná, nakoľko zabezpečila Rímskej ríši ďalšiu tisícročnú existenciu. Záverom by sme radi uviedli, že aj rímska ústava v období dominátu bola rovnako unikátna, ako tie predchádzajúce. Rovnako ako ústava principátu ubrala časť slobody rímskemu ľudu, no opäť ho zachránila pred zánikom. Taktiež sa stala zdrojom inšpirácie mnohých neskorších ústavných systémov a nemálo podnetov môže poskytnúť aj súčasným ústavným systémom. Najvýznamnejšími a najpokrokovjšími časťami všetkých rímskych ústav, ako aj ich presahom do neskorších ústavných systémov, sa ale budeme podrobne zaoberať v nasledujúcom, poslednom, článku tejto série.

Zoznam bibliografických odkazov:

- ABBOTT, F. F. *A History and Description of Roman Political Institutions*. [online]. Boston: Ginn & Company, 1901. 437 s. [cit. 17. 5. 2019]. Dostupné na internete: <https://ia600309.us.archive.org/18/items/historydescripti00abbouoft/historydescripti00abbouoft.pdf>. ISBN neuvedené.
- BLEICKEN, J. *Augustus. The Biography*. s. l.: Penguin Books, 2016. 771 s. ISBN 978-0140-29482-8.
- BURY, J. B. *History of the Later Roman Empire: From the Death of Theodosius I to the Death of Justinian (Volume 1)*. New York: Dover Publications, 2011. 512 s. ISBN 978-0486-20398-0.
- KRÁL, J. *Státní zřízení římské*. Praha: Jednota českých filologů, 1921. 304 s. ISBN neuvedené.
- SOUTHERN, P. *The Roman Empire from Severus to Constantine*. Londýn: Routledge, 2001. 414 s. ISBN 978-0415-23944-8.
- TUREČEK, J. et al. *Světové dějiny státu a práva ve starověku*. Praha: Orbis Praha, 1963. 637 s. ISBN neuvedené.

VYŠNÝ, P. *Svetové dejiny štátu a práva*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2017. 224 s. ISBN 978-80-568-0023-2.

PUCHOVSKÝ, J. Byzancia. In: VYŠNÝ, P. et al. *Svetové dejiny štátu a práva*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2013. 319 s. ISBN 978-80-8082-733-5.

Regrutová, Lenka: Pôvodná televízna dramatická tvorba pre deti a mládež na Slovensku¹

(recenzia)

Adam Hnat

Už od úplných začiatkov televízneho vysielania na Slovensku bola pôvodná dramatická tvorba pre deti a dospelujúce publikum pravidelnou súčasťou programovej štruktúry. Aj napriek obmedzeným technologickým možnostiam v počiatkoch televízie, si televízny tvorcovia uvedomovali vplyv televízie na detského diváka a preto prichádzali s programami, ktoré mali byť čo najviac komplexné. Programy pre deti a mládež predstavujú špecifický druh umenia, ktoré by malo pracovať s dieťaťom ako tvorivým partnerom a nie ako pasívnym prijímateľom čo možno vidieť v mnohých súasných pop kultúrnych textoch.

Detskému divákovi by malo byť v dostatočnej miere, v rámci programov jemu určených, umožnené využiť obrazotvornosť. Publikácia s názvom Pôvodná televízna dramatická tvorba pre deti a mládež na Slovensku sa zameriava na zmapovanie vývinových tendencií slovenskej televíznej drámy pre deti a mládež v 60. až 80. rokoch 20. storočia. V úvodnej kapitole autorka definuje teoretické pojmy potrebné pre uvedenie do problematiky. Na základe pramenných zdrojov určuje charakter televíznej tvorby pre deti a mládež s osobitným zreteľom na vymedzenie semiotických aspektov danej tvorby, ako aj na vymedzenie jednotlivých žánrov a opis dramaturgických postupov vzniku dramatických titulov v televízii. Vlastný výskum je zameraný na pôvodnú dramatickú tvorbu pre deti a mládež, ktorá je výsledkom umeleckej tvorby Slovenskej televízie. Výsledky výskumu sú v publikácii interpretované v troch hlavných kapitolách, pričom tie postupne analyzujú databázu dramatických diel vysielaných v televízii od 60. do 80. rokov 20. storočia.

V týchto častiach využíva autorka okrem pramenných zdrojov aj informácie od televíznych tvorcov, ktorí boli najmä v minulosti aktívnou súčasťou produkcie rozličných žánrov televíznej drámy pre deti a mládež. Úvod jednotlivých častí je tvorený zasadením čitateľa do historicko-spoločenského kontextu, v ktorom vznikala televízna tvorba pre deti na Slovensku, a ktorý určoval jej charakter. Každá z kapitol má rovnakú, presne definovanú štruktúru, ktorá rozdeľuje text do jednotlivých podkapitol na základe vybraných formátov a žánrov

¹ REGRUTOVÁ, Lenka. *Pôvodná televízna dramatická tvorba pre deti a mládež na Slovensku. Kontext 60. – 80. rokov 20. storočia*. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2018. ISBN 978-80-555-2163-3.

(rozprávka, hra pre deti, hra pre mládež, seriál pre deti a mládež a film pre deti a mládež). Jednotlivé podkapitoly sú analýzou štruktúry, obsahu, estetickej kvality, tematickej bázy a axiologických aspektov vybraných popisovaných diel, ktoré boli podľa slov autorky poskytnuté z televíznych archívov RTVS. Takmer tretina obsahu práce je tvorená sumárom údajov televíznych tituloch dramatickej tvorby určenej pre deti a mládež v jednotlivých desaťročiach. Ten obsahuje informácie o dielach (rok vzniku, žáner, scenár, dramaturg réžia atď.), ktoré boli získané v archívoch RTVS.

Z výskumu vyplýva, že televíznym tvorcom už od počiatku vysielania záležalo na kvalite diel pre deti a mládež a preto možno v oblasti pôvodnej televíznej tvorby pozorovať texty s nadčasovým charakterom a vysokou výpovednou hodnotou. Taktiež možno konštatovať, že *„až na niekoľko nezmyslených zásahov predstavovala oblasť televíznej tvorby pre deti a mládež pomerne slobodný priestor a na rozdiel od tvorby pre dospelých vznikalo menej tendenčných titulov“*.

Obsahovým zameraním a vhodnou voľbou a výberom tém jednotlivých častí prezentovanej práce sa podarilo vytvoriť zaujímavý, prínosný a v mnohom i prekvapujúci informačný dokument. Uvedené výsledky a informácie potvrdzujú, aký veľký význam má televízna tvorby pre deti a mládež. Publikácia je určená pre odbornú verejnosť.

Rusnák, Juraj (ed.): Elektronický mediálny text a detské publikum¹

(recenzia)

Erika Šusteková

Vysokoškolská učebnica Juraja Rusnáka a kolektívu *Elektronický mediálny text a detské publikum* bola vydaná v roku 2018 v rámci grantového projektu KEGA 4/2016 s rovnomenným názvom ako výstup riešenia tohto trojročného grantu. Problematika, ktorou sa publikácia zaoberá je v dnešnej dobe, azda viac než kedykoľvek predtým, aktuálna, naliehavá a významná, predovšetkým v kontexte neustále sa meniaceho mediálneho priestoru, globalizácie a čoraz markantnejšieho vplyvu nových médií. O to viac je benefitom publikácie fakt, že všetky tieto prvky zohľadňuje v kontexte pravdepodobne najzraniteľnejšej časti mediálneho publika – detí.

Publikácia je rozdelená do 9 primárnych častí, ktoré dopĺňa úvod ako stručné načrtnutie dôvodov na riešenie danej tematiky, a záver, v ktorom zas autori pomerne komplexne vytyčujú najpodstatnejšie zistenia a závery svojho skúmania. Každá z 9 hlavných kapitol je vo svojej podstate veľmi dobre čitateľná aj samostatne, spolu však tvoria komplexný obraz danej problematiky, akcentovaný citáciami zo širokej palety odbornej literatúry i praktickými príkladmi zo zahraničia i slovenského mediálneho prostredia. Každá kapitola je zakončená „zhrnutím“ obsahujúcim najrelevantnejšie aspekty riešenej témy a „námetmi a úlohami“, ktoré obsahujú otázky autorov podnecujúce širšiu diskusiu i kritické premýšľanie o téme.

Prvá časť je venovaná špecifikám vnímania mediálnej produkcie detským publikom a trendom v rozhlasovom a televíznom programovaní, ktoré ovplyvňujú tradičné prístupy, druhá kapitola pojednáva o terminologických východiskách mediálnej gramotnosti a mediálnej výchovy, legislatívnych rámcach na rozvíjanie mediálnej gramotnosti na Slovensku i v zahraničí, venuje sa mediálnej gramotnosti v primárnom vzdelávaní i v rodine, a to všetko v kontexte detského programmingu ako potenciálneho nástroja na rozvoj mediálnej gramotnosti. Tretia časť sa zaoberá teoretickými východiskami tvorby relácií podporujúcich poznávanie sveta, novými trendmi v smere rozhlasovej a televíznej dokumentaristiky a analyzuje vzdelávacie a informačno-poznávacie relácie pre detské publikum z hľadiska prístupu a vývojových trendov a zároveň dáva do súvisu poznávanie sveta prostredníctvom elektronických médií a zobrazovanie násilia v rozhlase, TV a na

¹ RUSNÁK, Juraj, ed., 2018. *Elektronický mediálny text a detské publikum*. Prešov: Filozofická fakulta PU v Prešove, 2018. ISBN 978-80-555-2090-2.

internete. V nadväznosti na elektronický mediálny text ako sprostredkovateľa reality pokračuje aj štvrtá kapitola, ktorá o ňom pojednáva ako o determinante estetickej skúsenosti detského diváka. Okrem toho sa autori venujú vkusu a estetike vo vnímaní produktu spotrebiteľom a „hedonistickému produktu“ založenom na empirických a emočných hodnotách, estetike v oblasti marketingu, konceptu vkusu a v kontexte primárnej témy i percepcii, spracovaniu informácií a mediálnej gramotnosti. V piatej časti autorka charakterizuje detské publikum ako súčasť mediálnej šírenej popkultúry z hľadiska vývinovej psychológie, venuje sa taktiež pojmu „multitasking“ a jeho vplyvu na detského diváka, úlohe modelov a vzorov v živote dospievajúcich a ich mediálnu prezentáciu a reflexii mládežníckych subkultúr v programmingu elektronických médií. Šiesta časť je venovaná rozhlasu a sústreďí sa na súčasnú podobu rozhlasovej a dramatickej tvorby pre deti a mládež, pričom približuje žánre a hodnotí súčasný stav v tomto smere na Slovensku. V siedmej kapitole sa autorka v nadväznosti na predchádzajúcu kapitolu venuje podobným aspektom v televíznom vysielaní so zreteľom na podoby dramatickej tvorby, analyzuje večerné vysielanie pre deti v súčasnosti a predstavuje možnosti využitia dramatickej televíznej tvorby v edukácii. Ôsma kapitola sa zameriava na využitie elektronickej mediálnej produkcie v primárnom vzdelávaní, pojednáva o postavení médií v edukačnom procese a prináša výsledky prieskumu záujmov žiakov základných škôl pri sledovaní televízie. Posledná deviata časť sa venuje primárne multimedialnej a online produkcii pre detské publikum, pričom je táto kapitola najstručnejšia a prináša poznatky o rozvoji digitálnych médií a internetu, interaktívnych formách v elektronických médiách.

Na základe úvodu publikácie by čitateľ očakával väčšiu sústredenosť autorov jednotlivých častí práve na nové médiá a internet, ktorý veľmi radikálnym spôsobom mení mediálny priestor a kniha sústrediaca sa výhradne na túto problematiku by bola na Slovensku veľkým prínosom. V skutočnosti sa však tejto tematike primárne venuje len posledná, obsahovo najstručnejšia kapitola, v ostatných sa nové médiá spomínajú skôr ako „doplnok“ k hlavným prúdom – televízii a rozhlasu. Pritom tvrdenie, že drvivá väčšina detského publika v dnešnej dobe prichádza primárne do kontaktu s elektronickým mediálnym textom najmä prostredníctvom internetu, nie je vôbec prehnané, ba naopak. Od publikácie z roku 2018 by preto čitateľ očakával, že sa zameria práve na túto sféru. Napriek tomu je však vysokoškolská učebnica tohto typu vítaným zdrojom informácií využiteľných aj v oblasti skúmania mediamatiky a kultúrneho dedičstva.

21. zasadnutie Národnej komisie pre služby Slovenskej národnej knižnice v Martine

12. – 13. jún 2019

Katarína KIANICOVÁ

(správa z podujatia)

V čase od 12. do 13. júna 2019 sa konalo v priestoroch Slovenskej národnej knižnice v Martine už 21. zasadnutie Národnej komisie pre služby. Nosnou bola téma „*Knižnice bez bariér*“ – poskytovanie knižničných služieb pre špecifických resp. znevýhodnených používateľov.

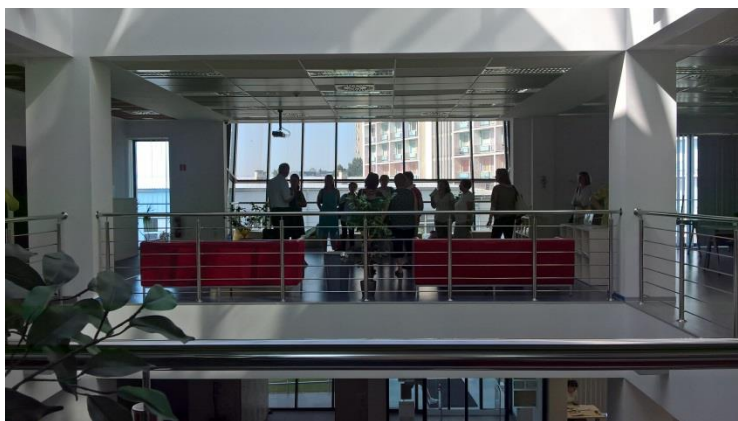
Katedra mediamatiky a kultúrneho dedičstva – ako katedra, kde sa študujú knižnično-informačné štúdiá sa zapojila s príspevkom: „*Príspevok študentov MKD k problematike knižničných služieb pre znevýhodnených používateľov*.“ Predstavili sme im výsledky dvoch praktických častí záverečných prác našich študentov.

Prvá predstavovaná záverečná práca mala názov „*Knižničné služby pre znevýhodnených návštevníkov*“, autorkou bola Jana Šebestová, ktorá ašpirovala touto témou na magisterský titul v roku 2012. Jej záverečnú prácu som vybrala z dôvodu komplexnosti a z dôvodu, že samostatne spravila prieskum, kde riešila problematiku všetkých znevýhodnených používateľov knižničných služieb (čiže zdravotne znevýhodnení – zrakovo, telesne, sluchovo, rečovo, mentálne a sociálne znevýhodnení – sociálne slabšie skupiny – seniori, nezamestnaní a pod.). Pracovala so vzorkou 126 knižníc z celej SR rôzneho zamerania a zistila, že nie všetky knižnice evidujú takýto typ používateľov, že v knižniciach sa vyskytujú aj pomôcky pre špecifických používateľov (aj keď v minimálnej miere), a že pripravenosť knihovníkov na prácu s takýmto znevýhodneným používateľom je drvivou nízka (napr. znalosť posunkovej reči, znalosť Braillovho písma).

Druhou záverečnou prácou, ktorú sme prezentovali, bola diplomová práca Marka Müllera s názvom „*Doplňkové služby knižníc pre nevidiacich*“, ktorá bola obhájená v roku 2018. Autor v nej vytvoril inštruktážne videá pre prácu s digitálnou knižnicou a celkovo webovou stránkou Slovenskej knižnice pre nevidiacich Mateja Hrebendu v Levoči. Tieto inštruktážne videá sa v súčasnosti v danej knižnici využívajú v bežnej praxi. Do odborného pléna sme dali výzvu, že ak by akákoľvek knižnica potrebovala pomôcť s nejakými praktickými

záležitosťami, naši študenti sú im v rámci svojich záverečných prác plne k dispozícii, pretože je pre nás dôležitou prioritou prepájanie s praxou.

Podujatia sa zúčastnilo približne tridsať ľudí. Veľmi malé percento z toho bolo mladých ľudí okolo 30 rokov. Priemerný vek mohol byť okolo 50 rokov. Ukazuje to na to, že pozícia knihovníka nie je príliš vábivá pre mladých ľudí – na druhej strane sú to poväčšine miesta, kde je fluktuácia zamestnancov nízka. Niektorí knihovníci mali medzi sebou svojich mladých kolegov a boli radi, že niekto taký mladý sa chce venovať tomuto povolaniu. Postrehli sme, že títo „starší“ knihovníci majú záujem posunúť svoje vedomosti ďalej. Ich prioritnou oblasťou komunikácie však stále zostáva osobná komunikácia, ktorú uprednostňujú pred elektronickou komunikáciou.

Program zasadnutia bol zostavený tak, že v prvý deň bolo doobeda 6 príspevkov a poobede dva príspevky. Ráno bola prehliadka s názvom „Vzácne tlače z historického fondu SNK“ a prehliadka knižnice, kde Mgr. Janka Cabadajová predstavila vzácne tlače z historického fondu SNK a neskôr nás pracovníčky SNK previedli cez jednotlivé študovne SNK. Poobede sa uskutočnila komentovaná prehliadka Národného cintorína a nasledovala spoločná večera, ktorá bola ukončená divadelným predstavením v Slovenskom komornom divadle Martin – v Národnom dome s názvom „Ostrov“

Druhý deň sme začali príjemnou exkurziou v priestoroch Akademickej knižnice a audiovizuálneho strediska Jesseniovej fakulty v Martine, Univerzity Komenského v Bratislave. Prešli sme jednotlivými pracoviskami a študovňami. Pani vedúca nám ukázala priestory a spôsoby, akými sa poskytujú knižničné služby u nich v knižnici. Následne sme sa vrátili do priestorov SNK, kde nám v diskusii odpovedala na otázky z oblasti GDPR právnička SNK, pani Ing. Barbora Belianska. Zasadnutie končilo diskusiou a zreferovaním toho, čo má každá knižnica nové a na čom pracuje.

Na zasadnutí odznelo viacero zaujímavých príspevkov z oblasti knižničných služieb. Prvý príspevok sa týkal poskytovania knižničných služieb, resp. rôznych knižničných debát a podujatí v prostredí väzení. Druhým príspevkom bolo predstavenie služieb študentom so špecifickými potrebami v Univerzitnej knižnici Katolíckej univerzity v Ružomberku – v nových priestoroch knižnice. Prejav Asociácie nepočujúcich Slovenska začal posunkovou rečou. Svoj príspevok v takejto forme prezentovala predsedníčka Centra nepočujúcich v Žiline, Asociácie nepočujúcich Slovenska. Zdôraznila, že má 250 klientov v Žilinskom kraji a len 4 tlmočníkov. Takéto memento je veľmi dôležité zdieľať v odbornom profesijnom kruhu so zameraním na poskytovanie knižničných služieb všetkým používateľom, ktorí do knižnice

prichádzajú. Veľmi zaujímavou reflexiou bol príspevok Pavlíny Tassanayi z Národní knihovny v Prahe s názvom „*Tradiční vnímání knihovny jako její největší bariéra*“, kde poukazuje na rozličnosť jazykov, či už generačných alebo terminologických. Prednášajúca pracuje so stredoškolskými a vysokoškolskými študentmi a zdôraznila, že títo si radšej všetko „vygooglia“ a „kamennú“ knižnicu ako takú, neriešia, lebo majú voči nej predsudky typu, že knižnica je len akýmsi „skladom kníh“, kde je knihovník „učupený a nevrelý“. Keby sama, počas písania svojej záverečnej práce vedela, že existujú elektronické informačné zdroje a že sú fulltextovo prístupné z ich univerzitnej knižnice, práca by sa jej písala omnoho jednoduchšie. Toto konštatovanie by si mohli povedať viacerí z nás. Poňala „bariérovosť“ nielen z hľadiska sociálneho, zdravotného ale aj z hľadiska súčasnej generácie a mala významný ohlas. Ďalej nám jej kolegovia tlmočili pozvánku na medzinárodnú konferenciu IFLA s názvom „*IFLA ILDS: Beyond the Paywall: Resource Sharing in a Disruptive Ecosystem*“ ktorá sa tento rok koná v Prahe, 9.–10. októbra v spolupráci s Národní technickou knihovnou a bude sa sústreďovať na tému zdieľania zdrojov. Poobede mala príspevok riaditeľka Akademickéj knižnice a audiovizuálneho strediska Jesseniovej fakulty v Martine s názvom „*Medici bez bariér*“, kde zdôrazňovala voľnosť a slobodu, ktorú dáva študentom pri študovaní bez „dohľadu“ knihovníka.

Som nesmierne vďačná, že som na takomto podujatí mohla byť účastná, a že sa ráta s našou účasťou resp. spoluprácou v tomto ohľade aj do budúcnosti. Je pre mňa nesmierne dôležité vidieť prepojitelnosť praxe s akademickou pôdou. Najväčším impact faktorom je pre mňa rešpektovanie praktikmi a to, že praktici o nás – teoretikoch – vedia.

Odborný seminár
Ochrana fotografií a súvisiacich predmetov z plastu
15. – 17. máj 2019
(správa z podujatia)

Katarína KIANICOVÁ

Slovenské národné múzeum v spolupráci s Múzeom mesta Bratislavy a v participácii s Vysokou školou výtvarných umení v Bratislave a Katedrou mediamatiky a kultúrneho dedičstva Fakulty humanitných vied Žilinskej univerzity v Žiline, organizovalo odborný seminár na tému ochrany fotografie a súvisiacich predmetov z plastu. Cieľovou skupinou účastníkov boli zamestnanci múzeí SR, a to konkrétne konzervátori, reštaurátori a kustódi. Odborný seminár bol trojdňový a prebiehal v termíne od 15. do 17. mája 2019 v priestoroch Faustovej siene Múzea mesta Bratislavy.

V rámci programu mohli účastníci absolvovať dve exkurzie. Prvou bola komentovaná prehliadka expozície Múzea mesta Bratislavy (12.2. – 26.5. 2019) s názvom „*Bratislava 1919 Pripojenie k Československu*“. Nosnou témou výstavy bolo vojenské a politické pripojenie Bratislavy k Československu po ukončení Prvej svetovej vojny. Druhá exkurzia prebiehala v knižnici Múzea mesta Bratislavy.

Program samotných prednášok bol tematicky zostavený a rozložený na tri dni tak, že sa prechádzalo od teoretického podkladu až po praktický workshop. Prvý príspevok sa týkal témy unikátnych foriem fotografie, ktorý prezentovala lektorka z Laboratória reštaurovania

Katedry reštaurovania fotografie Vysokej školy výtvarných umení v Bratislave Mgr. art. Zuzana Machátová, PhD. Potom nasledoval príspevok o preventívnej ochrane dokumentov so zameraním sa najmä na farebnú fotografiu vrátane opisu preventívnej ochrany fotografií. Danú látku vysvetlil lektor z Katedry mediamatiky a kultúrneho dedičstva Fakulty humanitných vied Žilinskej univerzity v Žiline, doc. Ing. Vladimír Bukovský, PhD.

Dominantnou témou druhého dňa boli referencie záverov praktických pokusov uskutočnených v rámci urýchleného modelového starnutia farebnej fotografie, ktoré predniesla Mgr. Katarína Kianicová, PhD. (KMKD FHV ZU). Nasledovala prednáška Mgr. art. Zuzany Machátovej, PhD., ktorá otvorila tému chemického spracovania plastov. Deň uzavrel doktorand KMKD FHV ŽU Mgr. Vladimír Filip s témou preventívnej ochrany optických nosičov (CD).

Tretí deň prebiehal formou workshopu. Išlo o praktické „cvičenia“ k identifikácii konkrétnych unikátnych foriem fotografií, ktoré sa môžu nachádzať v depozitároch našich múzeí. Workshop viedla významná slovenská reštaurátorka fotografie, Mgr. art. Janka Križanová, PhD. (vedúca Katedry reštaurovania, VŠVÚ). Účasťou na seminári získali jeho účastníci nový pohľad, nové kontakty a v neposlednom rade užitočné znalosti, ktoré pomôžu pri identifikovaní mimoriadne vzácnych zbierkových alebo dokumentačných predmetov.

Pridanou hodnotou seminára je to, že pre odborný rast vysokoškolských pedagógov je dôležitý kontakt s praxou. Konfrontácia teórie s praxou je niečo ako špagát, ktorý drží šarkana, aby neodletel do výšin, ktoré nemajú so zemou už takmer nič spoločné. Sme radi, že sa ešte stále držíme pri zemi a sme zrozumiteľní aj pre tých, ktorí prichádzajú do priameho fyzického kontaktu s kultúrnym dedičstvom, ktoré je potrebné zachovať pre ďalšie generácie.

TLIB - inteligentné technológie a vzdelávanie v knižničnej praxi

(správa z podujatia)

Vladimír Filip

20. – 21. mája sa konal XVIII. ročník odborného seminára pre knihovníkov a informačných špecialistov **TLib**, ktorý bol venovaný téme vzdelávania v oblasti „smart“ technológií – ich implementácií a využitiu v knižniciach. „Smart library“ patrí medzi nastupujúci trend, ktorý je možné v knižniciach sledovať. Ak chcú tieto inštitúcie uspieť u svojich používateľov, musia byť ich zamestnanci „smart“ a využívať vždy nové a moderné technológie, hľadať inteligentné riešenia a správne ich aplikovať do služieb knižnice. Odborný seminár bol organizovaný pod gesciou Štátnej vedeckej knižnice v Banskej Bystrici.

Organizačný výbor tvorili PhDr. Oľga Doktorová, Mgr. Dana Chalupeková a Mgr. Veronika Ťažká. Odborným garantom seminára bola PhDr. Blanka Snopková, PhD.

Súčasťou podujatia bol aj „Knižničný inkubátor“ - 3. ročník fóra mladých knižnično-informačných špecialistov s témou „(informačné) vzdelávanie verejnosti a aktivity mladých knihovníkov s verejnosťou“, ktorý sa konal 21. mája 2019.

V hlavnom programe vystúpili so svojimi príspevkami aj zahraniční účastníci:

- Łukasz Brudnik, Vojvodská verejná knižnica E. Smołki v Opole, Poľsko
 - *SMART technológie vo verejných knižniciach opolského vojvodstva*

- Jeff Ginger, PhD., CU Community Fab Lab at the University of Illinois at Urbana-Champaign, USA
 - *Vytvorenie komunity Fab Lab*
- Agata Bartosiewicz, MA, Vojvodská verejná knižnica E. Smołki v Opole, Poľsko
 - *Cudzinec v cudzojazyčnej knižnici*

Zo Slovenska predniesli svoje príspevky Prof. PhDr. Dušan Katuščák, PhD. (*Automatická transkripcia rukopisných textov*), Mgr. Jana Šubová (*Smart technológie sa stávajú samozrejmosťou. A čo „smart dáta“?*), Ing. Eva Kalužáková a Jozef Vaško (*Smart Lab library v ére Industry 4.0*), Mgr. Mária Bôbová, PhD. a kolektív (*Zaži knihu na vlastnej koži*), Mgr. Milan Regec (*Babka, pošli mi to mailom alebo trojstupňové budovanie IT zručností prostredníctvom modulárneho kurzu počítačovej gramotnosti pre seniorov*), Mgr. Tomáš Albert (*Kurzy počítačovej gramotnosti – deväťročné skúsenosti v Štátnej vedeckej knižnici v Banskej Bystrici*), Mgr. Beáta Bellérová, PhD. (*Digitálne kompetencie knihovníkov*).

Odborného seminára sa zúčastnila i Katedra mediamatiky a kultúrneho dedičstva (Ing. Adam Hnat, Mgr. Vladimír Filip), ktorá v spolupráci s miestnou Univerzitnou knižnicou Žilinskej univerzity v Žiline (Mgr. Maroš Konečný) prezentovala príspevok „Zvyšovanie povedomia o inštitúcii prostredníctvom geolokačných hier“.

Príspevok prezentuje realizáciu tzv. „kešky“ - skryšie geolokačnej hry Geocaching, ktorá sa nachádza v blízkosti Univerzitnej knižnice Žilinskej univerzity v Žiline. V úvodnej časti príspevku je predstavená terminológia súvisiaca s problematikou geolokačných hier. Následne sa venuje samotnej hre Geocaching, kde sú vysvetlené, základne pravidlá a terminológia súvisiaca priamo s hrou. V realizačnej časti príspevok opisuje celý postup tvorby a umiestnenie „kešky“. Ďalej je opisovaná logika a spôsob publikácie samotnej „kešky“ – skryšie, ako súčasti medzinárodnej hry Geocaching.

Seminář Historie odívání

(Správa z podujatia)

Júlia MARCINOVÁ

Seminár zameraný na históriu odievania s rovnomeným názvom sa konal 9. marca 2019 v Hradci Králové. Aj keď seminár nezastrešuje žiadna vedecká alebo kultúrna inštitúcia a je počínom manželov Mgr. Petra Vodu a Ing. Vladky Vodovej, je odborne garantovaná v spolupráci s Národním muzeom v Prahe. PhDr. Miroslava Burianová, ktorá pracuje ako kurátorka zbierky novodobej módy a zbierky pre domácnosť v pražskom Národnom múzeu, zastáva pri tomto seminári veľmi významnú redaktorskú funkciu spojenú aj so samotným výberom tém. V roku 2019 sa seminár uskutočnil už deviaty krát od prvého ročníka v roku 2009. Od roku 2017 sa seminár uskutočňuje v periodicite každý druhý rok.

Cieľom seminára nie je sústrediť na jedno miesto iba odborných a vedeckých pracovníkov z oblasti historického odievania, textilu. Je miestom, kde sa stretávajú aj amatérsky záujemcovia o textil a v spoločnej diskusii tak nastoľujú témy, ktoré riešia nielen odborní pracovníci, no ktoré rezonujú práve v praktickej rovine medzi amatérskymi tvorcami textilných techník. Seminár deklaruje množstvo tém, ktoré v konečnom dôsledku predstavujú informácie, výskumy a historický exkurz k odievaniu od stredoveku až do súčasnosti. V tomto roku program semináru zabezpečovalo 5 prednášajúcich z Čiech a 2 prednášajúce zo Slovenska.

Téma týkajúca sa najstaršieho obdobia, teda stredoveku, a novoveku boli účastníkom semináru odprezentované na základe dvoch príspevkov: Antonín Kadlec predstavil súvis textilu so zbrojou, vierou a mágiou, ktorým v minulosti ľudia pripisovali veľký zmysel v téme pod názvom: „*Víra, magie a zbroj na přelomu středověku a novověku.*“ Veronika Šulcová a Klára Posekaná nadviazali na historicky vzácny odevný kus s absolútne presnou analýzou jeho ušitia a využitia s predstavením jeho pôvodnej majiteľky. Názov témy bol: „*Historie jednoho prošivaného kabátku*“. Treťou prednáškou sa téma presunula do 19. storočia, ktorou účastníkov previedla Eva Hasalová zo Slovenského národného múzea v Bratislave pod názvom „*Demokratizácia módy v 19. storočí*“. Na ňu nadviazala Lucie Střechová s témou „*Pilíře československé meziválečné konfekční výroby*“, ktorá upozornila na nezmazateľnú stopu troch najúspešnejších podnikateľov tej doby: Neheru, Rolného a Sborowitzu. Na medzivojnové obdobie nadviazala aj prednáška architektky Zuzany

Ilinčevovej, ktorá sa na seminári predstavila v kontexte svojho súkromného nadšenia pre zbierku kabeliek. Jej témou bolo: „*Kabelky a jejich proměna v čase (1918-39) a (1950-70)*.“

Katedra mediamatiky a kultúrneho dedičstva v Žiline mala svoje zastúpenie prostredníctvom prednášky pod názvom „*Zmena vkusu a vnímania módy v meste Rajecké Teplice po 2. svetovej vojne*“.

Cieľom príspevku bolo upozornenie na vývoj odievania v dobe, ktorej nebola v tomto kontexte doteraz venovaná žiadna pozornosť na lokálnej úrovni. Prináša tak tému, ktorá doposiaľ nebola v danej oblasti skúmaná ani publikovaná. Posledný príspevok Zdeňka Špitálníka sa venoval móde do roku 1989, ktorá vychádza z vojenských uniforiem a jej súčasťou: „*Z výstrojáku do šatníku. Vojenské oděv jako módní doplňky v Československu do roku 1989*“.

Seminár Historie odívání predstavuje jednu z nenahraditeľných foriem formálno-neformálneho stretnutia s reštaurátormi textilu, s etnológmi, odborníkmi na históriu módu, s tvorcami rôznych rekonštrukcií historického odevu, s bádateľmi, vedeckými a odbornými výskumníkmi, ktorých táto téma spája a ktorí neustále ponúkajú nové možnosti v oblasti výskumných tém.

Textil v muzeu / Textilní ruční práce – zrcadlo ženského světa

(Správa z podujatia)

Júlia MARCINOVÁ

Technické muzeum v Brně v spolupráci s Komisi konzervátorů-restaurátorů Asociace muzeí a galerií České republiky sa v dňoch 4. – 5. júna 2019 stali organizátormi 15. ročníka konferencie pod názvom „*Textil v muzeu*“. Miestom konania bolo Technické múzeum v Brne, ktoré poskytovalo priestory vhodné nielen na vedeckú rozpravu ale aj na diskusiu a program, ktorý účastníci počas konferencie absolvovali. Okrem 29 prednášajúcich z rôznych inštitúcií boli v rámci sprievodného programu zabezpečené komentáre k vystaveným posterom priamo ich autormi, ktoré boli inštalované priamo v predsálí konferenčnej miestnosti. Každoročne je ústrednou témou konferencie textil ako taký, no vždy inak špecifikovaný, obsahujúci užšie analyzované témy. Tohtoročná téma bola prepojená na textilné ručné práce, ktoré boli symbolicky označené za zrkadlo ženského sveta. Konferenciu otvorila PhDr. Petra Mertová, Ph.D. – koordinátorka konferencie, ktorá pracuje na oddelení dokumentácie vedy a techniky. Zostavila pre aktívnych účastníkov, ale aj pre ostatných návštevníkov veľmi obsiahly program. Veľkým prínosom samotného podujatia je jeho vyprofilovanie na medziodborovú konferenciu. Podľa názvu sa môže zdať, že je konferencia určená pre etnológov alebo historikov pracujúcich v múzeách, no zostava prednášajúcich je oveľa pestršia. Odborní pracovníci múzeí, ktorí majú na tomto mieste nezastupiteľnú pozíciu, pripravili prednášky súvisiace s mravenčou prácou múzejníka so zameraním na textil a textilné techniky. Múzeá zastávajú markantný význam v zberateľskej a ochrannej činnosti smerovanej k muzeálnym zbierkam. Z radu vyčnieva najmä pojem tezaurovanie, ktorý múzeum stavia do pozície ochrannej inštitúcie s povinnosťou zachovať každý predmet v čo najautentickejšej podobe. To sa týka aj textilu, ktorý v sebe nesie špecifiká ochrany, reštaurovania a konzervovania. O to viac, ak nejde len o textilný kus ako taký, odevnú súčiastku, ale o drobné textilné techniky zahŕňajúce čipkárstvo, pleteniny, výšivky, tkanie na krosienkach a mnohé iné, ktorých zachovanie nie je len nevyhnutnosťou ale aj „svätou“ povinnosťou každého národa. Práve preto sa na pôjde Technického múzea už 15 rokov stretávajú odborníci pracujúcich v múzeách a galériách, na vysokoškolských pracoviskách, v reštaurátorských a konzervátorských dielnach, v pamiatkových ústavoch ale aj v knižniciach, ktorých účasť a pozícia na takomto type edukačno-vedeckého podujatia je nenahraditeľná. Konferencia poskytla účastníkom množstvo zaujímavých tém, ktoré boli v jednotlivých blokoch usporiadané tematicky ale zároveň poskytovali pohľad na jednu tému v diachrónnom slede. V rôznych témach sa

prednášajúci dostávali od analýzy odevnej problematiky a textilných techník približne od 16. storočia až do súčasnosti.

Pohľadom na súčasnú tvorbu, stav v múzeách či činnosť kultúrnych a vedeckých inštitúcií sa však aktívna debata neskončila. Účastníci konferencie veľmi promptne reagovali na otázky venované nutnosti ďalšej systematickej práce odborníkov k daným témam a nastoľovala oblasti, ktoré by v súčasnosti a najmä v budúcnosti nemali ostať opomenuté. Reflexia textilnej tvorby má mať v súčasných otázkach nehmotného kultúrneho dedičstva kardinálny priestor. Ten je možné smerovať nielen do okruhu odborníkov venujúcich sa textilnej tvorbe alebo jej zachovávaniu. Relevantný význam má edukácia smerom k laickej verejnosti, ktorú aj odborná verejnosť chápe ako dôležité médium v uchovávaní dedičstva. Nutnosť aktívnej účasti vedeckej aj laickej verejnosti na takomto type podujatí je preto viac než potrebná. Otvára nové témy, dáva podnety na riešenie aktuálnych otázok a nezatvára dvere ani nad tým, čo na prvý pohľad vyzerá byť dávno vyriešené, zabudnuté alebo odpísané.

Aj po dvojdnovej konferencii nasýtenej vedecko-odbornou činnosťou prednášajúcich bolo každému účastníkovi zrejmé, že téma textilu nikdy nemôže byť uzavretá. Neustále nachádzame inovatívne prístupy k chápaniu tém venovaných textilu a už počas týchto hodín bolo jasné, aké témy je nutné riešiť do budúcnosti. Tento typ kultúrneho dedičstva je nutné zachovať pre ďalšie generácie a je len na ľuďoch, akým smerom sa zachovávanie bude uberať a čo nové nám prinesie.